

אוניברסיטת בר-אילן

**הסתייגות ואירוניה במדור הדעות בעיתונות היומית הכתובה – מחקר
השוואתי בין עברית ישראלית לספרדית ארגנטינאית**

עבודה זו מוגשת כעבודה שוות ערך לתזה כחלק מהדרישות להשלמות לקראת תואר
שלישי במחלקה לתרגום וחקר התרגום של אוניברסיטת בר-אילן

ורוניקה זילברשטיין-מיכאלי

עבודה זו נכתבה בהדרכתה של הפרופסור אלדעה ויצמן
מן המחלקה לתרגום וחקר התרגום באוניברסיטת בראילן

ברצוני להודות מעומק הלב לפרופ' אלדעה ויצמן שליוותה אותי בסבלנות אין קץ לאורך כל תהליך כתיבת העבודה, על הנחייתה המסורה, על הערותיה המחכימות, ועל כך שלימדה אותי לחקור וסייעה לי לגבש את רעיונותיי ולמקד את עצמי בכל פעם שהלכתי לאיבוד בטיעונים וברעיונות הרבים.

תודה לפרופ' רחל ויסברוד על הקריאה המדוקדקת והקפדנית, על ההערות המועילות ועל הפניית תשומת ליבי לפרטים מסוימים למען שיפור העבודה.

תודה לד"ר גליה הירש על ההתייעצויות והשיחות הרבות על דקויות האירוניה בטקסטים בספרדית.

תודה מיוחדת מקרב לב נתונה לגב' לנעמי כהן, מזכירת המחלקה לתרגום וחקר התרגום, על היחס החם והאישי, על תמיכתה ועל המסירות האינסופית, על העידוד ועל הסיוע האדיב בכל דבר ועניין.

תוכן עניינים

א	תקציר
1	1. מבוא
2	2. סקירת ספרות
2	2.1 עקיפות
4	2.2 אירוניה
6	2.3 רצף הסתייגות-אירוניה
9	2.4 עודפות וסביבות רוויות
10	2.5 סימני פיסוק
10	2.5.1 המבנה הלשוני של האפוזיציה (תמורה) והשימוש בסוגריים – דיון ביחסי חידוש ונתון.....
12	2.6 סיכום
12	3. שאלות המחקר ומטרתו
13	4. שיטת המחקר
13	4.1 הקורפוסים
14	4.2 מחקר חלוץ
15	4.3 מערך המחקר
15	4.3.1 מבנה הקורפוס
16	4.3.2 ניתוח הטקסטים
19	4.4 סכמת הקידוד
20	4.5 מבנה הניתוח
21	5. השערות המחקר
22	6. דפוסי הסתייגות ואירוניה : הצגת הניתוח
23	6.1 מרכאות בודדות – ללא סמני אמירה : מרכאות בודדות ללא צירוף של פועל ושאינן חלק מדיבור עקיף
27	6.2 מרכאות נטועות במבנה של דיבור עקיף - חלקיות המבע
27	6.2.1 פועל אמירה לא מודאלי + מילית שיעבוד + מרכאות.....
30	6.2.2 פועל עמדה מודאלי + מילית שיעבוד + מרכאות
34	6.3 סימני פיסוק – השימוש בסוגריים
41	6.4 סביבות רוויות : צירוף דפוסי הסתייגות ואירוניה
41	6.4.1 חזרתיות - מרכאות יחידות שאינן נטועות במבנה של דיבור עקיף
44	6.4.2 סוגריים + הפרת כלל הכמות + הפרת כלל האופן + מרכאות יחידות
49	6.4.3 ריבוי מרכאות יחידות + מרכאות בצירוף סמני אמירה
54	6.4.4 חזרתיות – השימוש בסוגריים
59	6.4.5 פועל אמירה לא מודאלי בצירוף ריבוי מרכאות יחידות נטועות בדיבור עקיף
61	6.4.6 ריבוי פועלי עמדה מודאליים בצירוף מרכאות נטועות בדיבור עקיף + מרכאות ללא צירוף של פועל.....
63	6.4.7 ריבוי פועלי אמירה בצירוף מרכאות נטועות בדיבור עקיף + מרכאות יחידות ללא צירוף של פועל
65	6.4.8 סמן אמירה + מרכאות
67	7. ממצאים
71	8. סיכום ומסקנות
73	9. תרומת המחקר
74	10. ביבליוגרפיה

רשימת טבלאות:

- 16 טבלה מס' 1 : תיאור הקורפוסים
- 21 טבלה מס' 2 : דפוסים לשוניים המרכיבים את סכמת הקידוד

רשימת תרשימים:

- 671 תרשים מס' 1
- 68 2 תרשים מס' 2
- 693 תרשים מס' 3
- 70 4 תרשים מס' 4

תקציר

מחקר זה בוחן את הדפוסים הלשוניים המשרתים את הכותבים להבעת הסתייגות וביקורת אירונית במדור הדעות בעיתונות הכתובה בעברית ישראלית ובספרדית ארגנטינאית ומשווה את השימוש בדפוסים אלה במשלב הנתון בשתי השפות.

העוגן התיאורטי של עבודה זו נשען על המודלים הפרגמטיים הבאים: המודל לפענוח משמעויות עקיפות בטקסטים לא ספרותיים (Dascal & Weizman, 1987; Weizman & Dascal, 1991) ובמסגרתו – ההבחנה בין אותות ורמזים ותיאוריית "רצף הכמות" (quantity scales) לאפיון נורמות של שיח בלשון כבסיס להשוואה בין לשונית (Weizman, 2007), בהתבסס על עקרון העודפות וסביבות רוויות (ויצמן, 1997); עקרון שיתוף הפעולה של גרייס (Grice, 1975, 1978) ותיאוריית ההדהוד (Wilson & Sperber, 1992; Sperber & Wilson, 1981).

ההשוואה התבססה על סכמת קידוד שעמדה בבסיס ניתוח הטקסטים המרכיבים את הקורפוסים שבניתי לצורך המחקר ושימשה קריטריון אחיד לפיו נערכה ההשוואה בין השפות. סכמת הקידוד כללה את תפקודם של הדפוסים הבאים, באופן בנפרד או בצירוף דפוסים נוספים בסביבה הלשונית של המבע: מרכאות; סוגריים ומרכאות בתוך סוגריים; השילוב בין מרכאות לבין חלקיות המבע הנטוע במרכאות; סביבות רוויות.

המחקר מתבסס על מערך של שני קורפוסים חד-לשוניים ששימשו לאיתור דפוסי השיח כפי שהוגדר במטרות המחקר. כל קורפוס כלל מאה מאמרים מתוך מדור הדעות שהופיעו בגרסה המקוונת של שני עיתונים: "הארץ" ו-YNET בעברית, ו-"לה נסיון" ו-"קלרין" בספרדית.

בחירת הקורפוסים נשענה על מחקר חלוץ שערכתי בשתי תקופות שונות, שבמסגרתו אספתי מדגם של מאמרים בשפה הספרדית במטרה לאתר דפוסים לשוניים המשמשים להבעת הסתייגות ואירוניה, ולבצע בחינה מקבילה לתיאור שכבר היה קיים בשפה העברית (ויצמן, 1981, 1997; Weizman, 2011, 1984). הממצאים שעלו ממחקר החלוץ שימשו בסיס לסכמת הקידוד שעליה נשענת בחינת הדפוסים הלשוניים.

דפוסים אלה אוחרו על ידי תכנת Sketch Engine באמצעותה מוינו הדפוסים כתשובה לשאלות שבניתי על פי קריטריונים לשוניים ולקסיקליים בכפוף לקטגוריות השונות המרכיבות את סכמת הקידוד בהתאם לשאלות המחקר ולמטרתו. כלי זה שימש לבדיקת תפוצתם ושכיחותם של הדפוסים ולניתוח המשווה ביניהם, בתוך השפה, ובהשוואה לשפה השנייה.

מבחינה מתודולוגית, עבודה זו משלבת שתי גישות – גישה מבוססת-קורפוס וגישה מונעת-קורפוס (Tognini-Bonelli, 2001), שכן הקטגוריות בסכמת הקידוד נבנו על סמך ההצטרפויות שהופיעו במדגם שנבדק במחקר החלוץ, ובה בעת נמצאו בו דוגמות לתיאוריה קיימת, והשימוש בקורפוס נועד להרחיב תופעות שתוארו לפני בניית הקורפוסים של המחקר הנוכחי.

השימוש בקורפוסים אפשר לבצע ניתוח שיטתי של הדפוסים הלשוניים ובדיקה אמפירית של השערות המחקר.

בהתבסס על ממצאי מחקר החלוץ ועל הספרות הקיימת (Weizman, 1984, 1986, 2007, 2011) בדקתי מספר השערות, והעיקריות שבהן היו:

1. בשתי השפות, השימוש במרכאות, הן באופן בודד והן בתוך מבנה של דיבור עקיף, הנו הדפוס בעל השכיחות הגבוהה ביותר במשלב הנדון לצורך הבעת הסתייגות וביקורת אירונית;
2. השימוש בסימני פיסוק ובאמצעים טיפוגראפיים בספרדית נועד להגביר את עוצמת העקיפות;
3. קיימת נטייה לעודפות וליצירת סביבות רוויות בשתי השפות, על אף ההבדלים ביניהן מבחינת כמות וסוג הדפוסים הלשוניים המיועדים להבעת עמדות של הסתייגות ואירוניה.

מניתוח נתוני הקורפוסים עולה כי השימוש במרכאות בודדות ללא צירוף של פועל הוא הדפוס בעל השכיחות הגבוהה ביותר (62% בעברית; 54% בספרדית), ממצא המאשש את השערת המחקר הראשונה. בחינת הממצאים מלמדת עוד כי ניכרת העדפה לעודפות בשתי השפות (77 מאמרים בעברית; 64 בספרדית – מסך 100 מאמרים בכל שפה). תוצאה זו תומכת בהשערת המחקר השלישית, אולם לא נמצאו הבדלים מבחינת כמות וסוג הדפוסים בשיעור שעשוי להעיד על נורמות שונות בתהליך פענוח מבעים עקיפים. אחת המסקנות המרכזיות העולה מבדיקת הממצאים מצביעה על כך שקיים דמיון רב בין שתי השפות בנוגע לאסטרטגיות הלשוניות המשמשות את כותבי מאמרי הדעה לצורך העברת מסרים עקיפים בעלי אופי של הסתייגות ואירוניה.

1. מבוא

עבודה זו בוחנת את הדפוסים הלשוניים המשמשים בידי הכותב להעברת מסרים עקיפים במדור הדעות בעיתונות היומית הכתובה בשפה הספרדית הארגנטינאית (להלן תיקרא: "ספרדית") ובשפה העברית הישראלית (להלן תיקרא: "עברית"), ועורכת ניתוח השוואתי של דפוסים אלה בין שתי השפות. אתמקד בבחינת דפוסי עקיפות המעבירים הסתייגות וביקורת אירונית.

המונח "מדור הדעות" מתייחס לכתבות הדנות בעניינים פוליטיים, כלכליים וחברתיים שעל סדר היום ומשקפות את עמדתו האישית של הכותב בסוגיות אלה. הנחת היסוד הנה שלשון מדור הדעות בעיתונות היומית הכתובה היא סוגה נפרדת והיא נבדלת מלשון המדורים האחרים בעיתונות היומית הכתובה, ולכל מדור ייחוד לשוני משלו (ויצמן, 1981; שלזינגר, 2000). מאמרי דעה משלבים בתוכם דפוסים לשוניים וטיפוגראפיים שונים המשמשים את הכותב על מנת למלא תפקיד ארגומנטטיבי (Mancera Rueda, 2009).

העוגן התיאורטי של עבודה זו נשען על המודלים הפרגמאטיים הבאים: המודל לפענוח משמעויות עקיפות בטקסטים לא ספרותיים (Dascal & Weizman, 1987; Weizman & Dascal, 1991) ובמסגרתו – ההבחנה בין אותות ורמזים ותיאוריית "רצף הכמות" (quantity scales) לאפיון נורמות של שיח בלשון כבסיס להשוואה בין לשונית (Weizman, 2007), בהתבסס על עקרון העודפות וסביבות רוויות (ויצמן, 1997); עקרון שיתוף הפעולה של גרייס (Grice, 1975, 1978) ותיאוריית ההדהוד (Wilson & Sperber, 1981; Sperber & Wilson, 1992). מודלים אלה יוצגו בהמשך בסקירת הספרות.

כפי שצוין, בעבודה אעמוד על הדפוסים הלשוניים המשמשים להבעת הסתייגות עקיפה וביקורת אירונית. בחרתי להתמקד בדפוסים הבאים: 1. השימוש במרכאות, מאחר שבתנאים לשוניים מסוימים דפוס זה הנו הסימן הלשוני המובהק ביותר להבעת הסתייגות עקיפה ואירוניה; 2. השימוש בסימני פיסוק – סוגריים ומרכאות בתוך סוגריים; 3. השילוב בין מרכאות לבין חלקיות המבע הנתון במרכאות ולפעולי אמירה מודאליים ולא מודאליים. פירוט הדפוסים מופיע בהמשך בסעיף 4.4.

הדפוסים הלשוניים הנם נקודת המוצא שבה נעוצה שיטת העבודה במחקר הנוכחי, באמצעות הדפוסים הלשוניים ממוינים ומאורגנים במסגרת סכמת קידוד העומדת בבסיס ניתוח הטקסטים המרכיבים את הקורפוסים ומשמשת קריטריון אחיד לפיו נערכת ההשוואה בין השפות.

בהסתמך על הספרות הנסקרת להלן (סעיף 2), בעבודה זו אירוניה נתפסת כהבעת ביקורת באמצעים עקיפים, וההסתייגות נתפסת כהבעת ביקורת בשני סוגי אמצעים – עקיפים ומפורשים. בעבודה זו אני דנה בהסתייגות באמצעים עקיפים. המשותף להסתייגות ולאירוניה הוא נקיטת עמדה והבעת ביקורת. על פי התפיסה שבבסיס הניתוח בהמשך, הן נמצאות על פני אותו רצף: על פניו נפרסים אמצעי הבעת ביקורת באמצעים שונים, ושני הקצוות מייצגים רצף של מפורשות בדרגות שונות – בקצה האחד נמצאת הסתייגות, המבטאת ביקורת ישירה, ובקצה השני האירוניה, המביעה ביקורת עקיפה, וביניהן – הסתייגות בדרגות שונות של ישירות ועקיפות. יש להדגיש שההבחנה בין השתיים אינה בינארית, ונגזרת בעיקרה מצירופי הדפוסים המשמשים להעברתן (ויצמן, 1997; Weizman, 2011, 2007, 1984)

2. סקירת ספרות

בהתאם לאמור לעיל, להלן אסקור את המושגים הבאים: המודל הפרגמאטי לפענוח עקיפות (Grice, 1975), (Dascal & Weizman, 1991; Weizman & Dascal, 1987), עקרון שיתוף הפעולה (Wilson & Sperber, 1992; Sperber & Wilson, 1981), העיקרון של סביבות רוויות (ויצמן, 1997) ורצף הכמות (Weizman, 2007), והשימוש העקיף ביחסי חידוש ונתון (ויצמן, תשס"ג, תשע"ג) ובעיקר בסמני תמורה (לבנת, תש"ס) במסגרת הדיון על תפקידם של סימני הפיסוק להבעת הסתייגות וביקורת אירונית.

2.1 עקיפות

המונח עקיפות נשען על הבחנה בין שלושה מישורי משמעות המשמשים בסיס לייחוס משמעויות: משמעות המשפט, משמעות המבע ומשמעות הדובר. בהתבסס על הבחנה משולשת זו שעשה גרייס (Grice, 1968), פיתח דסקל (Dascal, 1983) הגדרה תוך שימוש במינוח שקוף יותר:

1. משמעות המשפט הנה המשמעות המילולית, קרי המשמעות המקובלת שמייחסים דוברי לשון נתונה לאוצר המילים, לתצורה ולתחביר.

2. משמעות המבע היא משמעות המשפט בזיקה למשמעות המוסכמת של מילים ושל מבנים לשוניים במבע כפי שהם מתפרשים מתוך הכרת ההקשר שהמבע מכוון אליו באופן מוסכם, למשל באמצעות כינויים ויידוע.

3. משמעות הדובר הנה המשמעות שהדובר התכוון להעביר בהקשר הנתון. בניגוד למשמעות המבוע, ההפניה להקשר אינה נעשית באמצעים מוסכמים. כאשר משמעות הדובר זהה למשמעות המבוע, מתקבלת משמעות ישירה, ואילו כאשר אין היא זהה למשמעות המבוע, מתקבלת משמעות עקיפה. גרייס מצביע על שני סוגי עקיפות – השתמעות שיחתית (conversational implicature) והשתמעות מוסכמת (conventional implicature). השתמעות מוסכמת טמונה במשמעות הסמנטית של אוצר המילים, ואילו השתמעות שיחתית נוצרת כאשר המוען מפר באופן מכוון ובוטה אחד מארבעה כללים שבבסיס עקרון שיתוף הפעולה (Grice, 1975), שעליו מושתתת תקשורת תקינה בין דוברים. לפי גרייס, עקרון שיתוף הפעולה קובע כי קיים הסכם סמוי בין המוען לנמען שעל פיו הם שואפים באופן לא מודע לשתף פעולה ולתרום את חלקם למטרתו של השיח או לכיוונו הכללי. לשם כך, יש הסכמה בין הדוברים שהם נדרשים לשמור על עקרון שיתוף הפעולה, ובמסגרתו הם מקיימים ארבעה כללים הכפופים לכיוון הכללי של השיח: (1) כלל הכמות – לכלל זה שני היבטים: על המוען להיות אינפורמטיבי כנדרש בכפוף למטרת השיח; אל לו להיות אינפורמטיבי מעבר למה שנדרש; (2) כלל האיכות (= האמת) – תהא תרומתך אמיתית ונכונה; (3) כלל הקשר – על המוען להיות רלוונטי לכיוון המוסכם של השיח; (4) כלל האופן – על המוען להיות ברור ולהימנע מערפול ומדו-משמעות.

על פי גישתו של גרייס, אם מופר אחד הכללים על ידי דובר א', יכול דובר ב' לפרש את ההפרה כהשתמעות שיחתית, דהיינו כנושאת מסר עקיף ומכוון, ובלבד שיתקיימו מספר תנאים, ביניהם: אין לדובר ב' סיבה להניח שדובר א' אינו מכיר את העיקרון או אינו מסוגל ליישמו; דובר א' לא הכריז שאין בכוונתו לכבד את הכללים; ויש לכל אחד מהדוברים סיבה להניח שגם רעהו שומר על העיקרון, ושגם רעהו מניח שהוא עצמו שומר עליו.

במסגרת ההבחנה שהוצעה לעיל, דסקל (Dascal, 1983) מציין כי העקיפות מתפענחת בכמה שלבים: זיהוי משמעות המשפט; שחזור משמעות המבוע על בסיס השלמת הידע החסר באמצעות הפניות מוסכמות להקשר; איתור 'סיבה' לשלילת משמעות ישירה זו כמשמעות שהדובר אכן התכוון אליה; חיפוש אחר משמעות דובר חלופית בהסתמך על ידע הקשרי (שם; Dascal & Weizman, 1987).

בכל שלבי פענוח העקיפות, מציעים דסקל וויצמן (Weizman & Dascal, 1987) ודסקל (Dascal, 1991), יש להפעיל מנגנון של ידע הקשרי, בשני שלבים: על הקורא להבחין בבעיית פענוח – הוא מאתר אי-התאמה בין משמעות שייחס למבוע, לבין הידע ההקשרי. כתוצאה מכך על הקורא למצוא משמעות דובר חלופית, וזאת תהיה המשמעות העקיפה האפשרית, המשוערת. על פי המודל,

אפוא, לידע ההקשרי תפקיד כפול: כשהוא מופעל לצורך זיהוי בעיית פענוח הוא משמש כ"אות" (cue), וכשהוא מופעל לצורך איתור משמעות דובר חלופית עקיפה, הוא משמש כ"רמז" (clue). בתוך כך, הידע ההקשרי מתחלק לשני סוגים: ידע הקשרי חוץ לשוני, המצריך הכרת הנסיבות במציאות; ידע הקשרי מטה-לשוני, המצריך ידע על הלשון עצמה ועל תפקודה. הידע ההקשרי על כל סוגיו הנו ידע אינטואיטיבי, ותרומתו לפענוח העקיפות אינה מותנית במודעתם של המשתתפים בשיח לקיומו או לתפקידו (ויצמן, תש"ס).

2.2 אירוניה

בהמשך לדיון בסעיף 2.1, אירוניה הנה סוג של עקיפות. מקורה של המילה אירוניה הוא במילה היוונית *eironeia*, שפירושה התחפשות. על פי הפילוסוף קווינטיליאנוס, המשותף לכל סוגי האירוניה הוא "שאנו מבינים את היפוכו של מה שנאמר הלכה למעשה" (Quintilian IX, II, 44, 401, בתוך ויצמן, תש"ס, עמ' 237). הגדרה זו רווחת עד היום, אולם במהלך העשורים האחרונים פיתחו חוקרי פרגמטיקה גישות שונות לפענוח מבעים אירוניים. בעבודה זו אסקור את הגישות הרלוונטיות לניתוח המוצג כאן.

גישתו של גרייס לאירוניה מתבססת על ההגדרה הקלאסית. במונחים של גרייס, האירוניה היא מקרה של השתמעות שיחתית. בהתאם לתפיסה של עקרון שיתוף הפעולה שתואר לעיל, אם המוען קובע קביעה שאין בה אמת, ואם הנמען יודע שהמוען מודע לכך שהקביעה שקרית, תיחשב הקביעה כהפרה מכוונת של כלל האיכות, קרי השתמעות שיחתית, ובלבד שיתקיימו התנאים שמונה גרייס (הנמען מייחס למוען כוונה בוטה, וכל אחד מהדוברים מניח שרעהו מקיים את עקרון שיתוף הפעולה). בנסיבות אלה יחפש הנמען את המשמעות החלופית הקרובה ביותר, שבדרך כלל תהיה המשמעות ההפוכה (Grice, 1975). אולם, יש מבעים אירוניים שאין בהם משמעות הפוכה, לכן היפוך משמעות אינו התנאי הבלעדי לקיום אירוניה. טיעון זה שימש בסיס לתפיסות אחרות בחקר האירוניה, המערערות על גישתו של גרייס, ביניהן מודל תיאורטי מרכזי, תיאוריית ההדהוד, שיסוקר בהמשך.

בתגובה לגרייס, קולסטון (Colston, 2000) טוען כי מבע אירוני אינו תוצר של הפרת כלל האיכות בלבד, אלא הוא גם עשוי לנבוע מהפרה של כל אחד מכללי שיתוף הפעולה האחרים – כלל הכמות, כלל הקשר וכלל האופן. לדוגמה, מסירה של יותר מידע מן הנדרש בשיח בין שני דוברים בהקשר נתון, או לחלופין מסירה של פחות מידע מן המצופה, יוצרת הפרה מכוונת של כלל הכמות, והמשמעות האירונית תיגזר מהפרה זו.

ספרבר ווילסון שוללים את גישתו של גרייס ומציעים הסבר חלופי, שעל פיו, היפוך משמעות אינו תנאי הכרחי להבעת אירוניה. תיאוריית ההדהוד של ספרבר ווילסון (Sperber & Wilson, 1981); (Wilson & Sperber, 1992) גורסת כי למבע יש משמעות אירונית אם הוא מאזכר ("מהדהד"), בדרגות שונות של עקיפות, מבע אחר (מבע שנאמר קודם לכן באותה יחידת שיח או בשיח קודם); דעה או מחשבה רווחת כלשהי; נוהג; דיאלקט; מוסכמות חברתיות; או את פרשנותו של המוען לאמירה שנאמרה או כלפי מחשבה המיוחסת לדובר אחר, או שיכולה הייתה להיאמר על ידו, בצורה שמשמעת ממנה הסתייגות או ביקורת כלפי המחשבה או האמירה המהודה.

לדידם של ספרבר ווילסון (Sperber & Wilson, 1981), הסממנים הלשוניים של האזכור המהדהד הנם בין היתר, בחירת המילים, הטון המשתמע מהמוען, אופן הצגת המבע (לדוגמה, סטייה משלבת). על פי ויצמן (תשמ"א; 1984), האזכור המהדהד כביטוי לביקורת אירונית עשוי להיות מיוצג במישור הלשוני על ידי השימוש בדפוסים לשוניים שונים, וכאמור – המובהקים ביותר הנם המרכאות, חלקיות המבע הנטוע בתוכן, וצירופם עם פעלי אמירה מודאליים. יצוין כי המרכאות נועדו כדי לשמש כציטוט וכאזכור מפורש במבנה של דיבור ישיר. במבנה של דיבור עקיף, המרכאות הופכות את האזכור למשתמע ומשקפות הדהוד, ובכך הן משמשות אות לקיומה של עקיפות, והופעתן עם אחד או יותר מהדפוסים הלשוניים האחרים יעניקו אותות נוספים אשר באמצעותם ניתן לפענח את ההסתייגות ואת האירוניה.

על פי ויצמן (Weizman, 2008; 2000), גישותיהם של גרייס ושל ספרבר ווילסון משלימות זו את זו. לדידה, כל אחת מהתיאוריות הללו מספקת הסבר לאחד מהאותות לאירוניה. אותות אלה (הפרה מכוונת של כללי שיתוף הפעולה, אזכור מהדהד) עומדים לרשות הנמענים, וכל נמען בוחר באופן אינטואיטיבי, ועל בסיס הידע שיש בידו בעת הפענוח, על איזה מן האותות יישען. לענייננו חשוב להדגיש שידע מטה-לשוני הקשרי (Dascal & Weizman, 1987) כולל בין היתר את הידע שיש לנמען אודות מבנים לשוניים ואופן השימוש בהם. ידע מטה-לשוני על תפקודן של המרכאות בלשון, אפוא, הנו ידע מטה-לשוני המאותת לקורא לחפש אחר משמעות דובר חלופית. המרכאות יכולות לאותת על הסתייגות או אירוניה בדרגות שונות של עקיפות, כאשר דרגת ההסתייגות תקבע, בין היתר, על פי הצטרפות המרכאות לדפוסים לשוניים נוספים. לפיכך, ובהתאם למודל העקיפות שהוצג לעיל, ניתן לראות בזיהוי אזכור מהדהד, באמצעות הדפוסים הלשוניים שהוזכרו לעיל, אותות לקיומה של אירוניה, בעזרתם הקורא מזהה אי-התאמה בין המשמעות המילולית של המבע לבין ההקשר. כמו כן, תיאוריית ההדהוד מתייחסת לשאלה כלפי מי מכוונת עמדתו של המוען (ויצמן, תש"ס), קרי מיהו קרבן האירוניה.

על פי ספרבר ווילסון :

[...] an ironical remark will have as a natural target the originators, real or imagined, of the utterances or opinions being echoed. (Sperber & Wilson, 1981: 314).

ויצמן מוסיפה כי קרבן האירוניה אינו זהה תמיד לנמענה (Weizman, 2001, 2008). לדידה, על מנת לפענח את האירוניה, הקורא מזהה מיהו בעל האירוניה, מי קרבן האירוניה, ומהו המושא של הביקורת האירונית. זיהוי בעל האירוניה, הקרבן ומושאה הם רמזים המסייעים בהבנת משמעות הדובר האירונית (שם).

כאמור, תנאי הכרחי לפענוח אירוניה הוא שהאזכור מהדהד, ולעולם לא מפורש. אולם, טוענת בארב (Barbe, 1995) יש מצבים שבהם לא ניתן לעמוד על טיבו של האזכור המהדהד, ועל כן לא ניתן יהיה לזהות את מושא האירוניה ולפיכך האירוניה לא תזוהה על ידי הנמען. על פי בארב, התנאי לפענוח האירוניה הוא ידע משותף העומד לרשות המוען והנמען. בהיעדר מידע זה, הנמען ייכשל בזיהוי המבע האירוני (שם).

2.3 רצף הסתייגות – אירוניה

כבר עמדנו על כך שרצף ההסתייגות והאירוניה הוא רצף הנע בין ישירות לעקיפות. ההסתייגות יכולה להיות ישירה והאירוניה תמיד עקיפה, אולם לענייננו אדון ברצף בטווח העקיפות בלבד. בקצהו האחד של הרצף ממוקמים מבעים של הסתייגות מפורשת ולצדם מבעים של הסתייגות עקיפה, ובקצהו השני ממוקמים מבעים של אירוניה מובהקת. ההשערות והדימויים בעבודה זו ממוקמים את המבעים בין הסתייגות עקיפה, המעוגנת בצירופים של דפוסים לשון מוסכמים, לבין אירוניה מובהקת, המעוגנת במרכאות ובאותות הקשריים. בחלק מהרצף האותות לעקיפות הם דפוסים לשוניים, ואני רואה בדפוסים אלה אותות המעוגנים בתוך מישור המבע ומתווים את הדרך לחיפוש, תחילה בטקסט ואחר כך בהקשר, אחר הסתייגות עקיפה ואירוניה. הדפוסים הנידונים בעבודה הם: השימוש במרכאות, חלקיות המבע – השילוב בין מרכאות סביב חלק מהמבע לבין פועלי אמירה מודאליים בתוך מבנה של דיבור עקיף, דרגת חלקיות המבע הנמסר בתוך המרכאות, סימני פיסוק מסוימים (סוגריים, סימן קריאה בתוך סוגריים, מרכאות בתוך סוגריים) וצירוף של מספר סממנים טקסטואליים נוספים בסביבת המבע, כגון מילים טעונות בעלות ערך שיפוטי וסובייקטיבי.

תופעות אלה תוארו בקשר לצרפתית, לעברית ולאנגלית (ויצמן, 1981, 1997; Weizman, 2011; 1984), ושערת שדפוסים לשוניים וסימני פיסוק נוספים ייחשפו בניתוח הקורפוס בשפה הספרדית. ההנחה הבסיסית היא כי השימוש במרכאות שאינן מסמנות דיבור ישיר מבטא את התייחסותו הערכית של הכותב כלפי התוכן של המבע במרכאות, כלפי אופייה של הבחירה הלשונית במבע זה, או כלפי שניהם כאחד (ויצמן, 1981, 1997; Weizman, 1984). זאת, בתנאי שהמבע נטוע במבנה של דיבור עקיף ורק חלק ממנו נתון במרכאות, או במבנה שאינו מוסר אמירה כלל (ויצמן, 1997). על תפקידו של הדיבור העקיף עומד גם ויסנטה-מתאו (Vicente Mateu 1994: 118 בתוך Vicente Mateu, 2007, עמ' 234).

"הבחירה בשימוש בדיבור עקיף (...) אינה בחירה דקדוקית, אלא מכוונת, משום שהדיבור העקיף מעניק סובייקטיביות מוחלטת בתוך המבע" (התרגום שלי). אחד הסממנים של הסובייקטיביות, טוען ויסנטה-מתאו, הוא השימוש בדפוסים לשוניים מסוימים, ביניהם המרכאות, בתוכן הכותב בוחר להציג מבע או חלק ממנו, במטרה לגרום למניפולציה של המבע המאוזכר (שם).

מלדונדו (Maldonado, 1999) סוקר את המנגנונים הפרגמטיים הקובעים את הבחירה בדפוס לשוני מסוים על ידי כותבי מאמרי הדעה בשפה הספרדית, ומציין את הדיבור העקיף כדפוס מייצג בסוגה הנידונה בשפה זו. בתוך כך, המוען או הכותב יקבע את כוחו האילוקוציוני של המבע על פי פועל האמירה שהוא יבחר להשתמש בו, בין היתר פעלים המכילים רכיב סמנטי של הטלת ספק באמיתות המבע או הסתייגות ממנו (*esgrimir, revelar, alegar, pretender*), פועלי עמדה המכונים 'פועלי עמדה פרופוזיציונית או שיפוטית' (*opinar, considerar, juzgar, reputar*), פועלי אמירה לא מודאליים (*decir, responder, manifestar, comunicar, mencionar, notificar*), ופעלים המנהירים את הכוח האילוקוציוני של המבע (*suplicar, rogar, prometer*). (מלדונדו, שם). לדוגמה, מהשימוש בפועל *pretender* (להתיימר לעשות או להשיג דבר מה) משתמע שיפוט סמוי מצד העיתונאי – השימוש בו לא רק מעביר את המידע אודות רצונו של אדם להשיג מטרה כלשהי, אלא הוא גם מעביר את דעתו של הכותב בנוגע לקושי להגיע אליה, ואפילו מידת מה של אירוניה כלפי עצם הניסיון לחתור לאותה מטרה (Sánchez García, 2009).

בדומה לספרדית, הבחירה בפועלי עמדה בשפה העברית אינה דקדוקית גרידא, וגם בה ניתן להבחין בין ארבעת הסוגים שמציג מלדונדו. לענייננו, חשוב להבחין בין שני סוגי פועלי אמירה – מודאליים ולא מודאליים. בעבודה זו מתייחס המונח 'מודאליות' להבעת עמדתו של המוען כלפי האמירה המאוזכרת. דהיינו, המודאליות של פועלי האמירה משקפת במקרים רבים את הפרשנות שמעניק המוען לאמירות אלו, ואין עמדתו של המוען עולה בהכרח בקנה אחד עם עמדתו של בעל האמירה.

השיקולים העשויים להנחות את המוען בבחירת הפועל הם, מצד אחד, הרצון להימנע באופן מודע מהתייחסות אל מעמדו של מקור המבע או מפרשנות ביחס לתוכן שלו, במקרה של פועלי אמירה לא מודאליים, ומצד שני, הכוונה המודעת לנקוט עמדה בנוגע למבע כדי לחשוף את הכוח האילוקוציוני שלו, במקרה של פועלי אמירה מודאליים (ניר ורועה, תשמ"ז). פועלי אמירה מודאליים מכילים רכיבים של שיפוטיות כלפי האמירה המאוזכרת, בין אם היא נמסרת בדיבור ישיר או עקיף (ויצמן, 1997). ניר ורועה (תשמ"ז) מציעים חלוקה של פעלים על פי השיקול המנחה את המוען בבחירת הפועל, הנגזרת מההבחנה בין פועלי אמירה מודאליים ולא מודאליים:

1. פעלים נייטראליים נטולי עמדה: 'אמר', 'מסר', 'דיווח', 'הוסיף', 'הודיע', 'הסביר';
 2. פעלים המכילים ייחוס של תוקף וסמכות לדברי המקור ולבעלי האמירה: 'הודיע', 'הכריז', 'קבע', 'קרא', 'הביע תקווה ש-', 'הדגיש', 'הבהיר', 'דרש', 'אישר', 'ציין', 'כתב';
 3. פעלים המשקפים בדרגה זו או אחרת הסתייגות מתוכן הדברים: 'סיפר' ו'גרס' מבטאים הסתייגות קלה, ואילו 'טען' ו'הכחיש' משקפים הסתייגות חזקה יותר. בתוך קבוצה זו מונים ניר ורועה ביטויים המשמשים כתחליף לפועלי אמירה: 'לדבריו', 'לדעתו', 'לפי דעתו', 'בעיניו' – כאשר המבע אינו מובא במבנה של דיבור עקיף.
- הפועל המודאלי הבולט ביותר בעיתונות הכתובה הוא הפועל 'טען' (ויצמן, 1997). כדי לעמוד על ערכו המודאלי של הפועל 'טען', יש להשוותו לפועל הגג של פועלי האמירה הלא מודאליים, 'אמר'. ההבדל בין שני הפעלים טמון ברכיב המשמעות המרמז על כך שהאמירה הנמסרת מצריכה בדיקה ואישוש (שם). בשיח העיתונאי, משמעות הפועל 'טען' מתפענחת כהטלת ספק באמיתות האמירה. דוגמה נוספת לפועל מודאלי הוא הפועל 'הודה', המכיל רכיב של הטלת אשם ועמדה שיפוטית מצד המוען כלפי בעל האמירה המצוטטת (שם).
- לפיכך, סוג הפועל שישמש להבאת האמירה המאוזכרת בדיבור עקיף, בשילוב דפוסים נוספים, יקבע את מידת ההסתייגות שתשמע מאותה האמירה.
- במחקר אתמקד באפיונים הלשוניים של משמעות המבע, ובדרך שהם מתווים בחיפוש אחר משמעות הדובר. בכוונתי לאתר דפוסי לשון גלויים של משמעות המבע שניתן לזהותם באמצעות תוכנות מחשב, ולבחון את התפקיד שהם ממלאים, הן בנפרד והן בשילובם עם דפוסים נוספים, בזיהוי אותות להסתייגות ולאירוניה.

2.4 עודפות וסביבות רוויות

הדיון בשילובם של דפוסי לשון שונים להשגת מטרות שונות (ביצוע רמזי בקשה והסתייגות אירונית) הביא את ויצמן להגדרת העודפות. לדידה, ייחשב כעודפות השימוש בשני דפוסים לשוניים שונים או יותר לצורך הבעת אותה משמעות דובר, בהנחה שכל אחד מדפוסים אלה יכול לשמש בנפרד להבעת אותה משמעות עצמה. במונחים של עקרון שיתוף הפעולה התרומה לשיח תיחשב כעודפת אם היא מכילה יותר מידע מן הנדרש בהתאם למטרתו של השיח או לכיוונו הכללי. תפישת הכמות הסבירה הנה תלוית לשון ומשלב (Weizman, 2011). כמות המידע והדפוסים הלשוניים הנדרשים לצורך השיח תלויה במאפיינים הייחודיים לכל שפה.

לטענתה, בלשון מדור הדעות בעיתונות הכתובה בעברית קיימת נטייה ליצירת עודפות, דהיינו להעדפת מבעים שבהם נעשה שימוש במספר אמצעים טקסטואליים שכל אחד מהם בנפרד יכול לשמש להעברת הסתייגות וביקורת אירונית (ויצמן, 1997; Weizman, 2011). הסביבה הלשונית של המבע שיש בו עודפות מכונה **סביבה רוויה** (שם).

לפי קסדו-ולרדה (Casado-Velarde, 2008), השילוב של כל הדפוסים, לשוניים וטיפוגראפיים, הנם חלק מתופעה המכונה *polifonía discursiva* (פוליפוניה דיסקורסיבית). וכפי שמבטאת זאת מוארן (Moirand, 2007: 157):

(...) un média est un intermédiaire (...) ce qui donne au médiateur un rôle de chef d'orchestre des multiple voix qui s'expriment dans et par les médias, des discours qu'il transmet, reformule et comente (...).

על פי קסדו-ולרדה (Casado-Velarde, 2008), המבעים האירוניים הם חלק מאותה פוליפוניה דיסקורסיבית, מאחר שהם מציגים שני קולות שונים, קרי, שתי משמעויות שונות: המשמעות המילולית של המבע ומשמעות הדובר העקיפה, השונה ממשמעות המבע.

כאמור, דרגת העודפות הקבילה במישור הנתון הנה תלוית משלב ותלוית תרבות. השוני התרבותי עשוי לגרום להבדלים בתפישת האירוניה ובמימושה בטקסט במעבר משפה אחת לשנייה. ההשוואה בין הלשוניות בעבודה זו מושתתת על השערת "רצף הכמות", ועל פיה שפות נבדלות בכמות המידע הקבילה במשלב נתון, ובדרגת המפורשות של מבעים בסביבתם הטקסטואלית של מבעים עקיפים. בהתאם לכך, כל לשון נמצאת במקום שונה ביחס לשנייה על רצף הכמות (Weizman, 2007, 2011). מכאן נובעת ההשערה שכל שפה מתאפיינת בשימוש שונה באמצעים לשוניים להבעת הסתייגות ואירוניה, הן בכמותם, הן בכמות המידע שהם מוסרים, והן בשילוביהם השונים. לעיתים, בגלל

הבדלי שפות, הנמען עלול לזהות הפרה מכוונת של כלל הכמות במצבים שאין בהם הפרה כלל, ובכך הוא עלול להפיק השתמעויות שיחתיות, ולייחס, בטעות, משמעות דובר עקיפה במקום שהמוען כלל לא התכוון לכך. מכאן שבעוד כלל הכמות הוא אוניברסלי, ככל הנראה, מימושו משתנה בהתאם לשפה (שם).

בהתאם לכך, כמות המידע או 'העומס האינפורמטיבי' של דפוס שיח במשלב נתון ובשפה מסוימת ניתנת למדידה אך ורק ביחס לאותם דפוסים במשלב אחר או בשפה אחרת, או לדפוס אחר באותה השפה. לפיכך ניתוח רצף כמות המידע כרוך בהשוואה אופקית בין משלבים בתוך אותה השפה, ובהשוואה אנכית בין שתי שפות (Weizman, 2007). הפרופיל הייחודי לכל שפה ייקבע על ידי מיקום דפוסי שיח שונים על פני רצף הכמות. המבוסס על עקרון המדידה של רצף המידע. במונחים של כלל הכמות, הכלל הנו הנורמה הנהוגה בכל שפה, וההנחה היא שבכל שפה הכלל מיושם באופן שונה.

בניתוח הטקסטים בסעיף 6 בהמשך, אתמקד בסימני פיסוק כנקודת מוצא, ובהתאם לתפיסות הסביבות הרוויות – אבחן את הסביבה הלשונית של סימני הפיסוק מוסרי ההסתייגות והאירוניה.

2.5 סימני פיסוק

סימני הפיסוק הם אמצעי פארא-מילולי בולט בתקשורת הכתובה בכלל, ובמדור הדעות בפרט. על פי ניר (תש"ן: 138), סימני הפיסוק ממלאים פונקציות שונות, והן:

- א. סגמנטציה – תיחום יחידות תחביריות. סימני הפיסוק הממלאים תפקיד זה הם: פסיק, נקודתיים, נקודה ופסיק, נקודה;
- ב. דיאקריזה – הענקת מעמד סמנטי מובחן למילה או לצירוף מילים. סימני הפיסוק המשמשים למטרה זו הם: מרכאות, סוגריים, גרש, גרשיים ומקף;
- ג. מודאליות – הפונקציה המודאלית של סימני הפיסוק, שהיא עיקר דיונו, היא לבטא את כוונת הדובר ואת עמדתו ביחס לתוכן דבריו. מבין סימני הפיסוק בעלי תפקיד מודאלי, המרכאות והסוגריים הם הסימנים המובהקים ביותר. לאחר דיון בתפקידן של המרכאות כפי שתואר בסעיפים הקודמים, אדון להלן במעמדם של הסוגריים.

2.5.1 המבנה הלשוני של האפוזיציה (תמורה) והשימוש בסוגריים – דיון ביחסי חידוש ונתון

על פי לבנת וסלע (תשנ"ו), מבנה התמורה מורה על יחס של ביאור בין שני חלקי המשפט. דהיינו, הם שני ביטויים לרעיון אחד. היחס של ביאור יובחן הן על ידי מילות קישור המיוחדות לו והן על ידי סימני פיסוק. התמורה מסומנת, בין היתר, בשני פסיקים או בסוגריים. המבנה התחבירי של

התמורה המיוצג על ידי השימוש בסוגריים יכול לשמש, כאמור, לצורך ביטוי הפונקציה המודאלית, וכך לשרת היטב את מאמצי השכנוע של הכותב ולמקד את תשומת לב הקורא למבע המוצג בתוכם (לבנת, תשנ"ו). ניתן להשתמש בסוגריים גם לצורך הפקת משמעות אירונית. בשימוש בסוגריים האפקט האירוני נוצר כאשר קיימת אי התאמה בין ציפיותיו של הקורא לבין הידע ההקשרי העומד לרשותו: הידע האינטואיטיבי המטה-לשוני של הנמען על מעמדה התחבירי של התמורה שבסוגריים מעורר ציפייה מצדו ליחסים סמנטיים של זהות, אולם כאשר ידע זה אינו תואם ואף נוגד את יחסי הזהות המתוארים, היא משמשת אות לכך שמשמעות הדובר עשויה להיות שונה ממשמעות המבע ועליו לחפש אחר משמעות עקיפה, ובכך תורמת התמורה לפענוח מבעים עקיפים. כך, כמו בדוגמה שלהלן (לבנת, תש"ס, עמ' 77): "אלא שכאן באה לעזרתנו הרפואה האלטרנטיבית, המציעה לנו השנה מבחר אדיר של תרופות סבתא [...] זאת כאלטרנטיבה לאקמולים ולמיני האספירינים הזולים שנוקם (בעיקר לקופה של בתי הטבע) רב מתועלתם" ("הארץ", 23.12.94). כמו-כן, גורסת לבנת (שם, עמ' 76), בלשון העיתונות הצבת פרטי מידע בתוך סוגריים עשויה להיראות כהצנעה של המסרים הכלואים בהם אך היא משמשת לשלילת קדם-הנחה, כמו בדוגמה הבאה: "לאן יפנו תושבי הגולן (אם יפנו)" ("ידיעות אחרונות", 22.9.95). השאלה שבדוגמה, מסבירה לבנת, מכילה את ההנחה המוקדמת, כי התושבים אכן יפנו. הערה בתוך הסוגריים נועדה להטיל ספק באמתותה של ההנחה המוקדמת, או אף לבטלה לחלוטין (לבנת, תש"ס).

לעתים, גורסת לבנת, בשימוש בתמורה ישנה הפרה של כלל האמת הנובעת מיחסי זהות שקריים בין אברי המשוואה. יחסי הביאור נושאים משמעות ישירה כאשר יחס הביאור מתקיים. לעתים הוא מתקיים, אך ההסבר מיותר. במקרים כאלה, הכלל המופר הוא כלל הכמות הנובע ממתן הסבר מיותר שהוא בבחינת אמירת המובן מאליו; ולעתים היחס שקרי – במצב זה תיווצר הפרה של כלל האמת (שם). במקרים של הפרה, ניתן להפיק מההפרה משמעות עקיפה באמצעות אימפליקטורה שיחתית, אך רק כאשר מיוחסת לדובר כוונה בוטה.

הסוגריים יכולים גם להקנות למידע מעמד אגבי. על פי פרינס (Prince, 1981), קיימת א-סימטריה בדרגת המידע המועבר במישור המבע – במבעים מסוימים המידע מוצג כנתון והוא מוגדר ישן יותר לעומת מבעים אחרים. המוען מבסס את אופן הצגת המידע על סמך קדם הנחה כי בידי הנמען פרטי מידע קודמים ולפיכך הניתנות נסמכת על יכולתו של הנמען להסיק מהם את המשמעות שאליה התכוון המוען. בנסיבות מסוימות אפשר להציג מידע כחידוש גם אם ידוע למוען שאין הוא חדש עבור הנמען, ולהפך – להציג מידע כנתון גם אם ידוע למוען שאין הוא נסמך על ידע קודם לדידו של הנמען (Clark & Haviland, 1977: 9). שימוש זה מכונה 'שימוש עקיף ביחסי

חידוש ונתון' (ויצמן, תשע"ג), שכן מתקיים בו התנאי הבסיס לכל עקיפות – אי-התאמה בין משמעות המבע לנסיבות השימוש, ואי-התאמה זו משמשת כאות לחיפוש אחרי משמעות דובר עקיפה (ויצמן, תשע"ג). יחסי חידוש ונתון הם הדרגתיים ודינאמיים ובאים לידי ביטוי במבנים לשוניים ובאוצר המילים, ומקובל לראותם כיחסים של רצף (ויצמן, תשס"ג). הסוגריים הם אפוא סימן הפיסוק המבטא היטב את השימוש העקיף ביחסי חידוש ונתון. הכשירות התקשורתית נשענת על הסכם חברתי המתקיים בין משתתפי השיח הכולל, בין היתר, את יכולתו של המוען לסווג בפני הנמען את המידע הנמסר לו לפי מידת החידוש שבו, ואת יכולתו של הנמען לפענח זאת, ובמסגרתו לא יסומנו כחידוש פריטי מידע העומדים לרשותו של הנמען (Clark & Haviland, 1977) אצל ויצמן, תשע"ג). הסכם זה קשור בעקרון שיתוף הפעולה (Grice, 1975) וניתן לנצלו להעברת מידע ישירות או בעקיפין (ויצמן, תש"ס-תשס"א). הצגת המידע כחידוש כאשר הוא אינו כך יוצרת הפרה של כלל הכמות מפני שהוא אינו נמסר בהתאם לחשיבותו ודרגת האינפורמטיביות שלו אינה גבוהה דיה. במקרים כאלה, אם מייחסים לדובר הפרה בוטה של כלל הכמות, הניגוד בין הציפיות לאגביות לבין המעמד החשוב של המידע עשוי לשמש כאות לאירוניה, ובלבד שניתן ליחס ביקורת ולזהות את הקרבן. לפיכך מבעים עקיפים ואירוניים מועברים באמצעות תמרון ברצף החידוש והנתון. אסטרטגיה זו ממלאת תפקיד מרכזי בייחוס משמעות המוען, ובלבד שהנמען מזהה, באופן אינטואיטיבי, את הפרת כלל הכמות של עקרון שיתוף הפעולה (שם, עמ' 32).

2.6 סיכום

בסקירת הספרות הוצגו המודלים הפרגמטיים שעליהם נשען תהליך פענוח העקיפות, תוך הבחנה בין הסתייגות ואירוניה, בדגש על הדפוסים הלשוניים המשמשים בסיס לפענוח מבעים עקיפים בסוגה של מאמרי דעה בעיתונות הכתובה. הסקירה מלמדת, כי דפוסי לשון הם נקודת המוצא בתהליך פענוח משמעויות עקיפות. על בסיס סקירת הספרות יידונו המופעים של הסתייגות ואירוניה בסוגה הנידונה (סעיף 6), ובכך תבחן תרומתו של המודל התיאורטי לתהליך הפיענוח.

3. שאלות המחקר ומטרתו

מטרות המחקר הן:

א. לאתר דפוסי לשון המאפיינים הסתייגות ואירוניה במשלב מדור הדעות בעיתונות היומית הכתובה בספרדית ובעברית;

ב. לאתר צירופי דפוסים שכיחים בכל אחת מהשפות במשלב הנתון;

ג. בהסתמך על א' ו-ב', להתחקות אחר הדמיון וההבדלים בין האמצעים וצירופיהם בשתי השפות;
ד. לפרש את הממצאים לאור מושג העודפות ובמונחים של מנגנון האותות לעקיפות.

בהתאם למטרות אלה, אשאל את השאלות הבאות:

- (א) מהם דפוסי השיח (תחביר ופיסוק) המשמשים בספרדית ובעברית להבעת הסתייגות וביקורת אירונית במשלב של מדור הדעות בעיתונות היומית?
(ב) מהם הצירופים השכיחים בכל אחת מהשפות?
(ג) במשלב הנדון, באיזו דרגה נמצאת כל שפה ביחס לשנייה על ציר כמות המידע?

4. שיטת המחקר

4.1 הקורפוסים

המחקר מבוסס על שני קורפוסים חד-לשוניים המשמשים לאיתור דפוסי שיח כפי שהוגדרו במטרת המחקר. לצורך המחקר, בניתי שני קורפוסים, אחד בשפה העברית והשני בשפה הספרדית הארגנטינאית. כל קורפוס כולל מאמרים ממדור הדעות מהעיתונות היומית באותה השפה.

לצורך המחקר, בחרתי בגרסה המקוונת של העיתונים הבאים: "הארץ", "ידיעות אחרונות", "לה נסיון" ("La Nación", בספרדית: האומה), "קלרין" ("Clarín", בספרדית: קרנון, חצוצרה. גם: שופר). אתר "ynet", הגרסה המקוונת של "ידיעות אחרונות", הנו המוביל במדינה במספר הגולשים בקטגוריית החדשות (כ-1.5 מיליון בחודש) ובאתר "הארץ" מספר הגולשים הממוצע לחודש באותה קטגוריה עומד על 610,000. העיתונים בשפה הספרדית הנם היומונים המובילים הן בתפוצה ארצית בגרסת הדפוס והן באחוזי הקוראים בגרסה המקוונת. עיתונים אלה נבחרו בהנחה שהם משקפים את הלשון הכללית ולא את לשון של קבוצות סגורות.

הקורפוסים מורכבים ממאמרים המתפרסמים במדור "דעות" ובמדור "opini3n" (בעברית: "דעה") בגרסה המקוונת של העיתונים בעברית ובספרדית, בהתאמה. יצוין כי לא נכללו בקורפוסים מאמרים מתורגמים, העשויים להטות את התוצאות.

מגוון הכותבים, המאמרים והעיתונים מאפשר מתן תוקף לממצאים, משום שהם אינם תלויים בסגנונו של כותב או בסגנונו של עיתון מסוים אלא בתכונות האופייניות למשלב נתון (Weizman, 1984). הקורפוסים משמשים אפוא על מנת לתאר את מאפייני המשלב הנדון, ונקודת המוצא היא שהטקסטים המרכיבים את הקורפוסים מייצגים באופיים משלב זה.

4.2 מחקר חלוץ

בחירת הקורפוסים וסכמת הקידוד המוצעת מושתתים, בין היתר, על מחקר חלוץ, שבמסגרתו אספתי מאמרים שהתפרסמו במדור הדעות בעיתונות הכתובה בספרדית ארגנטינאית (גרסה מקוונת) בשני עיתונים, "לה נסיון" ו"קלרין", בשתי תקופות שונות: דצמבר 2011 ופברואר 2012. מערך הקורפוס ששימש למחקר החלוץ מורכב מ-279 מאמרים בשפה הספרדית המונים 191,757 מילים. מטרתו של המחקר הייתה לאתר דפוסי שיח המשמשים להעברת הסתייגות ואירוניה במשלב האמור בספרדית ארגנטינאית. זאת, משום שבניגוד לעברית, שבה תוארו דפוסי השיח (ראו ויצמן, 1981, 1997; Weizman, 2011, 1984), בספרדית ארגנטינאית לא נמצא תיאור שיטתי מקביל. להלן הדפוסים שאותרו במחקר החלוץ ומספר השכיחויות לכל דפוס:

1. מרכאות נפרדות ללא צירוף של פועל ושאינן נטועות במבנה של דיבור עקיף = 1,331
2. שימוש בסוגריים = 931
3. מרכאות בתוך סוגריים = 26
4. סימני קריאה בתוך מרכאות יחידות = 6
5. סימני קריאה = 91
6. פועלי אמירה לא מודאליים בצירוף מילית שיעבוד 'que' (=כיי) ואחריה פסוקית תוכן חלקית בתוך מרכאות = 13
7. פועלי אמירה מודאליים בצירוף מילית שיעבוד 'que' (=כיי) ואחריה פסוקית תוכן חלקית בתוך מרכאות = 17
8. הכינוי 'K' (השימוש באות K המסמנת את האות הראשונה של שם המשפחה של נשיאת ארגנטינה, במקום השימוש בשמה המלא, הנו כינוי ציני הנתפש כהשתמעות מוסכמת) = 45
9. מילים או ביטויים המגדירים את ההסתייגות או את האירוניה באופן מפורש, כגון (בתרגום לעברית): 'באופן אירוני', 'באופן ציני', 'זה אירוני ש-', 'האירוניה היא ש-', 'באופן סרקסטי' = 13.
10. ביטויי סלנג, לשון סגי נהור וסטייה משלבית: הדפוסים זהו בסביבה הלשונית של הדפוסים שהוזכרו לעיל, אף שלא ניתן היה לקבוע את שכיחותם בכלים הכמותיים ששימשו לאיתור הדפוסים האחרים במסגרת מערכת השאלות של תוכנת Sketch Engine (ראו סעיף 4.3.2 להלן).

ממצאים ראשוניים אלה שימשו כבסיס לסכמת הקידוד (סעיף 4.4). יצוין, כי בשל שיקול מתודולוגי, לא נכללו בסכמת הקידוד הסופית דפוסים מס' 4, 5, 8, 9. כמו כן, אותרו במחקר החלוץ דפוסים

טיפוגראפיים אשר עשויים לשמש, בנפרד או בשילוב דפוסים נוספים, להבעת הסתייגות וביקורת אירונית, כגון: אותיות נוטות; הדגשת פריט לשוני יחיד, חלקי מבעים או מבע שלם; קו תחתון מתחת לפריט לשוני יחיד או מתחת למבע שלם (ברוב המקרים מבע בין 2-3 מילים). אולם, עקב מגבלה מתודולוגית הקשורה במבנה השאלות של התוכנה שבאמצעותה אוחרו ונותחו הדפוסים, לא ניתן היה לכמת דפוסים טיפוגראפיים אלה ולפיכך לא נכללו בסכמת הקידוד במערך המחקר הנוכחי.

4.3 מערך המחקר

4.3.1 מבנה הקורפוסים

בהסתמך על הספרות שנסקרה ועל ממצאי מחקר החלוץ, נקבע מערך מחקר כמפורט להלן: הקורפוס בכל שפה מורכב ממאמרים שנאספו במקביל בארבעה מחזורים, בכל מחזור שלושה ימים קבועים, ובהפרש של שבועיים בין מחזור למחזור. זאת, במטרה להבטיח את פיזור הנושאים על פני תקופות שונות. מאמרים ממדור הדעות מעיתוני סוף השבוע לא נכללו בקורפוסים על מנת לשמור על כמות זהה של מאמרים שכן בסופי שבוע מספר המאמרים במדור זה גדול יותר מבשאר הימים.

כפי שמפורט בטבלה מס' 1 שלהלן, במהלך העבודה נאספו 580 מאמרים בקורפוס בשפה הספרדית ו-696 מאמרים בקורפוס בשפה העברית, המונים 533,314 ו-530,552 מילה, בהתאמה, במשך תקופות שונות.

בעקבות שינויים שחלו במבנה המדורים באתרים המקוונים של העיתונים, היה צורך לתכנן מחדש את אופן סריקת המאמרים. בתהליך זה נוצרו חסרים בכמות המאמרים שאוחרו בכל תקופה. אי לכך, וגם בשל אופי פעולת האתר המקוון הייחודי לכל עיתון, מספר המאמרים בשני העיתונים אינו זהה.

הקורפוסים ששימשו לניתוח הכמותי וניתוח הטקסטים נבנו על סמך מדגם אקראי מתוך שני הקורפוסים של מאמרי דעה בכל שפה, שנערך באמצעות תכנה סטטיסטית. המדגם האקראי מורכב ממאה מאמרים בכל שפה, ומספר המילים הכולל בכל מדגם הוא כדלקמן: 94,258 מילה בספרדית ו-81,067 מילה בעברית.

טבלה מס' 1: תיאור הקורפוסים

בטבלה שלהלן מפורטת כמות המאמרים ומספר המילים המרכיבים כל קורפוס:

קורפוס	שם העיתון / אתר	מס' מאמרים	מס' מילים	תקופה
1. מאמרי דעה בספרדית	לה נסיון	378	354,525	פברואר 2012 + ספטמבר 2013 עד סוף פברואר 2014
2. מאמרי דעה בספרדית	קלרין	202	178,789	פברואר 2012 + ספטמבר 2013 עד סוף פברואר 2014
3. מאמרי דעה בעברית	הארץ	274	230,071	פברואר 2013 עד אוגוסט 2014
4. מאמרי דעה בעברית	YNET	422	300,481	פברואר 2012 + יולי 2013 עד דצמבר 2014
5. הקורפוס בספרדית: מדגם אקראי מתוך קורפוסים 2-1	לה נסיון + קלרין	100	94,258	פברואר 2012 + ספטמבר 2013 עד סוף פברואר 2014
6. הקורפוס בעברית: מדגם אקראי מתוך קורפוסים 4-3	הארץ + YNET	100	81,067	פברואר 2012 ; פברואר 2013 עד דצמבר 2014

4.3.2 ניתוח הטקסטים

הקורפוסים מושתתים על בסיסי נתונים שנבנו בשפת SQL (Structured Query Language), שהיא שפת מחשב המיועדת לאחזור נתונים כתשובה לשאלות מובנות ועיבוד מידע במסד נתונים, המאפשרת תשאול נתונים ועדכונם. בסיסי הנתונים הנוצרים בתשתית זו כוללים את המידע המאוחר ממאמרי הדעה כפי שהם מופיעים באתר המקוון של כל אחד מהעיתונים. האתרים נסרקו בתדירות קבועה הכפופה למתודולוגיית המחקר.

בסיסי הנתונים שנוצרו באמצעות שפת SQL הועברו בפורמט XML לתוכנת Sketch Engine, המיועדת לחקר קורפוסים בשפות שונות ולניתוח דפוסים לשוניים בתוך הקשר. בין היתר, התוכנה מאפשרת לאתר מילים, קולוקציות מילים, וכן צירופים של מילים עם סימני פיסוק בתוך הטקסטים על פי קריטריונים שונים. התוכנה כוללת מנוע חיפוש עם מערכת שאילתות משולבת וגמישה, המאפשר ארגון ומיון הנתונים על פי מדדים לשוניים ולקסיקאליים (Kilgariff et al., 2004).

באמצעות כלי זה מוינו ונותחו כל הפריטים המרכיבים את סכמת הקידוד של המחקר, המפורטים בהמשך, וכן נבדקו תפוצתם ותדירותם. על מנת לקבוע את תפקודם בלשון, מאפייניהם של דפוסים לשוניים חייבים להיות קשורים לתדירות ההיקרויות שלהם (Sinclair, 2007). יתרונותיו של קורפוס גדול, מסביר לואו (Louw, 2007) בהתבסס על סינקלייר (Sinclair, 1987), הנם בפוטנציאל הגדול הטמון בו לאתר צירופים לשוניים והתנהגותם של דפוסים אלה בטקסט, אשר באמצעותם ניתן להבין את משמעותה של מילה נתונה כפי שהיא נגזרת מהצירופים השונים, מה שסינקלייר מכנה "semantic prosody". פרוזודיה סמנטית, מסביר יזרעאל (תשס"ה: 339), "היא החיבור בין צורה למשמעות מנקודת הראות הפרגמטית, מתוך יחס הדובר לדברים". יזרעאל (שם: 359) מייחס חשיבות רבה לתפישת הפרוזודיה הסמנטית כיחידת ניתוח, תוך ציטוט מאמרו של לואו שהוזכר לעיל: "ככל שגדלים מאגרי הלשון, כך גם יוכלו להתברר קווים מאפיינים גם להופעות של אירוניה וחוסר כנות. פרוזודיות סמנטיות יתפסו את מקומן בליבת מחקר הסגנון בעשרות השנים הבאות" (שם, עמ' 359).

הנסטון (Hunston, 2002: 142) מציינת שני מאפיינים של הפרוזודיה הסמנטית:

1. It accounts for connotation – the sense that a word carries a meaning in addition to its 'real' meaning.
2. It can be exploited, in that a speaker can use a word in an atypical way to convey an ironic or otherwise hidden meaning.

לואו (Louw, 2001) טבע את המונח "semantic preference", המביע את עמדתו של הדובר, וכפי שמסביר McEnery (2014) בהתבסס על Firth (1957):

Words do not randomly appear together. [...] You shall know a word by the company it keeps. (עמ' 2, חלק 4)

הקולקציות בצורותיהן השונות משמשות אפוא כלי להבנת תופעת ההסתייגות והאירוניה בסוגה הנידונה. השימוש בקורפוס מאפשר לנו לזהות מגמות בשפה, והוא אסמכתא בנוגע לשימושים הנפוצים בשפה (Mc Enery, 2014). השימוש בקורפוס מאפשר לחקור את השפה באופן שיטתי. כפי שמסביר סינקלייר (1991):

The ability to examine large text corpora in a systematic manner allows access to a quality of evidence that has not been available before (Sinclair, 1991a, p. 4, in Stubbs, 1996, p.24)

הקורפוס מעניק אפוא נתונים לצורך מחקר וניתוח איכותני של הממצאים. תוצאות השאלות אשר נבנו על פי סכמת הקידוד בהתאם למטרות המחקר הן כלי שבאמצעותו ניתן להציג נתונים אודות שכיחותם בשפה, אך הן אינן מפרשות אותם. יש לנתח ולפרש את הממצאים הכמותיים על ידי מתודולוגיה איכותנית מובנית היטב (Hasko, 2011).

מבחינה מתודולוגית, היתרון בשימוש בקורפוס לעומת המגבלות של שימוש במאגרי נתונים ידניים טמון בכך שהוא מעניק גמישות מרבית בחיפוש היקריות של צירופים ודפוסים לשוניים ומאפשר לערוך ניתוח שיטתי בטקסטים הנתונים, באותה שפה ובהשוואה לשפה השנייה, וכן בדיקה אמפירית של השערות המחקר. לצד המיון הכמותי של דפוסים לשוניים, השימוש בקורפוס מאפשר לחוקרים לצפות במגמות ובתופעות לשוניות שלא נצפו קודם לכן (Hunston, 2002). על פי יזרעאל, "הגישה מבוססת-המאגר היא הגישה הבלשנית שמאגר הלשון משמש בה בעיקר לבחינה, להדגמה ולהסבר של אבחנות תיאורטיות על מבנה הלשון, או להדגמה של מאפיינים לשוניים מנקודת ראות תיאורית" (יזרעאל, תשס"ה: 336).

בהקשר זה, טוניני-בונילי (Tognini-Bonelli, 2001) מצביעה על ההבחנה בין גישה מבוססת-קורפוס לבין גישה מונעת-קורפוס:

[...] corpus-based work relates corpus data to existing descriptive categories adding a probabilistic extension to theoretical parameters which are already received, i.e., established without reference to corpus evidence. On the other hand, corpus-driven work attempts to define the categories of description step-by-step, in the presence of specific evidence from the corpus.

(Tognini-Bonelli, 2001b: 99 בתוך Aarts, 2007, p. 60)

עבודה זו מנסה לשלב את שתי השיטות. הקטגוריות בסכמת הקידוד נבנו על סמך ההצטרפויות המופיעות במדגם שנבדק במחקר החלוץ, ובה בעת נמצאו בו דוגמות לתיאוריה קיימת, שכן השימוש בקורפוס נועד להרחיב תיאוריות ותופעות שתוארו לפני בניית המאגר הנוכחי.

4.4 סכמת הקידוד

על בסיס מחקר החלוץ שערכתי ובהסתמך על ספרות המחקר, סכמת הקידוד של המחקר כוללת אסטרטגיות לשוניות וצירופי אמצעים המשמשים להבעת הסתייגות ואירוניה. במהלך העבודה, ניתוח האמצעים הטקסטואליים והצירופים המשמשים לנקיטת עמדה נעשה על פי סכמת הקידוד הבאה, בכל שפה בנפרד.

א. מרכאות

א.1 מרכאות שאינן משמשות לדיבור ישיר :

- מרכאות נטועות במבנה של דיבור עקיף בצירוף פועל אמירה מודאלי ;
- מרכאות נטועות במבנה של דיבור עקיף בצירוף פועל אמירה לא מודאלי ;
- מרכאות יחידות – פריט יחיד או חלק ממבע (מילה אחת עד חמש מילים בכל מבע) המסומן במרכאות ושאינו חלק מאמירה מפורשת וללא צירוף של פועל או סמני אמירה ;

א.2 ריבוי מרכאות סביב פריטים יחידים באותו מבע ולאורך מבעים רצופים (עודפות).

ב. סימני פיסוק ואמצעים טיפוגראפיים

- מילה או מבעים בתוך סוגריים ;
- סימני פיסוק וצירופיהם עם מרכאות: סימני קריאה במרכאות, מבעים נטועים במרכאות בתוך סוגריים, סימני קריאה בתוך סוגריים ;
- הסגר + מרכאות.

ג. סביבות רוויות

שימוש ביותר מדפוס לשוני אחד או חזרה על אותו דפוס לשוני במהלך הטקסט. צירופים לשוניים שכיחים ושילובים של מספר אמצעים (סעיפים א' + ב' לעיל):

ג.1 מרכאות יחידות ללא צירוף של פועל;

ג.2 פועלי אמירה מודאליים בצירוף מרכאות יחידות נטועות במבנה של דיבור עקיף;

ג.3 פועלי אמירה לא מודאליים בצירוף מרכאות יחידות נטועות במבנה של דיבור עקיף;

ג.4 הפרות של עקרון שתוף הפעולה.

בהמשך העבודה אציג דוגמות לתפקודם של כל אחד מהאמצעים האלה בנפרד מחד גיסא, ומאידך גיסא אראה כיצד הם משתלבים עם אמצעים תומכים נוספים ליצירת סביבות רוויות בלשון מדור הדעות. בחירת סימנים אלה נשענת על התאוריות הקיימות.

הדפוסים השונים ינותחו על פי הפונקציה שלהם בתוך הטקסט – נקיטת עמדה של הכותב על פני הרצף הנע מהסתייגות בדרגות שונות לאירוניה. האירוניה קיימת רק כאשר הביקורת היא משתמעת. ההסתייגות או האירוניה של המבעים הנטועים במרכאות או באחד מהדפוסים שהוזכרו לעיל יכולה להיות מכוונת כלפי התוכן הפרופוזיציוני של המבע או כלפי הבחירה הלשונית, או כלפי שניהם.

4.5 מבנה הניתוח

יחידת הניתוח היא מבעים שיש בהם אחד מסימני הפיסוק או הדפוסים המפורטים בסעיף 4.4. יובהר כי כמות המבעים בשתי השפות אינה זהה. היחס בין מספר המבעים לבין מספר המאמרים שבהם הם מופיעים נבדק באמצעות סטטיסטיקה תיאורית, שתוצג בהמשך בפרק 7.

הקורפוסים ששימשו לניתוח הכמותי נבנו על סמך מדגם אקראי, כפי שמפורט בסעיף 4.3. הניתוח הכמותי בוצע באמצעות בניית מסד נתונים בתכנת Excel ובו חלוקה לשני גיליונות – אחד לכל שפה. בכל גיליון הוגדרה רשומה (עמודות) לכל דפוס לשוני על פי סכמת הקידוד, ובכל עמודה תועד מספר ההיקריות לאותו דפוס שזוהה בכל מאמר (שורות) שבמדגם האקראי. כמו כן, מוצגת עמודה ובה פרטים מזהים של המאמר (שם הכותב + תאריך).

בטבלה שלהלן מפורט מספר ההיקריות שנמצאו בכל קורפוס על פי סכמת הקידוד והן ממוינות על פי שכיחותן לפי התפיסה התיאורטית. בניתוח הכמותי, היקרות בודדת תיחשב למופע של הדפוס הלשוני הנידון בתוך מבע.

טבלה מס' 2: דפוסים לשוניים המרכיבים את סכמת הקידוד וסיכום מספר המופעים לכל דפוס

לשוני

מס' דפוס	דפוס לשוני	ספרדית	עברית
1	מרכאות נפרדות: מבעים נטועים במרכאות ללא צירוף של פועל	294	349
2	סוגריים	137	151
3	מרכאות נטועות בדיבור עקיף: פועלי אמירה לא מודאליים + מילית שיעבוד <i>que</i> (=ש, כ) + פסוקית תוכן הנתונה במרכאות	66	39
4	מרכאות נטועות בדיבור עקיף: פועלי עמדה מודאליים (ללא טען) + מילית שיעבוד 'ש' או 'כי' + פסוקית תוכן במרכאות	13	6
5	מרכאות נטועות בדיבור עקיף: פועל מודאלי טען, והמקבילים בספרדית <i>argumentar, esgrimir, alegar</i> + מילית שיעבוד 'ש' או 'כי' + פסוקית תוכן בתוך מרכאות	4	12
6	סביבה רוויה: עודפות של סימנים לשוניים – צירוף של דפוסים 1-5, או חלק מהם, או חזרה על אחד מהדפוסים, או צירוף של אחד או יותר מהדפוסים הנ"ל עם הפרות של עקרון שיתוף הפעולה: כלל האיכות, כלל הכמות, כלל האופן.	65	77
7	פיסוק וצירופיו עם מרכאות: סימני קריאה במרכאות, מבעים נטועים במרכאות בתוך סוגריים	13	1
8	הסגר + מרכאות	4	6

5. השערות המחקר

ההשערות להלן ניזונות מממצאי מחקר החלוץ ומהספרות הקיימת שתיארה תופעות אלה בשפות אחרות (עברית, צרפתית, אנגלית) על פי מודל רצף הכמות שתואר לעיל (Weizman, 1984, 2011): (1986, 2007):

א. במשלב הנדון, בשפה הספרדית קיימת נטייה לשימוש רב במרכאות לכל אורך הטקסט בכלל, ובתוך מבע יחיד בפרט, במרחק של מספר מילים בין היקרות אחת לשנייה.

- ב. בספרדית קיימת העדפה לשימוש באמצעי פיסוק ובאמצעים טיפוגראפיים מגוונים, ובשילוב של מספר אמצעים מסוג זה, במטרה להגביר את עוצמת ההסתייגות. בספרדית המוסכמה הנה נטייה גדולה לעודפות.
- ג. הדפוס הבולט בטקסטים בספרדית הנו השימוש הרב שנעשה בסוגריים (פריט יחיד או מבע קצר בתוך סוגריים, או פריט יחיד נטוע בין מרכאות בתוך סוגריים). אם כך, מעניין לבדוק אם המבעים בתוך הסוגריים נועדו להנהיר או להגביר את העודפות.
- ד. בעברית השימוש בפועל אמירה לא מודאלי בצירוף מרכאות שכיח יותר ביחס לשפה הספרדית.
- ה. בספרדית תימצא העדפה לשימוש בדפוס לשון המאפיינים הסתייגות עקיפה, יותר מאשר בדפוס אירוניה מובהקים.
- ו. קיימים הבדלים בין עברית לבין ספרדית מבחינת כמות וסוג האמצעים הלשוניים המיועדים לרימוז על עמדות בעלות אופי של הסתייגות ואירוניה.
- ז. כותבים בעלי עמדות שונות משתמשים באותן אסטרטגיות לשוניות, קרי, אותה פונקציה פרגמטית, כדי להביע את עמדתם – ביקורת, הסתייגות, אירוניה.

6. דפוס הסתייגות ואירוניה: הצגת הניתוח

המבעים שלהלן ממוינים על פי הדפוסים של סכמת הקידוד המופיעה בסעיף 4.4 לעיל. בכל דוגמה נידונה תרומתו של הדפוס הלשוני הספציפי לניתוח רכיבי האירוניה או ההסתייגות, תוך התייחסות למודל התיאורטי המתאים לפענוח המבע הנדון.

הדוגמות בספרדית מובאות בתרגום מילולי (gloss), והוא מלווה בתקציר המידע ההקשרי של המאמר. בטקסט התרגום, הסוגריים המרובעים מכילים פרטי מידע שאינם מופיעים בטקסט המקור ומטרתם להרחיב את הרקע למען הקורא. בקטעים שנבחרו בספרדית, הדפוסים הלשוניים מודגשים הן במקור והן בתרגום [ההדגשים בקו תחתון שלי].

מסקירת ההיקרויות שנמצאו בקורפוס עולה כי ניצול דגם יחיד להעברת הסתייגות ואירוניה הנו יוצא דופן. האסטרטגיות הלשוניות השונות מופיעות ברוב המקרים כחלק מסביבה רוויה (ראו סעיף 4). במקרים כאלה, ולצורך בהירות ההסבר, אנתח רק את ההיקרות המאפיינת את הדפוס הנדון. לדיון בסביבות רוויות אקדיש סעיף נפרד.

6.1 מרכאות יחידות – ללא סמני אמירה: מרכאות יחידות ללא צירוף של פועל ושאינן חלק

מדיבור עקיף.

[1]

תעשיית הקיפוח והדפיקות היא ההצלחה המשגשגת ביותר של החברה בישראל אחרי תעשיית ההיי-טק, כך שאייל גולן לא המציא דבר. [...] אייל גולן הוא רק שחקן של השיטה. לא קורבן של בחירותיו או מעשיו, אלא עוד ישראלי שנדפק על ידי האשכנזים כמובן. [...] הדפיקות כמצב מנטלי מתקבעת מדור לדור. אני דפוק משמע אני קיים. כי מי בישראל אינו דפוק, או דור שני לדפיקות? [...] בבתי הספר שבהם לומדים תלמידים משכבות חלשות לא מפמפמים מבוקר עד ערב טבלאות וגרפים המוכיחים מעל לכל ספק כי הרקע האישי הוא ערובה בדוקה לכישלון. ההיפך מכך. מביאים דוגמאות אנושיות חיות למי שדווקא לא התיישרו עם "הסטטיסטיקה". [...]

(זיו תדהר, "אני דפוק משמע אני קיים", YNET, 6.4.14).

מידע הקשרי: המאמר נכתב בעקבות אמירתו של הזמר אייל גולן שלפיה הוא נפל קרבן לרדיפת האשכנזים האחראים, לדבריו, לפרסומים בדבר מעורבותו במעשים מגונים בקטינות ולהאשמות שהוטחו בו.

ניתוח: הנימה האירונית של הכותב משתקפת לכל אורך המאמר באמצעות דפוסים לשוניים שונים, אולם לצורך הדיון אתמקד עתה בתפקידן של המרכאות היחידות. במבע זה, המילה הנטועה במרכאות מהדהדת ניסוח ממשלב שיח הנשמע, בין היתר, מפי כלכלנים וקובעי מדיניות כדי להתייחס לשיטה שעל פיה נמדדות מגמות ותופעות בתחומים שונים בכלכלה ובחברה. ההדהוד המובא במרכאות ("הסטטיסטיקה") משמש אות לכך שקיימת אי-התאמה בין משמעות המבע לבין נסיבות השימוש וכי משמעות המבע שונה ממשמעות הדובר. הידע ההקשרי המטה-לשוני העומד לרשותו של הקורא אודות השימוש במרכאות יוצר השתמעות שיחתית לצורך הפקת המשמעות העקיפה של המוען. הכותב מסתייג מהדעות והסיסמאות בקרב חלק מבני עדות המזרח שלפיהן הפערים הכלכליים והחברתיים הם תולדה של קיפוח עדתי מתמשך מצד האשכנזים. יתר על כן, הוא מתנער מהאופן ("הסטטיסטיקה") שבו נקבע ההסבר לכישלוןן של השכבות החלשות בחברה,

ואף מותח ביקורת עקיפה וממוקדת על אלה המנסים להנציח את הפערים הללו ולבחון את המגמות דרך הפריזמה של נתונים יבשים מבלי להתייחס לממד האנושי העומד מאחוריהם.
קרבן: אייל גולן וחלקים בציבור הישראלי הגורסים כי כישלונם נובע מקיפוח עדתי.
מושא הביקורת: השיח שהוטבע בחברה על תחושת הפליה וקרבנות על רקע עדתי.
סיכום: עקיפות אירונית הנמסרת באמצעות מרכאות הדהוד.

[2]

[...] la renuencia a hablar de los números del mes no se da en las personas que, en la base de la pirámide, deben **"sobrevivir"** haciendo malabares para mantener a una familia entera y llegar a fin de mes con salarios de 600 dólares mensuales, sino que nuestro país está lleno de nuevos ricos que no dirían lo que ganan ni aunque tuviesen que pasar una temporada en Guantánamo, pero se pasean en coches alemanes y usan Rolex y demás bienes de lujo como queriendo gritar a los cuatro vientos lo bien que les está yendo [...].

(Nicolás Litvinoff, ¿Porqué es un tema prohibido?, La Nación, 12.

2.12)

מידע הקשרי: כותב המאמר מעלה סוגיה שהיא בגדר טאבו בארגנטינה – חשיפת המשכורת החודשית בפני מכרים וחברים. לדידו, ההתנגדות לכך טמונה במאפיינים התרבותיים של החברה הארגנטינאית, אשר רואה באנשים המרוויחים סכומי עתק חשודים בניצול המערכת או בפעולות של שחיתות פיננסית וכלכלית.

תרגום: [...] הסירוב לדבר על המספרים של החודש אינו מתרחש אצל אנשים בתחתית הפירמידה שחייבים **"לשרוד"** תוך כדי להטוטנות על מנת לפרנס משפחה שלמה ולהגיע לסוף החודש עם משכורת חודשית של 600 דולר, אלא שהמדינה שלנו מלאה בנובורישים שהיו מעדיפים לבלות איזו

תקופה בגואנטנמו מאשר לספר כמה הם מרוויחים, אך הם מטיילים במכוניות גרמניות ועונדים שעוני 'רולקס' ושאר מותרות כאילו היו רוצים לצעוק לכל עבר כמה טוב להם. [...]

(ניקולס ליטונוף, "מדוע זה נושא אסור?", לה נסיון, 12.2.12)

ניתוח: המרכאות היחידות ללא צירוף פועל אמירה סביב המילה "sobrevivir" (=לשרוד) משמשות אות לכך שקיים פער בין משמעות המבע לבין משמעות הדובר. בפסקה זו הכותב מותח ביקורת על הפערים הכלכליים העמוקים בין המעמדות בחברה הארגנטינאית ובעיקר על התייחסות החברה לפערים אלה. הכותב מסתייג מהאופן הציני שבו אנשי תקשורת ופרשנים פוליטיים מתארים את החוויה הקשה שחווה המעמד הנמוך בחברה כדי לסיים את החודש. המרכאות סביב המילה "לשרוד" מהדהדות את השיח השגור בחברה, ובעיקר בקרב אנשי תקשורת ופרשנים, המכנים את התופעה שלפיה אנשים במעמד הנמוך מתקשים לסיים את החודש – הישרדות כלכלית. הידע המטה-לשוני של הקורא אודות השימוש במרכאות יוצר אימפליקטורה שיחתית אשר מופעלת כאות לצורך חיפוש אחר המשמעות העקיפה של הדובר. למילה 'הישרדות' יש גם השתמעויות מוסכמת (גרייס 1975) של סכנה קיומית, ואם כך, ההסתייגות הנה מהשתמעויות זו ומהצורה הלשונית של הפועל 'לשרוד'.

קרבן: אנשי תקשורת ופרשנים שאינם משכילים לתאר באופן אחר את המצב של המעמד הנמוך ומקבלים את המצב כעובדה מוגמרת.

מושא הביקורת: ההתייחסות הצינית של התקשורת וגורמים אחרים בחברה כלפי המצב הקשה שבו נתון המעמד הנמוך וכן הפערים הסוציו-אקונומיים העמוקים בין שכבות החברה השונות, המונצחים על ידי התעשרות מהירה וחשודה אצל קבוצה קטנה באוכלוסייה.

סיכום: הסתייגות הנמסרת באמצעות מרכאות נפרדות סביב האזכור המהדהד, הנתמכת על ידי הסתייגות מפורשת.

[3]

[...] פרשת זיגיר מדגישה איך ברגע קיומי ישראל אינה "רק" לא מוסרית, אלא גם

רומסת ברגל גסה, יהירה וחסרת גבולות את יסודות כוחה. [...]

(ספי רכלבסקי, "לא בגד. נבגד", הארץ, 19.02.13)

ניתוח: כאן, המרכאות היחידות סביב המילה "רק" משמשות כאות לאיתור משמעות הדובר שאליה התכוון הכותב – הסתייגותו מהמעשה שהוא מייחס לממשלה. האות לפענוח ההסתייגות אפוא הוא

המרכאות סביב המילה "רק", באמצעותן הכותב מותח ביקורת עקיפה על האופן שבו, לדידו, הממשלה מנסה להסתיר את הפגיעה המוסרית הקשה שנגרמה בניהול הפרשה כאילו מדובר היה בעניין פעוט וזניח, שכן השימוש במילה "רק" נועדה למוזער ולהפחית מחומרת הדברים וכאמור, הוא מסתייג מאלה המנסים לרכך את עמדתם או לייחס חשיבות שולית להיבטים המוסריים של התנהגותם.

קרבן: קברניטי השלטון שטיפלו בפרשה זו.

מושא הביקורת: הפגיעה המוסרית שנגרמה בפרשת זיגיר.

סיכום: הסתייגות עקיפה הנמסרת באמצעות מרכאות יחידות.

[4]

[...] Vale refrescar tres episodios (...). La multitudinaria concentración en la misma Plaza el sábado 10 de abril --mientras "**mediaba**" Alexander Haig, secretario de Estado de Ronald Reagan-- cuando Leopoldo Galtieri advirtió que "si vienen (los ingleses) le presentaremos batalla". [...]

(Eduardo Van der Kooy, Un acto por Malvinas que pareció pensado sólo en favor de Cristina, Clarín, 08.02.12)

מידע הקשרי: מאמר זה נכתב בעקבות תביעות חוזרות ונשנות מצד ממשלת ארגנטינה לריבונות על איי מלוינס (פוקלנד), שאותם הפסידה לבריטניה במלחמת פוקלנד בשנת 1982. זאת, על רקע העיסוק המתמשך בהפסדה של ארגנטינה על ריבונות האיים. הכותב סוקר את האירועים שהתרחשו בארגנטינה אשר קדמו למלחמה וכן מתאר את התסיסה החברתית ששררה באותה עת, על רקע מאמצי התיווך של ארה"ב למנוע את המלחמה. תרגום: [...] ההתרכזות ההמונית באותה כיכר בשבת ה-10 באפריל – בזמן ש"תיווך" אלכסנדר הייג, מזכיר המדינה של רונלד רייגן – כאשר לאופולדו גלטיירי [=איש צבא ארגנטינאי, מראשי החונטה הצבאית שכיהן כנשיא ארגנטינה בתקופת מלחמת פוקלנד] הזהיר כי "אם הם (האנגלים) באים, נראה להם מלחמה". [...] (אדוארדו ון דר קואי, "טקס למען מלוינס שנדמה כי תוכנן לטובת כריסטינה בלבד", קלרין, 08.02.12)

בניתוח שלהלן אתייחס להיקרות הראשונה של אירוניה. ניתוח ההיקרות השנייה מופיע בסעיף (ב) שלהלן.

מרכאות סביב mediaba (=תיווך): כפי שראינו בדוגמות הקודמות, המרכאות משמשות אות לקיומה של התייחסות אירונית של הכותב כלפי השימוש בפריט לשוני זה, שכן לדעת הכותב מזכיר המדינה של הנשיא רייגן אינו משמש כמתווך הוגן בין הצדדים. למונח 'תיווך', המסומן במרכאות, יש השתמעות מוסכמת של הוגנות, ולפיכך ההסתייגות היא מההשתמעות המוסכמת.

השימוש במרכאות מהדהד את הביטוי הרשמי שמייחסת הממשלה בנוגע לתפקידו של הייג, וכן הדהד של מה שהייג עצמו חושב שהוא עושה במסעו לאזור, שכאמור כך לא היו פני הדברים ולפיכך יש בביטוי זה גם הדהד וגם הפרה של כלל האמת, ושניהם מאותתים לקורא על קיומה של התייחסות אירונית.

קרבן: גורמים בשלטון הגורסים כי מזכיר המדינה הייג שימש כמתווך (במשמע הוגן) בין הצדדים.

מושא הביקורת: חוסר ההוגנות בפעילותו של מזכיר המדינה הייג.

סיכום: הסתייגות אירונית הנמסרת באמצעות מרכאות נפרדות סביב האזכור המהדהד בשילוב הפרת כלל האמת.

6.2 מרכאות נטועות במבנה של דיבור עקיף – חלקיות המבע

מרכאות עשויות להתפרש כסימן להסתייגותו של המוען גם כאשר המבע במרכאות הנו חלק מאמירה מפורשת, בתנאים הבאים: האמירה המפורשת מובאת בדיבור עקיף, ורק חלק ממנה נתון במרכאות (ויצמן, 1984 ; 2011). לצורך הדיון, מסתמן הבדל בין שתי תת-קבוצות, לפי טיב פועל האמירה: פועל לא מודאלי (6.2.1) ופועל מודאלי (6.2.2). יצוין, כי בקבוצת הפעלים בסעיף 6.2.2, פענוח העקיפות נשען לא רק על המבנה התחבירי ועל חלקיות המבע במרכאות, אלא גם על האימפליקטורה המוסכמת שבפועל האמירה.

6.2.1 פועל אמירה לא מודאלי + מילית שיעבוד (que = ש, כי) + מרכאות

✓ דוגמות לפועלי אמירה לא מודאליים בספרדית: decir, declarar, explicar,

notificar, mencionar, ,comentar, exponer, determinar, contender

.comunicar

✓ דוגמות לפועלי אמירה לא מודאליים בעברית: אמר, התחייב, דיבר, הסביר, סיפר,

הודיע, הכריז.

[...] במשך שנים אמר אובמה – ושוב, ברהיטות ובכושר שכנוע רב – כי ארה"ב לא תאפשר לטהראן להגיע ליכולת של פיתוח נשק גרעיני, וגם **התחייב כי מדיניות ארה"ב "אינה הכלה אלא מניעה"** של גרעין איראני.

(שלמה אבינרי, "אמריקה בנסיגה", הארץ, 6.12.2013)

מידע הקשרי: במאמר זה מתייחס אבינרי למה שנתפש בעיניו כהססנות של ממשל אובמה בכל הנוגע למדיניות החוץ של ארה"ב בכלל, ולסוגיית הגרעין בפרט. בזמן המו"מ על הסכם הגרעין בין המעצמות לבין איראן, ספגה ארה"ב ביקורת על כך שעמדתה בנושא אינה מספיק החלטית וכי לא הרטוריקה המרשימה של אובמה תביא לפתרון הבעיה, אלא צעדים נחרצים ואמיצים.

ניתוח: בדוגמה [5] מסמנות המרכאות קטע מתוך אמירה מצוטטת המובאת בדיבור עקיף. המבנה הלשוני של המבע, קרי פועל אמירה ('התחייב') בצירוף מרכאות יחידות במבנה של דיבור עקיף, מאותת לקורא על קיומה של משמעות עקיפה ומרמז על חוסר האמון שנותן הכותב בתוכנו של החלק המסומן במרכאות. הידע המטה-לשוני של הקורא אודות מבנה זה מופעל כאות לפיענוח משמעות הדובר העקיפה – הסתייגותו של אבינרי מקביעתו של אובמה בדבר מדיניות ארה"ב בנושא הגרעין האיראני. כמו כן, הביטוי המובא במרכאות מהדהד את השיח המדיני-צבאי שהיה נהוג בארצות הברית בתקופת המלחמה הקרה, ולפיכך יש באזכור המהדהד אות נוסף לקיומה של משמעות דובר עקיפה. אבינרי מתנער מהאמירה ומרחיק את עצמו מהתוכן הפרופוזיציוני שלה באמצעות המרכאות. אבינרי אינו מאמין לרטוריקה של אובמה לפיה מדיניות ארה"ב חותרת למניעת יכולתה של איראן לפתח נשק גרעיני; אלא לדידו הממשל בוחר להתמודד רק לכאורה עם הבעיה מבלי לפתור אותה כפי שמצופה ממנו.

קרבן: הנשיא אובמה.

מושא הביקורת: מדיניות החוץ של ממשל אובמה.

סיכום: הסתייגות עקיפה, הנתמכת על ידי אמירה מפורשת.

[...] Dos meses después, Daura ofreció un discurso para fin de año en el hall principal de la Casa de Moneda. Allí **dijo que** la Argentina

tenía "suerte" por contar con la ayuda de Brasil para imprimir billetes y habló de un 2012 promisorio. [...]

(Hugo Alconada Mon, Más ayudas oficiales a la ex Ciccone, La Nación, 26.02.12)

מידע הקשרי : על רקע המחסור החמור בכסף בארגנטינה, ניהלה קטיה דאורה, נשיאת בית המטבע הממשלתי של ארגנטינה, מגעים עם מספר גורמים לצורך הדפסת כסף בכמויות גדולות. בצעד חסר תקדים נאלצה הממשלה לבקש את עזרתה של ברזיל כדי להדפיס שם כמויות נוספות של שטרות כסף על מנת להתמודד עם המחסור הפוקד את המדינה.

תרגום : [...] חודשיים לאחר מכן, נאמה דאורה נאום סוף שנה באולם המרכזי של בית המטבע. שם היא אמרה כי לארגנטינה היה "מזל" בכך שיש לה את עזרתה של ברזיל כדי להדפיס שטרות כסף ודיברה על שנת 2012 מסבירת פנים. [...]

(הוגו אלקונדה מון, "עוד סיוע רשמי לסיקונה לשעבר", לה נסיון, 26.02.12).

ניתוח : מבנה המבע מורכב מדיבור עקיף בצירוף פועל אמירה וחלקיות ניכרת (מילה אחת בלבד נטועה במרכאות).

פועל האמירה *decir* (= אמר) הוא פועל הגג של פועלי האמירה. אין בו רכיב משמעות מודאלי, ולכן, בניגוד ל'טען' ולפעלים מודאליים אחרים, לא משתמע ממנו הצורך באישוש או בדיקה של מהימנות האמירה. אולם, בדומה לדוגמה 5, המבנה הלשוני של המבע מאותת לקורא על קיום של משמעות עקיפה, ועליו לפענח משמעות זו על פי אותו מנגנון כפי שראינו בדוגמה הקודמת: השימוש במרכאות סביב המילה 'suerte' (=מזל) מבטא הסתייגות מטה-לשונית מהצורה הלשונית ובה בעת הסתייגות מהתוכן הפרופוזיציוני – המרכאות משמשות אות להתייחסות אירונית של הכותב הפוסל את הבחירה הלשונית של בעלת האמירה המאוזכרת, ובאמצעותן הוא מרחיק את עצמו ממנה. הידע ההקשרי החוץ לשוני שבידי הנמען – הן עמדתו של הכותב הרואה בקבלת עזרה מברזיל צעד מביש, והן דעת הקהל בסוגיה טעונה זו, וכן הידע המטה-לשוני אודות השימוש במרכאות, יוצרים אימפליקטורה שיחתית המופעלת כאות לצורך הפקת המשמעות העקיפה. משמעות הדובר היא אפוא שהוא אינו שותף לדעתה של נשיאת קרן המטבע שמדובר במקרה של מזל ומותח עליה ביקורת.

קרבן : נשיאת קרן המטבע של ארגנטינה, בעלת האמירה המאוזכרת.

מושא הביקורת : החובבנות של בכירי הכלכלה בניהול משבר המטבע.

סיכום : בדוגמה זו ההסתהיגות ברורה מאוד והמבנה הלשוני של המבע תורם להבלטת ההסתהיגות האירונית.

6.2.2 פועל עמדה מודאלי + מילית שיעבוד que (= ש, כלי) + מרכאות

באמצעות השימוש בפועלי עמדה מודאליים, הכותב מטיל ספק באמתות המבע ומביע הסתהיגות מהתוכן שלו. הפונקציה המודאלית של פועלי העמדה נובעת מהרכיבים הסמנטיים של פעלים אלה ומההשתמעות המוסכמת הנגזרת מהם.

- ✓ דוגמות לפועלי עמדה בספרדית : advertir (= להזהיר, להתריע), confesar (= להכיר, להודות ב), esgrimir , alegar, argumentar , argüir (= לטעון), insinuar, presumir, pretender (= להעמיד פנים, להתיימר, להתכוון), ironizar (= להביע אירוניה), mantener , sostener, aseverar (= לגרוס)
- ✓ דוגמות לפועלי עמדה בעברית : טען, סבר, גרס, הזהיר, התריע, הבהיר.

[7]

[...] הנחות יסוד מוטעות בענייני דת ודתיים השתחלו גם למאמר של אווה אילו, שבו **טענה** שישראל נהפכה למדינה יהודית מתבדלת "**המפנה גב לנאורות**", וקוננה על "הדרתה של היהדות הליברלית מישראל" (מוסף "הארץ", 22.11). [...]

(יאיר אטינגר, "על פטרונות ודעות קדומות", הארץ, 13.12.13)

בניתוח שלהלן אתייחס להיקרות הראשונה. בסעיף על סביבות רוויות אדון בצירוף של כל האמצעים.

מידע הקשרי : במאמר זה מתייחס אטינגר להחלטתו של הרב יעקב אריאל, רבה של רמת גן, לאסור על נשים לשאת דרשות בבתי כנסת, על רקע קביעתו כי המתפללים אינם צריכים להשלים עם מה שנתפש בעיניו כגילוי של שוויון הנוגד את ההלכה; וכן לתגובות שהופיעו בעקבות פסיקה זו.

ניתוח : המבע הובא במבנה של דיבור עקיף בצירוף פועל מודאלי (טען) וחלקיות ניכרת.

חלקיות המבע : נמסרת האמירה השלמה, ורק חלק ממנה נטוע במרכאות ("המפנה גב לנאורות").

כותב המאמר מסתייג באופן עקיף מדבריהם של אלה המותחים ביקורת על פסיקתו של הרב אריאל, הטוענים כי חלה הקצנה בעולם הדתי. ההסתייגות נמסרת באמצעות הפועל 'טען', פועל העמדה המובהק ביותר (ויצמן, 1997), המבטא עמדה שיפוטית כלפי האמירה המאוזכרת. פיענוחה של עמדתו הסמויה של הכותב מעוגן בזיהוי רכיב המשמעות המודאלי של הפועל 'טען', המרמז על הצורך לאישוש הטענה שנמסרה, ובזיהוי ההסתייגות המשתמעת מהשימוש במרכאות יחידות נטועות במבנה של דיבור עקיף. יצוין כי עמדתו הביקורתית של המוען כלפי דבריה של אילוז נמסרת באופן גלוי ומפורש במבע הראשון ('הנחות יסוד **מוטעות**'), ובכך נתמכת ההשתמעות בהסתייגות מפורשת.

קרבן: אווה אילוז והמתנגדים להחלטתו של הרב אריאל ופרשנים לענייני דת ומדינה שאינם בקיאים בתחום הנדון, וממהרים לפסוק שישראל עוברת הקצנה דתית.

מושא הביקורת: טענתה הגורפת של אילוז בדבר התנגדות לערכים ליברליים בענייני דת ומדינה.

[8]

[...] Vale refrescar tres episodios (...). La multitudinaria concentración en la misma Plaza el sábado 10 de abril --mientras "mediaba" Alexander Haig, secretario de Estado de Ronald Reagan-- cuando Leopoldo Galtieri **advirtió que "si vienen (los ingleses) le presentaremos batalla"**. [...]

(Eduardo Van der Kooy, Un acto por Malvinas que pareció pensado sólo en favor de Cristina, Clarín, 08.02.12)

מידע הקשרי: המאמר הנדון נכתב בעקבות תביעות חוזרות ונשנות מצד ממשלת ארגנטינה לריבונות על איי מלווינס (פוקלנד), שאותם איבדה במלחמת פוקלנד בשנת 1982. הכותב סוקר את האירועים שהתרחשו בארגנטינה אשר קדמו למלחמה וכן מתאר את התסיסה החברתית ששררה באותה עת, על רקע מאמצי התיווך של ארה"ב למנוע את המלחמה.

תרגום: [...] כדאי לרענן שלושה אירועים (...). ההתרכזות ההמונית באותה כיכר בשבת ה-10 באפריל – בזמן ש"תיווך" אלכסנדר הייג, מזכיר המדינה של רונלד רייגן – כאשר לאופולדו גלטיירי [=איש צבא ארגנטינאי, מראשי החונטה הצבאית שכיהן כנשיא ארגנטינה בתקופת מלחמת פוקלנד] **זהיר כי "אם הם (האנגלים) באים, נציג להם מלחמה"**. [...]

(אדוארדו ון דר קואי, "טקס למען מלווינס שנדמה כי נהגה לטובת כריסטינה בלבד", קלרין,

08.02.12)

בניתוח שלהלן אתייחס להיקרות השנייה של אירוניה - הפועל 'הזהיר' בצירוף מרכאות במבנה של דיבור עקיף.

ניתוח: מבנה המבע מורכב מפועל מודאלי ('advertir' = הזהיר) מלווה במילית שיעבוד בצירוף מבע במרכאות נטועות במבנה של דיבור עקיף.

משמעות הרכיב המודאלי הנה נקיטת עמדה, קרי התייחסות שיפוטית משתמעת כלפי האמירה המאוזכרת. לפיכך, וכפי שראינו בדוגמה הקודמת, פיענוחה של הביקורת הנמתחת כאן מעוגנת בזיהוי הרכיב המודאלי של הפועל 'advertir' (=הזהיר), שכן לפועל 'להזהיר' יש השתמעות מוסכמת (גרייס 1975) של סכנה. לדידו של הכותב, תפיסת הסכנה מיוחסת לגנרל גלטיארי, והשתמעות זו מצביעה על הסתייגותו מבחירה לשונית זו וכן מתוכן הדברים המוקפים במרכאות בתוך דיבור עקיף ('אם הם באים, נראה להם מלחמה'). סימונם במרכאות מרמז על הסתייגותו של הכותב מדברים אלה ובכך הוא מרחיק את עצמו מהם.

קרבן: לאופולדו גלטיארי, בעל האמירה המאוזכרת, וכן ראשי החונטה הצבאית שהיו שותפים לאותה דעה.

מושא הביקורת: הסגנון הכוחני של החונטה הצבאית; ההחלטה הפזיזה ונטולת שיקול הדעת לצאת למלחמה נגד בריטניה.

סיכום: הסתייגות מהאזכור המהדהד הנמסרת באמצעות פועל מודאלי בצירוף אמירה במרכאות.

[9]

המיתוס השגור **גורס כי** הכניסה למעגל הזנות איננה אובדן צלם אנוש אלא בחירה "**מודעת**" וחופשית.

(טל לוי, "הפנים העצובות של מיסוד הזנות", YNET, 18.03.2014)

ניתוח: המבע מובא במבנה של דיבור עקיף באמצעות פועל מודאלי (גרס') וחלקיות ניכרת.

חלקיות המבע: נמסרת האמירה השלמה, ומילה אחת בלבד נטועה במרכאות ('מודעת').

הכותבת מסתייגת מהדעה הרווחת שלפיה הזנות הנה בחירה מודעת של אלו העוסקות בכך.

ההסתייגות נמסרת על ידי הרכיב הסמנטי של הפועל 'גרס' המערער על אמתות האמירה, המאותת שהיא מצריכה בדיקה או אישוש, בדומה לפועל 'טען'. רכיב המשמעות של הפועל 'לגרס' קשור למונח גרסה, אשר מצביע על השקפת עולם מסוימת אודות מצב כלשהו, שאינה בהכרח הסברה האמתית. לפיכך, השימוש בפועל המודאלי 'גרס' וההשתמעות המוסכמת העולה ממנו מבטאת נקיטת עמדה והתייחסות שיפוטית כלפי המילה המאוזכרת במרכאות – הקביעה כי הכניסה למעגל הזנות הנה בחירה מודעת. כמו כן, השימוש השגור במילה 'מיתוס', שמשמעו אי-אמת, מחזק את הצורך באימות האמירה. כאמור, הסתייגותה של הכותבת נמסרת על ידי השימוש בפועל 'גרס', המתפרש כרמז על פקפוק בנכונות קביעה זו, ובוזיהוי האירוניה הכרוכה בשימוש במרכאות סביב המילה 'מודעת' – ובכך מאתר הקורא את המשמעות העקיפה שאליה התכוונה הכותבת.

קרבן: בעלי דעות קדומות האחראיים על הפצת דעות אלה בקרב הציבור.

מושא הביקורת: דעות רווחות בציבור בנוגע לבחירתן של נשים להיכנס למעגל הזנות.

סיכום: על הרצף בין הסתייגות לאירוניה, מבע זה מבטא הסתייגות בדרגה גבוהה.

[10]

[...] Ante este panorama, el ministro de Defensa, Agustín Rossi, **esgrimió que los "sectores concentrados"** de la economía, incluidos bancos extranjeros y medios de comunicación, están motorizando una operación especuladora sobre los títulos públicos para **"desestabilizar la economía nacional"**.

(Fernando Laborda, El inquietante silencio de la Presidenta, La Nación, 19.01.14)

מידע הקשרי: בתקופה של חוסר וודאות כלכלית בארגנטינה על רקע מדיניות מונטרית שנויה במחלוקת, שרים בממשלה התומכים בנשיאה (במקרה זה שר ההגנה) מותחים ביקורת קשה על המוסדות הפיננסיים אשר לדבריו חברו לגורמי כוח במדינה, ביניהם בנקים זרים וכלי התקשורת, במטרה לחתור נגד האינטרסים הלאומיים. בנסיבות אלה, חוסר התפקוד של הנשיאה מעורר תמיהה בקרב המנהיגות הכלכלית, המנסה לטרפד את מהלכי הממשלה.

תרגום: [...] נוכח מצב זה, שר ההגנה, אגוסטין רוסי, **טען כי "המגזרים הריכוזיים"** של הכלכלה, בתוכם בנקים זרים וכלי תקשורת, מניעים פעולה ספקולטיבית בנכסים הציבוריים כדי **"לגרום לחוסר יציבות בכלכלה הלאומית"**.

(פרננדו לבורדה, "השקט המטריד של הנשיאה", לה נסיון, 19.1.14).

מבנה: דיבור עקיף בצירוף פועל מודאלי (= *esgrimir*), חלקיות המבע הנתון במרכאות. ניתוח: המשמעות הפיגורטיבית של הפועל *esgrimir* (בתרגום מילולי – להניף חרב, סוף) התקבעה בשפה הספרדית וההשתמעות המוסכמת שלו היא להעלות טיעון או להשתמש בטיעון כלשהו במטרה לקרוא תיגר על דעה או לחתור נגד מוסכמה קיימת. בפסקה לעיל נמסרת העמדה הסמויה של הכותב, דהיינו הסתייגות מהאמירה של שר ההגנה, שכן ההשתמעות המוסכמת של הפועל *esgrimir* מצביעה על הטלת ספק באמינות הקביעות המובאות במרכאות ("desestabilizar la economía nacional" = "לגרום לחוסר יציבות הכלכלה הלאומית"), ובדומה לפועל 'טען', הן מצריכות אימות. הידע ההקשרי החוץ לשוני שבידי הנמען – עמדתו הביקורתית של הכותב בסוגיה זו, וכן הידע המטה-לשוני על אודות השימוש במרכאות ובפועל המודאלי הנדון, יוצרים השתמעות שיחתית המשמשת כרמז להפקת המשמעות העקיפה. בהתאם לכך, בחירת הכותב בפועל *esgrimir* נועדה לחזק את ההסתייגות שלו מהאמירות שהשמיע שר ההגנה, ובכך להגביר את עוצמת הביקורת כלפיו.

חלקיות המבע: נמסרת האמירה השלמה, ורק שני מופעים מתוך המבע נטועים במרכאות (sectores "concentrados" = "מגזרים [פיננסיים] ריכוזיים"; "desestabilizar la economía nacional" = "לגרום לחוסר יציבות הכלכלה הלאומית"). שני המופעים של מרכאות יחידות במבע אחד מגבירים את דרגת ההסתייגות.

קרבן: שר ההגנה רוסי, שלו מיוחסות האמירות המאוזכרות, המגזרים הריכוזיים של הכלכלה הארגנטינאית, וכן גורמים כלכליים המהדהדים את הטענות בדבר זעזוע היציבות הכלכלית באשמת מגזרים אלה.

מושא הביקורת: נורמות כלכליות ופיננסיות פסולות הנהוגות במשק הארגנטינאי.

סיכום: בדוגמה זו ניכרת הסתייגות בדרגה גבוהה. על הציר בין הסתייגות לאירוניה, מבע זה נמצא קרוב יותר להסתייגות.

6.3 סימני פיסוק – השימוש בסוגריים

כפי שראינו בסעיף 2.4 בסקירת הספרות, סימני הפיסוק הם אמצעי פארא-מילולי בולט בתקשורת הכתובה בכלל, ובמדור הדעות בפרט. על פי ניר (תש"ן: 138), הפונקציה המודאלית של סימני הפיסוק, שהיא עיקר דיוננו, היא לבטא את כוונת הדובר ואת עמדתו ביחס לתוכן דבריו. אחד מסימני הפיסוק הבולטים בעלי תפקיד מודאלי הוא הסוגריים. בדוגמות שלהלן אעמוד על האופן שבו מבנה זה משרת את הכותב על מנת להביע הסתייגות ואירוניה.

יש לי לא מעט חברות רוסיות. הן בגילים מגוונים, בעלות משלחי יד שונים, טמפרמנטים נבדלים, אמונות סותרות, חלקן בכלל אוקראיניות, חלקן נולדו בישראל, אבל רוסיות הן רוסיות. [...] החל בילנה [...], עבור ללנה, שעדיין נשאלת האם שירתה בצבא בעת בדיקת דרכונים, [...] רוסיות כולן, כלומר חולות על וודקה, מארחות בדיסקרטיות בביתן או במלון, וכמובן אין להן שום טיפת הומור. הגרועה מכולן היא אותה לנה שכבר הזכרתי. מה עושה את לנה רוסייה כל כך רעה ומעצבנת? ובכן, הודות לשילוב של מזל וכישרון צלחה לנה את פערי הקליטה והשפה, ובמקום לשרוד על הקצה בפריפריה, הריהי משגשגת, מטיילת בעולם ומממנת לעצמה השכלה. כל כך הרבה זמן ומותרות מתאפשרים לבחורה הזאת, שהיא עלולה, לא עלינו, להרים את הראש כשחן מזרחי, המכנה עצמו "בדרן", שומע באולפן המונדיאל כי רוסייה עומדת לארח את המונדיאל הבא ומגיב: "השאלה שלי היא רק איפה היא מארחת, בדירתה או בבית מלון, ובאיזו דיסקרטיות?" לגעיות צחוקם של ידי הררי וחברי הפאנל [...]. ומה עשתה אותה נודניקית, הידועה גם כחברתי לנה, מששמעה כי חן זקוק ליד מכוונת — רגע רגע, הזכרתי "יד מכוונת" ו"רוסייה" באותה משפט, בטח יש פה איזו בדיחה היסטורית. קחו כמה שניות להוציא את זה מהסיסטם, ונמשיך. [...] ובכן, לנה, שאינה מבינה את מקומה בחברה כאובייקט הרפיה, פעם אחת מינית ובשנייה בידורית, כתבה לנציב קבילות הציבור של רשות השידור. היא אף הגדילה לעשות **(כן, כן, הגדילה — רוסייה — הגדילה. אתם נושמים?)**, וצירפה נשים נוספות, ששלחו קבילה זהה. [...]

(נעמית מור חיים, "רוסייה, אתיופית והישראליות נפגשות", הארץ,

28.06.2014

מידע הקשרי: המאמר נכתב בעקבות שידור כתבה בנוגע לאירוח גביע העולם בכדורגל ברוסיה, במהלכה השמיע אחד האורחים באולפן, בדרך במקצועו, בדיחה פוגענית הלוועגת לצעירות ממוצא רוסי.

ניתוח: במאמר רווי אירוניה, הכותבת מותחת ביקורת חריפה על סגנון הדיבור של האורח באולפן ועל אמירותיו הפוגעניות כלפי בחורות רוסיות. בקטע לעיל נמצאו מספר דפוסים לשוניים המביעים הסתייגות ואירוניה, אך אתמקד בהיקרות של הסוגריים. המידע המובא בתוך הסוגריים נראה לכאורה שולי ואגבי, אולם סביר שהקורא, המסתמך על הידע המטה-לשוני שלו על מבנה התמורה והתפקיד המודאלי שהוא ממלא כפי שתואר לעיל, מזהה בו אות לקיום של משמעות עקיפה. בקטע המובא בסוגריים, סימני פיסוק נוספים במישור המבע כגון הקו המפריד בשילוב החזרה הלקסיקאלית וכן השאלה הרטורית בסוף המבע מספקים אותות נוספים המחזקים את הצד האירוני (לבנת, תש"ס). הידע ההקשרי של הקורא מורה לו בכך כי המידע בתוך הסוגריים אינו שולי. כמו כן, הניגוד בין הציפייה לאגביות, הנובעת מהידע האינטואיטיבי המטה-לשוני של הקורא על מעמדה התחבירי של התמורה, לבין המידע החשוב הנמצא במבע הנתון בסוגריים, מתפרש כאות לקיומה של אירוניה. הידע ההקשרי החוץ לשוני מספק כאן רמז לאיתור המשמעות העקיפה שהכותבת מעוניינת להעביר: היא אינה סבורה כי יש במעשה של לנה, שהגישה תלויה לקבילות הציבור של רשות השידור, עניין של גבורה או אומץ נדיר, אלא מעשה המתבקש מכורח הנסיבות ולפיכך אין מקום להתפעלות מהצעד הננקט בנדון, ללא קשר לרקע או למנטליות של יוזמת המהלך.

קרבן: הבדרן שהתארח באולפן ויתר חברי הפאנל.

מושא הביקורת: דעות קדומות והתנשאות מצד אנשים בתעשיית הבידור בישראל כלפי המנטליות הרוסית בכלל וכלפי בחורות ממוצא רוסי בפרט.

סיכום: עקיפות אירונית הנמסרת באמצעות השימוש בסוגריים ובסימני פיסוק נוספים המחזקים את האירוניה.

:

[12]

אלה היו דברים מזעזעים: "ההורים אשמים. הם גרמו לרציחה של בניהם, ועליהם לשוב בתשובה". כך אמר בניו יורק הרבי מסאטמר כשהתבקש להגיב על חטיפת שלושת הנערים בישראל ורציחתם. [...] לדבריו, אסור ליהודים ליטול את חרב הנקם או לשאת חרב בכלל. עליהם להסתגר בגטו ולהותיר לגויים לנהל את עולמם. להמתין לגאולה משמים, ולהתפלל

לעזרת השם. [...] דברי הרבי מסאטמר היו מזעזעים, אך ההפתעה הגדולה באמת ציפתה לי לא מזמן, כששמעתי דברים דומים מסוציולוג יהודי מהולנד. [...] פגשתי את האיש בכנס שבו נשאתי הרצאה על החרדה הישראלית במפגש עם גרמניה בת ימינו. הוא ביקש לקרוא את המאמר ושלה לי תגובה מפורטת ובה ציין, כי גם יהודי הולנד חרדים מפני הגרמנים (ולא רק בגלל המונדיאל). [...]

(גד יאיר, "עמדה גלותית מתמיהה", הארץ, 9.7.2014)

מידע הקשרי: בדוגמה [12] מביע הכותב סלידה עמוקה מהתבטאויותיו של הרבי מסאטמר לאחר רציחתם של שלושת הנערים החטופים. הכותב מגנה בתוקף את דבריו, לפיהם הנערים נחטפו ונרצחו בשל היותם אדוקים לציונות במקום ליהדות. הערות קיצוניות השמיע גם סוציולוג יהודי מהולנד בהקשר של תופעה אחרת – החרדה הישראלית בפני הגרמנים, וממנו לא ציפה הכותב לתגובה ברוח זו. באמצעות שני המקרים הללו מבקש הכותב להמחיש את הפער התהומי שבין המנטליות היהודית הגלותית לבין הציונות הישראלית.

ניתוח: הכותב משתמש במבנה של הסוגריים כדי להביע את הסתייגותו מתוכן הדברים. המשמעות שהוא מעוניין לבטא, קרי משמעות הדובר העקיפה, הנמסרת בהערה שבסוגריים, נותרת סמויה ועל הקורא להפעיל מנגנון פענוח רב-שלבי לצורך הפקת המשמעות העקיפה של הדובר.

תחילה הקורא מזהה אי התאמה בין משמעות המבע שבסוגריים לבין הידע ההקשרי שלו. ובהסתמך על הידע המטה-לשוני שלו על תפקידו התחבירי של מבנה הסוגריים, המניח יחסים סמנטיים של זהות בין המבע שבתוך הסוגריים לבין המבע שלפניו, הקורא רואה באי ההתאמה הקיימת אות לקיומה של משמעות עקיפה, השונה מזו הנמסרת בתוך הסוגריים. חוסר ההתאמה טמון בהשוואה לכאורה בין החרדה שהיהודים בהולנד חשים כלפי הגרמנים על רקע גירושם למחנות ההשמדה על ידי המשטר הנאצי במלחמת העולם השנייה, לבין החרדה שהם חשו כלפיהם במגרש הכדורגל כשחקנים יריבים בתחרות גביע העולם. הקורא מניח שהמידע בתוך הסוגריים הנו שולי, והניגוד בין הציפייה לאגביות לבין המעמד החשוב של המבע בסוגריים מתפרש כאות לקיומה של אירוניה. יודגש כי הכותב מכין את הקורא לקראת הבעת הסתייגותו מהדברים, כאשר הוא מציין באופן מפורש כי 'ההפתעה הגדולה חיכתה לו לא מזמן' בהתייחס להתבטאות של הסוציולוג היהודי. ההשתמעות המוסכמת של המילה 'הפתעה' מצביעה על מצב בלתי צפוי הנוגד את ההנחות שלנו ביחס למציאות כלשהי, ועל כן המפורשות בדבר ההפתעה מפחיתה מעוצמת האירוניה הגלומה

במבע שבסוגריים, אולם אזכור המונדיאל כל כך מפתיע בהקשר שהוא מוסיף למבע נימה של הומור.

קרבו: הרבי מסאטמר והסוציולוג היהודי מהולנד.

מושא הביקורת: המנטליות היהודית הגלותית, הקיימת גם בקרב חוגים מסוימים בישראל.

סיכום: הסתייגות עקיפה הנמסרת באמצעות מבנה הסוגריים.

[13]

Cristina Fernández de Kirchner y Steve Jobs tienen en común mucho más de lo que parece. No porque la primera reparta netbooks a rolete, hable por teleconferencia y sea una habilidosa comunicadora audiovisual, ni porque el segundo haya sido un astuto estratega, conductor de equipos que disfrutaban (**y sufrían**) sus geniales (**e impredecibles**) embates, que alternaban triunfos notables con garrafales errores. [...]

(Pablo Sirvén, ¿En qué se parecen Cristina y Steve Jobs?, La Nación, 16.12.11)

מידע הקשרי: במאמר עוקצני כלפי הנשיאה קירשנר, הכותב מציג באופן אירוני ורווי הומור את קווי הדמיון בינה לבין סטיב ג'ובס. הכותב מבליט את תחושת העליונות וייחוס גאונות לעצמם שאחזה בהם וכן את התכונה העיקרית המשותפת לשניהם, לדבריו, עיוות המציאות הסובבת אותם, וכן כישרון ההישרדות והכוח להיחלץ מכל משבר ללא פגע.

תרגום: המשותף לכריסטינה פרננדז דה קירשנר ולסטיב ג'ובס הוא הרבה יותר ממה שנדמה. לא משום שהראשונה מחלקת נטבוקים בכמויות אדירות, מדברת בשיחות ועידה והיא מתקשרת אודיוויזואלית כשרונית, וגם לא משום שהשני היה אסטרטג פיקח, מוביל של ציוד [גם: צוותים] שנהנו (**וסבלו**) מהסתערויותיו הגאוניות (**והבלתי צפויות**), שלסירוגין היה בהן הצלחות נכבדות יחד עם טעויות אדירות. [...]

(פבלו סירוון, "במה דומים כריסטינה וסטיב ג'ובס?", לה נסיון, 16.12.11).

ניתוח: לאורך המאמר ניכרת חזרתיות בשימוש בסוגריים. בפסקה לעיל, תהליך פיענוח העקיפות מתבצע על ידי הפעלת המידע המטה-לשוני של הנמען אודות המבנה של הסוגריים והפונקציה שהם ממלאים, דהיינו שהמידע הכלוא בתוך הסוגריים נראה לכאורה שולי ואגבי, אך הוא למעשה מבטא את העמדה האמתית של הכותב אודות המצב, המוצג בסמיכות במקום למבע שלפניו, והוא אף משמש כהנהרה לעקיפות המופיעה לפניו. המידע המטה-לשוני על המבנה האמור מאותת לקורא כי קיימת משמעות סמויה, שונה מזו המובאת בסוגריים. בשלב זה הקורא מגייס את הידע ההקשרי שלו המשמש כרמז להפקת המשמעות העקיפה של הכותב, קרי סלידתו מהתנהלותה של הנשיאה קירשנר בשלטון ומהאמירות שהיא מפיצה בנוגע למציאות הכלכלית במדינה.

ברמת המאקרו של הטקסט, ניכר כאן דפוס בולט לפיו הכותב מציג את המידע החשוב והחידוש בתוך סוגריים, בסמוך להבעת דעתו באותו עניין במבע שלפניו. דהיינו, מחבר המאמר כותב כחידוש מה שהוא אינו באמת חושב, ומיד לאחר מכן הוא מציג בסוגריים את דעתו האמתית בעניין. בדוגמה זו, שתי ההיקרויות של ההערות הנמסרות בסוגריים אינן כשלעצמן עקיפות או אירוניות, והן מביעות את הדעה הישירה של הכותב, אולם התמרון ביחסי חידוש-נתון ניתן לפרש כהפרה של כלל האופן והפרה זו משמשת כאות לקיומה של אירוניה. בנוסף, החזרתיות בשימוש באמצעי זה מעצימה את האפקט האירוני.

קרבן: הנשיאה קירשנר.

מושא הביקורת: סגנון המנהיגות של הנשיאה קירשנר.

סיכום: מבע אירוני הנמסר באמצעות השימוש במבנה הסוגריים.

[14]

[...] Mientras tanto, aumentan cada hora los cruces del kirchnerismo al massismo en la Provincia. Lo que antes era un goteo tenue se está transformando en un chorro imparable (**dicho esto sin alusiones personales**). [...]

(Julio Blanck, El Gobierno hace negocio si pierde por poco, Clarín, 30.8.13)

מידע הקשרי: המאמר נכתב שבועיים לאחר הפריימריז שנערכו במחוזות בארגנטינה באוגוסט 2013, על רקע מאבק ההשרדות שמנהלת נשיאת ארגנטינה בעקבות ההפסד של מפלגתה בבחירות אלה, לתנועה היריבה, בהנהגת סרחיו מסה.

תרגום: [...] בינתיים, בכל שעה גוברות ההתקפות של הקירשנריזם על המסיזם (= התנועה המזוהה עם מסה, יריבה של קירשנר) בתוך המחוז. מה שפעם היה טפטוף קל הופך היום לזרם בלתי פוסק (זאת נאמר ללא רמיזות אישיות).

(חוליו בלנק, "הממשלה עושה עסק [טוב] אם היא מפסידה בקצת", קלרין, 30.08.13)

ניתוח: בדומה לדוגמה [13], הכותב בוחר באותה אסטרטגיה לשונית כדי להביע עמדה סמויה אודות המצב המתואר. אמצעי זה מאפשר לכותב להציג בתוך הסוגריים מידע שהוא בגדר חידוש בכסות של ניתנות. התמרון בין יחסי חידוש ונתון מתפרש כאות לכך שאין התאמה בין שני אברי המשוואה. אולם, מבנה זה, המשרת היטב את הכותב כדי למקד את תשומת לב הקורא במידע הנתון בתוכו, אינו האות היחיד לקיומה של משמעות עקיפה. תוכן המידע המוצג בתוך הסוגריים מבליט עוד יותר את אי ההתאמה בין משמעות המבע לבין משמעות הדובר העקיפה, היות שיש בו הפרה מכוונת של כלל האמת. כאן, הידע ההקשרי החוץ לשוני של הקורא מופעל כרמז והוא מנוצל לצורך הפקת המשמעות העקיפה של הכותב. הקורא יודע מתוך הכרת הנסיבות שיש כאן היפוך משמעות מאחר שהכותב אכן רומז בדבריו לאנשים מסוימים, כאשר הוא מדבר על התקפות בלתי פוסקות מצד בכירים של מפלגת השלטון על בכירים במפלגה היריבה. העקיפות טמונה אפוא בשימוש בסוגריים כממלא פונקציה מודאלית וכן בהפרה מכוונת של כלל האמת. ניתן לטעון עוד כי דפוס נוסף העשוי לספק אות לקיומה של עקיפות אירונית הוא השימוש בכינויים 'קירשנריזם' ו'מסיזם', הנגזרים משם המשפחה של המנהיג שבמקרה הנדון הוא מושא הביקורת. הידע ההקשרי המטה-לשוני של הקורא על מבנה לשוני זה, קרי שם של תנועה פוליטית הנקראת על שם של מנהיג בכיר והמאופיינת על ידי קווים אידיאולוגיים המיוחדים לו, המקנים לה חשיבות ומעמד רם בזירה הציבורית, וכן הידע החוץ לשוני שלו אודות מצבם של מנהיגים אלה בתקופה האמורה, יוצרים אימפליקטורה שיחתית המופעלת כרמז לחיפוש אחר המשמעות העקיפה שאליה התכוון הכותב – בחירה לשונית זו מבטאת את הסתייגותו מהאופן שבו קירשנר ומסה רואים את עצמם ומהאדה המופרזת המיוחסת להם.

קרבן: תומכי קירשנר ותומכי יריבה, מסה.

מושא הביקורת: התנהלותם של בכירים בשלטון ומנהיגי האופוזיציה בזירה הציבורית.

סיכום: הסתייגות עקיפה הנמסרת באמצעות השימוש בסוגריים.

6.4 סביבות רוויות: צירוף דפוסי הסתייגות ואירוניה

בדוגמות שלהלן קיימת תופעה של עודפות, המורכבת לעתים מחזרה על אותו דפוס לשוני ולעתים משילובם של דפוסים לשוניים שונים המשמשים לאותה מטרה – הבעת עמדתו העקיפה של הכותב. כפי שנידון בסקירת הספרות בסעיף 2.3 לעיל, תופעה זו יוצרת סביבה רוויה, והיא אופיינית לסוגה הנידונה. להלן מספר דוגמות של חזרה על אותו דגם לשוני (6.4.1) של צירופי דפוסים לשוניים שונים (6.4.1-6.4.8), המוצגים בסדר עולה על פי מספר ההיקריות שנמצאו בקורפוס, כפי שמפורט בפרק 7 להלן:

6.4.1 חזרתיות - מרכאות יחידות שאינן נטועות במבנה של דיבור עקיף

[15]

משרד המשפטים הציע לאחרונה שורת "רפורמות" בדיני המשפחה והגירושים, המפספסות את הבעיה העיקרית: המונופול של בתי הדין הרבניים. [...] שני העיוותים המרכזיים בתהליך הגירושים בישראל לא טופלו כאן באופן מלא. לא החובה שנותרה בעינה על כל אדם "לעבור" דרך בתי הדין הדתיים כדי להתגרש, גם אם התחתן בנישואים אזרחיים, ולא המרוץ המטורף בין הערכאות אל הגירושים. [...] העיוות הראשון לא זכה כלל להתייחסות של משרד המשפטים. בכל הנוגע למרוץ הסמכויות, התחרות של "מי יגיע ראשון ולא יזו ערכאה" רק מוסיפה שמן למדורה, בחסות המדינה. [...] הגיעה העת למהלך אמיץ וראוי ששרת המשפטים ציפי לבני תוביל במקום להסתפק ב"רפורמות" שהן פשרות רעות בבחינת מעט מדי ומאוחר מדי.

(גליה וולך, "די למונופול הדתי על חיי הזוגיות", YNET, 10.6.2014)

מידע הקשרי: בדוגמה [15] מתייחסת הכותבת לתיקוני החקיקה שהציע משרד המשפטים בתחום דיני משפחה וגירושים.
ניתוח: עמדתה של וולך בנושא ברורה מאוד, והיא מנמקת אותה בצורה ישירה וגלויה. מחד גיסא היא מביעה את הסתייגותה מהתקנות החדשות בצורה מפורשת, ומאידך גיסא היא בוחרת להעביר

מסר של הסתייגות בצורה עקיפה יותר. במבע לעיל שני מאפיינים בולטים: ריבוי מרכאות יחידות וחזרתיות של אותו דגם לשוני.

סימון המונח "רפורמות" במרכאות, החוזר על עצמו באותה צורה פעם נוספת בהמשך המאמר, מהדהד את השיח השגור אצל פקידים בגופים ממשלתיים המנסים לקדם עניינים שעל סדר היום וליזום מהלכים לטובת האוכלוסייה. הכותבת, המתנגדת לגזרות שמקדם משרד המשפטים בנושא הנדון, מבקרת אותן ואת הכוח הבלתי מעורער שהן מעניקות לבתי הדין הרבניים. הסתייגותה של הכותבת טמונה אפוא באמצעים הבאים: מרכאות יחידות שאינן חלק מדיבור עקיף והחזרה על אותו דפוס לשוני. המרכאות משמשות לקורא כרמז על קיומה של משמעות שונה ממשמעות המבע. במקרה זה, הטיעונים המובאים בתחילת המאמר מנהירים לקורא את העמדה האמתית של הכותבת, אולם ההסתייגות שלה היא לא מהתוכן בלבד, אלא מהצורה הלשונית, מפני שההשתמעות המוסכמת של המילה 'רפורמה' מכילה רכיב חיובי, המבשר על תהליך של שינוי יסודי ועיצוב מחדש של הסדר הקיים, והכותבת אינה סבורה שכך פני הדברים ואף מאמינה שאותם צעדים יחריפו את המצב המעוות ממילא, ולכן ההסתייגות הנה מההשתמעות המוסכמת מפני שאין זה ראוי להגדיר אותם כ'רפורמה'. היקרות נוספת של מרכאות יחידות מופיעה במילה 'לעבור'. ההסתייגות כאן היא הן מהצורה הלשונית, כאמור על סמך הידע המטה-לשוני של הקורא, וכן מהתוכן – הידע החוץ לשוני של הקורא על תהליך הגירושין בישראל מופעל כרמז המוביל אותו להפקת משמעות הדובר. ובכן, הקורא פוסל את משמעות המבע שכן מתוך היכרות עם הממסד, הדרך לגט אינה מסתפקת בביקור קצר בבית הדין הרבני, כפי ששמתמע מהמילה 'לעבור', אלא היא רצופת מכשולים רבים וממושכים. הכותבת ממשיכה את הסתייגותה מהתהליך בסימון ההיקרות הבאה במרכאות: "מי יגיע ראשון ולא יזו ערכאה". ביטוי זה מהדהד מושגים ממשלב אחר – מהשיח הנהוג במרוצים ובתחרויות, וסטייה משלבית זו יחד עם סימון הדימוי במרכאות מספקים לקורא אות ורמז על כך שהכותבת דוחה את הצורה הלשונית המאפיינת את התופעה, שכן אין זה רלוונטי להגדיר את תהליך הגירושין במונחים של מרוץ ספורט. כאן, האירוניה העולה מהמבע ממוקדת וביקורתית מאוד והיא מופנית כלפי הממסד הדתי רב-העוצמה בכלל, וכלפי העסקניים הדתיים האמונים על תהליך הגירושין בפרט.

קרבן: הממסד הדתי במדינת ישראל ומשרד המשפטים.

מושא הביקורת: העיוותים בתהליך הגירושין והעסקנים הדתיים האמונים עליו.

סיכום: ביקורת אירונית המועברת באמצעות ריבוי מרכאות יחידות.

El nuevo gobierno de Cristina Fernández de Kirchner parte de una premisa falsa desde la que se monta toda la maquinaria política y comunicacional que lo termina haciendo casi indestructible: el presupuesto engañoso de que estamos frente a una administración débil y constantemente amenazada por **"las corporaciones"** o **"los poderes concentrados"**. Poderes que están aguardando, agazapados, para regresar y **"castigar al pueblo"**. Un **"pueblo"** que, como es obvio, sólo puede seguir gozando del bienestar conquistado mientras continúe este proyecto **"nacional, popular y democrático"** que encarna la jefa del Estado, única depositaria del histórico triunfo electoral. [...]

(Luis Majul, La gran coartada del nuevo gobierno, La Nación, 15.12.11)

מידע הקשרי: מאמר זה נכתב בעקבות ניצחונה של נשיאת ארגנטינה, כריסטינה קירשנר, שזכתה בבחירות שהתקיימו בארגנטינה באוקטובר 2011 לכהונה שנייה ברציפות. בחירות אלה התקיימו על רקע מצבה הכלכלי הקשה של ארגנטינה, אשר שקעה במיתון חריף ובאינפלציה גבוהה, ונוצר מחסור כרוני במט"ח. זאת, לצד פרשיות שחיתות שהתגלו בצמרת השלטון, ומאבקה העיקש של הנשיאה נגד תאגידים שונים ונגד פתרונות שהוצעו להבראת המשק והכלכלה, אשר תועלתם מתנגשת עם קבוצות אינטרסים המקורבות לאנשי השלטון.

תרגום: הממשלה החדשה של כריסטינה פרננדז דה קירשנר נשענת על הנחת יסוד מוטעית שעל פיה נבנה המנגנון הפוליטי והתקשורתי כולו, ההופך את הממשלה לגוף שכמעט ואינו ניתן להרסו: ההערכה המוטעית שאנחנו ניצבים בפני ממשלה חלשה אשר מאוימת ללא הרף על ידי **"התאגידים"** או **"ריכוזיות של כוחות"**. כוחות אשר ממתנינים לחזור לתפוס בכוח ו**"להעניש את העם"**. **"עם"**, שברור לכול שרק יוכל להמשיך ליהנות מהרווחה שנגזלה [ממנו] כל עוד ימשיך להתקיים **"הפרויקט הלאומי, העממי והדמוקרטי"** הזה שבראשו עומדת נשיאת המדינה, הזוכה הבלעדית של הניצחון האלקטורלי ההיסטורי. [...]

(לואיס מג'ול, "האליבי הגדול של הממשלה החדשה", לה נסיון, 15.12.11)

ניתוח : הכותב מביע הסתייגות מהאמירות והסיסמאות שהושמעו במהלך מסע הבחירות של נשיאת ארגנטינה. ההסתייגות האירונית נמסרת באמצעות המרכאות סביב אותם ביטויים ומילים שהכותב מתנער מהם – הן מהשימוש הלשוני בהם והן מהתוכן הפרופוזיציוני שלהם. מרכאות אלה מהדהדות את השיח הפופוליסטי שרווח בכהונה הראשונה של הנשיאה, שממנו סולד הכותב, וכולל אמירות חלולות וחסרות שחר, כגון: "הפרויקט הלאומי, העממי והדמוקרטי". האזכורים המהדהדים המובלטים באמצעות השימוש התכוף במרכאות יחד עם החזרה הלקסיקאלית (החזרה על המילה "pueblo" = עם), מחזקים את הסתייגותו של הכותב ובכך מעניקים אותות לקיומה של עקיפות אירונית. הידע המטה-לשוני של הקורא אודות מבנים לשוניים אלה מספק אותות לקיומה של משמעות דובר עקיפה שעליו לפענחה. הכותב אינו סבור שהתאגידים וכוחות ריכוזיים בשוק הם האחראים לכישלונות הממשלה ומתנגד בתוקף לדעה הרווחת שמטרתם להעניש את העם הארגנטינאי. משמעות הדובר היא אפוא שמונחים אלה נהפכו לכינויי גנאי ולתירוץ לכל הרעות החולות של הכלכלה הארגנטינאית, והוא מתנער מתופעת הכללה זו.

קרבן : נשיאת ארגנטינה כריסטינה קירשנר, שאליה מיוחסים המבעים המהוהדים הנטועים במרכאות, וכן המנגנון הפוליטי שהוקם סביבה אשר טיפח ואימץ דעות אלו.

מושא הביקורת : השיח הפופוליסטי והדמגוגי של הממשלה.

סיכום : ביקורת אירונית המועברת על ידי שימוש במספר רב של מרכאות הדהוד.

6.4.2 סוגריים + הפרת כלל הכמות + הפרת כלל האופן + מרכאות יחידות

[17]

Cristina Fernández de Kirchner y Steve Jobs tienen en común mucho más de lo que parece. No porque la primera reparta netbooks a rolete, hable por teleconferencia y sea una habilidosa comunicadora audiovisual, ni porque el segundo haya sido un astuto estratega, conductor de equipos que disfrutaban (y sufrían) sus geniales (e impredecibles) embates, que alternaban triunfos notables con garrafales errores. [...] Lo que une al [...] es lo que Walter Isaacson, [...], denomina "distorsión de la realidad". [...] al hablar de las corridas bancarias provocadas por "las corporaciones" ignora (o actúa que

ignora) que la detonaron, en todo caso, los compradores minoristas. Cuando la Presidenta desea en voz alta que una mujer llegue en poco tiempo al generalato, desconoce (**o representa que desconoce**) que no hay ninguna representante de su sexo en posibilidad de acceder pronto a esa jerarquía [...] Cristina Kirchner sorprende y seguirá sorprendiendo (**incluso a ella misma**) con un GPS innato que le indica a tiempo (**al menos, hasta ahora**) pegar el volantazo un minuto antes del precipicio. [...]

(Pablo Sirvén, ¿En qué se parecen Cristina y Steve Jobs?, La Nación, 16.12.11)

מידע הקשרי: בדוגמה מס' 13 מתוך אותו המאמר התייחסתי להיקרות של הסוגריים (סעיף 6.3), ובניתוח שלהלן אתייחס להיקרות של הסביבות הרוויות. יובהר כי חלק מהטקסט מופיע שוב בדוגמה הנוכחית לצורך הדיון בתופעה הנידונה.

תרגום: המשותף לכריסטינה פרננדז דה קירשנר ולסטיב גיובס הוא הרבה יותר ממה שנדמה. לא משום שהראשונה מחלקת נטבוקים בכמויות אדירות, מדברת בשיחות ועידה והיא מתקשרת אודיוויזואלית כשרונית, וגם לא משום שהשני היה אסטרטג פיקח, מוביל של ציוד [גם: צוותים] שנהנו (**וסבלו**) מהסתערויותיו הגאוניות (**והבלתי צפויות**), שלסירוגין היה בהן הצלחות נכבדות יחד עם טעויות אדירות. [...]

מה שקושר [ביניהם] [...] הוא מה שוולטר אייזקסון [...] מכנה "עיוות המציאות".

כאשר מדברים על הבהלות הבנקאיות שנגרמו על ידי "**התאגידים**" [היא] מתעלמת (**או משחקת שהיא מתעלמת**), שבכל מקרה הן הוצתו על ידי הקונים הקמעונאיים. כאשר הנשיאה מאחלת בקול רם שאישה תגיע בתוך זמן קצר להנהגה, היא איננה מכירה (**או עושה את עצמה לא מכירה**) שאין אף מועמדת מהמין שלה שיש לה את האפשרות להגיע בקרוב להיררכיה ההיא [...].

[...] כריסטינה קירשנר מפתיעה ותמשיך להפתיע (**אפילו את עצמה**) עם מערכת ניווט מולדת המודיעה לה בזמן (**לפחות, עד עכשיו**) לסובב את ההגה דקה אחת לפני התהום.

[...]

(פבלו סירוון, "במה דומים כריסטינה וסטיב גיובס?", לה נסיון, 16.12.11).

ניתוח: במאמר זה ניכרת חזרתיות בשימוש בסוגריים. בדוגמה הנדונה תהליך פיענוח העקיפות מתבצע על ידי הפעלת המידע המטה-לשוני של הנמען אודות המבנה של הסוגריים והפונקציה שהם

ממלאים (ראו עמ' 38), דהיינו שהמידע הכלוא בתוך הסוגריים נראה לכאורה שולי ואגבי, אך הוא מבטא את העמדה האמתית של הכותב אודות המצב, המוצג בסמיכות מקום למבע שלפניו, והוא אף משמש כהנהרה לעקיפות המופיעה לפניו. המידע המטה-לשוני מופעל כאות לחיפוש אחר המשמעות העקיפה של הכותב, קרי סלידתו מהתנהלותה של הנשיאה קירשנר בשלטון ומהאמירות שהיא מפיצה בנוגע למציאות הכלכלית במדינה.

ברמת המאקרו של הטקסט, ניכר כאן דפוס בולט לפיו הכותב מציג את המידע החשוב בתוך סוגריים בכסות של ניתנות, בסמוך להבעת דעתו באותו עניין במבע שלפניו. דהיינו, כותב המאמר מציג כחידוש מה שהוא אינו באמת חושב, ומיד לאחר מכן הוא מציג בסוגריים באופן אגבי את דעתו האמתית בעניין. בדוגמה זו, ההערות הנמסרות בסוגריים אינן כשלעצמן עקיפות או אירוניות, והן מביעות את הדעה הישירה של הכותב, אולם את התמרון ביחסי החידוש-נתון ניתן לפרש כהפרה של כלל האופן והפרה זו משמשת כאות לאירוניה. בנוסף, החזרתיות בשימוש באמצעי זה מעצימה את האפקט האירוני.

ההערות הנטועות בתוך הסוגריים הן אלה המחזקות את הביקורת ואת היחס האירוני של הכותב כלפי קרבן האירוניה, הנשיאה קירשנר. האירוניה מועברת באמצעות מניפולציות ברצף החידוש-נתון, המפירות את עקרון שיתוף הפעולה של גרייס בכך שהן פוגעות במוסכמות הכתיבה, והן נועדו להוכיח את צדקת הכותב (הירש וויצמן, תשס"ה). דפוס נוסף לסביבה הרוויה ניתן למצוא בשימוש במרכאות היחידות סביב המילה "תאגידים", המצביע על הדהוד של מחשבתה של קירשנר לפיה התאגידים מנצלים את חולשתו של האזרח והם האחראים למצבה הכלכלי הכושל של המדינה – מחשבה שהכותב מבקש להתנער ממנה ולמתוח עליה ביקורת אירונית. הכותב ממשיך את התייחסותו האירונית באמצעות ההשוואה בין קירשנר לבין ג'ובס היוצרת הפרה של כלל האופן, מכיוון שאין היא כלל רלוונטית לתיאור המצב של הנשיאה ושתי הדמויות אינן בנות השוואה. צירוף האמצעים שבהם משתמש הכותב, דהיינו ריבוי המופעים של סימן הסוגריים והפרת כלל הכמות והאופן של עיקרון שיתוף הפעולה, יוצר סביבה רוויה וצירוף זה משמש אות לפיענוח המשמעות העקיפה של הכותב.

קרבן: הנשיאה קירשנר.

מושא הביקורת: אופייה המגלומני של הנשיאה קירשנר ותפיסת המציאות המעוותת שלה.
סיכום: השימוש באמצעים עודפים יוצרת סביבה רוויה אירונית התלויה בדפוסים הבאים: מרכאות יחידות ללא צירוף של פועל, השימוש בסוגריים, ואירוניה הנטועה בהפרה מכוונת של כלל הכמות וכלל האופן.

[...] אני אדם מאמין וככזה איני מוכן להתיימש ולוותר, גם לא לטרנד הביזה וה"חמוס ככל יכולתך" שמאפיין את האליטה הישראלית הנוכחית, טרנד שבו מנצלים כל קשר וכל הזדמנות כדי "לעשות לביתם", בדרך כלל על חשבון ביתנו המשותף. לכן כל כך שמחתי בבחירתו של ראובן (רובי) ריבלין לנשיאה העשירי של מדינת ישראל. [...] איפה הוא ואיפה שאר נבחרי הציבור שמרבים בתים (אחד לקיץ, אחד לחורף, אחד לסוף השבוע ואחד לימי חול) על חשבון הציבור, קונים נרות ריחניים באלפים, ממלאים בריכות שחייה סמוכות לחוף ומחברים פנטהאוזים בבניינים מפונפנים כשאת הוצאות הנקיון, הביטחון והשיפוץ משיתים לא פעם על חשבון הציבור. הכול כמובן לפי "דרישת השב"כ" ולפי ההרשאה שבחוקים אבל מי - אם לא הם - קבעו את החוקים שכה מיטיבים איתם?

[...] אבל אם ההון נוצר בשל ניצול קשרי הון שלטון או בשל השתלטות על נכסי ציבור - גם אם בדרך "חוקית" - הוא חייב להסב בושה לבעליו. [...] כל מי שמתגורר בירושלים כמוני נאלץ לראות מדי יום את השיירות השועטות של נבחרינו ומשפחותיהם, כשהן חולפות בכבישים בזעקת צופרים (לא פעם כשהכביש פנוי לגמרי) ולהתקנא בסיפורי הנשיא בן צבי שצעד ברגל ברחובות ירושלים כאחד העם. אני רוצה לקוות שרובי ריבלין ימשיך לטייל עם הכלב ברחובות העיר ולא ייתן למאבטחים ול"דרישות התפקיד" להרחיק אותו מהעם. אבל יותר מזה, צריך לקוות שהמתמודדים הבאים על משרות ציבוריות רמות ילמדו לקח מהבחירה בריבלין ולא ישתפו פעולה עם תאוות הבצע והביזה של חבריהם לאליטה ואלה שעדיין יבחרו לעשות כן בבחינת "לעשות לביתם" לא יתמודדו עוד על משרות ציבוריות. [...]

(יובל אלבשן, "הבית של רובי", YNET, 13.06.2014)

מידע הקשרי: במאמר מתייחס אלבשן לבחירתו של ראובן ריבלין לנשיא המדינה ובעקבות כך לשאיפתו כי ריבלין יחולל שינוי בנורמות החיים הראוותניות בקרב אנשי ציבור רמי דרג.

ניתוח: בדוגמה זו הכותב מרבה להשתמש באזכורים מהדהדים מתחומים שונים מהחיים הפוליטיים, המסומנים במרכאות. נוסף על החזרתיות בדגם המרכאות היחידות, הכותב משתמש במבנה התחבירי של הסוגריים וכן בהפרה מכוונות של כלל הכמות ושל כלל האופן, וכל האמצעים יחד יוצרים סביבה רוויה.

הביטויים הנטועים במרכאות מהדהדים מונחים מהשיח הפוליטי המיוחסים לאנשי השלטון ביחס לנורמות שהתקבעו בקרבם, אשר הכותב דוחה בכל תוקף ומותח עליהם ביקורת חריפה. בהיקרות הראשונה, בביטוי "חמוס כפי יכולתך" יש סטייה משלבית ללשון שרותי המזון בענף התיירות, בד בבד עם סטייה מהצירוף הכבול "אכול כפי יכולתך". בה בעת, יש בו גם ניגוד משלבי שכן הפועל 'חמוס' הנו נדיר בהקשר זה הן ביחס לצירוף הכבול המהדהד והן ביחס ללשון המשתמש הכותב. הצירוף של שני האמצעים אלה מחזק את הסטייה המשלבית המספקת אות לקיומה של אירוניה, נוסף על הפרת כלל האופן שכן צורתו של הביטוי אינה הולמת את הנסיבות המתוארות. הכותב ממשיך את האירוניה בשימוש בביטוי "לעשות לביתם", והוא אף חוזר עליו פעם נוספת בהמשך המאמר. הביטוי מהדהד את דפוס הפעולה המיוחס לנבחרי ציבור לאחר פרישתם מהחיים הפוליטיים, החותרים מתוקף מעמדם לגרוף רווחים בשוק הפרטי תוך ניצול יחסי הון-שלטון. עצם סימונו במרכאות מעיד על הסתייגותו של הכותב הן מהשימוש התדיר הנעשה בו כדי לאפיין את התופעה והן מתוכן התופעה, והחזרתיות כאמור מחזקת את ההסתייגות האירונית. אלבשן ממשיך ומספק מבעים אירוניים נוספים: הביטוי "דרישות השב"כ" מהדהד את השיח הביטחוניסטי לפיו כל פעולה באשר היא הופכת לגיטימית כאשר ביצועה נובע מטעמים ביטחוניים. אמנם בביטוי אין היפוך משמעות ולפיכך אין מדובר בהפרה של כלל האמת, אולם המרכאות מעניקות שוב רמז להפקת ההשתמעות השיחתית – התנערותו של הכותב מהשימוש בביטוי זה כדי להצדיק כל פעולה או מהלך שמטבעו אינו נכון או הכרחי. דפוס הסתייגות דומה קיים בביטויים "חוקית" ו"דרישות התפקיד", ופיענוח העקיפות על ידי הקורא נעשה באותו אופן. אמצעי נוסף התורם לסביבה הרוויה של המאמר הוא השימוש בסוגריים. המידע המופיע בתמורה הבאה (אחד לחורף, אחד לקיץ, אחד לסוף השבוע ואחד לימי חול) נראה לכאורה שולי ולא חדש ומוצג, לכאורה, במטרה לבאר את המבע שלפניו. אולם, בתוך הסוגריים מועבר המסר העיקרי שהכותב מבקש להביע. כפי שראינו בדוגמות בפרק 3 לעיל, התמרון בין יחסי חידוש ונתון והידע המטה-לשוני של הקורא אודות תפקידו של מבנה תחבירי זה מאותת לו על קיומה של נימה אירונית, המתחזקת על ידי הפירוט הארוך בכסות של ביאור והנהרה, המביא את תוכן הפירוט המוצג בסוגריים אד אבסורדום. היקרות נוספת של השימוש בסוגריים לצורך אותה מטרה מופיעה בהערה (לא פעם כשהכביש פנוי לגמרי). שוב, אין כאן היפוך משמעות ומשמעות המבע זהה למשמעות הדובר, אך העקיפות מועברת באמצעות

הסוגריים המבקשים למקד את תשומת לב הקורא לתוכן ההערה, שלכאורה היא שולית ואגבית אולם זה החידוש שהכותב מבקש למסור – הוא מסתייג מההגזמה בהפעלת צופרים ברכבי שרד כשאינן בכך צורך.

קרבן: נבחרי ציבור, ראשי ממשלה לשעבר.

מושא הביקורת: ראוותנות בקרב אליטות פוליטיות ונבחרי הציבור, קשרי הון-שלטון, השימוש המופרז בביטחון המדינה.

סיכום: בדוגמה [18] השימוש באמצעים עודפים יוצר סביבה רוויית אירוניה התלויה בדפוסים הבאים: מרכאות יחידות ללא צירוף של פועל, המבנה התחבירי של התמורה, ואירוניה הנטועה בהפרה מכוונת של כלל הכמות ושל כלל האופן.

6.4.3 ריבוי מרכאות יחידות + מרכאות בצירוף סמני אמירה

[19]

[...] קרוב ל-30% מבני הנוער השוהים בפנימיות דיווחו על כך שהם קורבנות לאלימות מצד אנשי הצוות. האלימות הפיזית כוללת דחיפות, צביטות, סטירות, בעיטות ואגרופים. זה היה פרסום נוסף מבית מדרשם של בתי הספר לעבודה סוציאלית, ה"מעז" לחשוף את המציאות המזעזעת, המוכרת היטב לרשויות הרווחה, הרווחת במוסדות הכפייה לילדים ובני נוער "בסיכון". סקרים כמו זה האחרון, וכן עבודתם של חוקרי עבודה סוציאלית נוספים (...) משמשים בעיקר כעלה תאנה ליושרת החוקרים. (...) אין הם תורמים דבר לשינוי המדיניות, בעיקר מפני שביורוקרטיית הרווחה, בתי הספר לעבודה סוציאלית וארגונים "לטובת" הילד, הסמוכים על שולחן הרווחה, מפיקים תועלות מגוונות מהמשך מדיניות הכליאה במוסדות: בתקציבים, בתקנים, במרחבי מחקר ועוד. הארגונים "למען הילד" הם המצטיינים בהצגה המזויפת של דאגה לשלום הילדים, שמאחוריה שליטה הולכת וגוברת על "ילדים ונוער בסיכון". אלו מחפשים תדיר אחר קהלי מצוקה נוספים להרחבת מוטת "טיפולם" ושליטתם. הציבור החרדי, למשל, מסתמן זה כמה שנים כיעד אטרקטיבי לחדירה ולהקמת מערכות "טיפול" נוספות. ד"ר יצחק קדמן, מנכ"ל המועצה לשלום הילד, ידע לספר בכנס כי מאות הילדים החרדים

נפגעי עבירות מין שנחקרו, הם רק "קצה הקרחון" של ההיקף ה"אמיתי" של ה"תופעה". האם יש צורך ב"שופט בדימוס" כדי לשמוע את קולם הנואש? האם יש צורך במחשבה קונספירטיבית כדי להבין שתלונותיהם לא יטופלו לא במשטרה ולא ברווחה? כך, למשל, "זכיתי" להתנסות כזו כאשר נחשפתי לסיפורו של ילד בן תשע שהורחק מביתו בטענת שווא על התעללות של אמו. [...] התלונה "טויחה" כמיטב המסורת המוסדית. [...] גם משרד הרווחה יודע "מה צריך לעשות", כפי שעולה מהתוכנית "עם הפנים לקהילה" (...). וכמובן, מספר הילדים במוסדות הסגורים ממשיך להיות מוביל בעולם (יותר מ-10,000) ושיעור "הבוגרים" של מוסדות אלו בבתי הסוהר ממשיך להיות גבוה.

(אסתר הרצוג, "אלימות במוסדות לילדים? גיליתם את אמריקה",

(16.02.12, YNET)

ניתוח: בדוגמה זו חזרתיות ניכרת. נמצאו מופעים רבים של מרכאות יחידות – הביטויים המודגשים המוקפים מרכאות מהדהדים את הדעות המקובלות בממסד, ואת קולם של האמונים על רווחת הילדים בסיכון וכן את הסיסמאות החלולות שהם משדרים. הכותבת מסתייגת מהם בשל הערכתם השגויה את המצב ומשום שלא השכילו לטפל בבעיה כראוי, וכן היא מסתייגת מדרכי הפעולה שהם נקטו בעניין. כמו כן, הכותבת מותחת ביקורת חריפה על הרשויות ומזלזלת ביכולתן להביא לשינוי המצב הקיים. אפרט להלן את האופן שבו מתפענחות ההסתייגות והביקורת, על הרצף בין הסתייגות לבין אירוניה:

המרכאות סביב 'מעז' משמשות אות להתייחסות אירונית של הכותבת, הפוסלת הן את הצורה הלשונית והן את התוכן הפרופוזיציוני – לפועל 'להעז' יש השתמעות מוסכמת של נטילת סיכון, וההסתייגות היא מהשתמעות זו, שכן לדעתה חשיפת המצב העגום צריכה להיות חובתה של החברה ואינה אמורה לכלול היבט אמיץ או הרואי כלשהו. בהמשך המבע, הצבת המילה 'בסיכון' במרכאות שוב מסמנת את הביקורת של הכותבת כלפי תיוגם של הילדים ובני הנוער הנמצאים במוסדות הרווחה. היא מתנערת מהשימוש הלשוני, מאחר והוא מסמן יחס שלילי כלפי אוכלוסייה זו והיא דוחה את השימוש בו בתוקף. בפסקה הבאה, המרכאות סביב 'לטובת' מספקות אות נוסף לקיומה של הסתייגות והן נועדו לסמן עמדה ערכית כלפי התוכן הפרופוזיציוני של פריט לשוני זה. בדומה להיקרות הקודמת, משתמעת התייחסות אירונית כלפי בעלי המילה המאוזכרת, דהיינו הגורמים הפועלים למען רווחתם של ילדים ובני נוער המאמינים שבמעשיהם הם פועלים לטובתם.

הכותבת מסתייגת מהרכיב הסמנטי החיובי הטבוע במילה זו, קרי, מהשימוש הלשוני בה, מפני שלדעתה גורמים אלה אינם מקדמים את טובתה של קבוצת אוכלוסייה זו.

בפסקה שאחריה, החזרה הלקסיקלית על הביטויים 'למען הילד' ו'ילדים ונוער בסיכון' מחזקת את דרגת העקיפות ותופעה זו מספקת אות נוסף להסתייגות אירונית ואף מבליטה אותה.

בהמשך יש היקרות נוספת של חזרה לקסיקלית באמצעות המרכאות סביב המונחים 'טיפול' ו'טיפול'. כאן המרכאות מסמנות התייחסות אירונית של הכותבת הפוסלת, כמו בהיקרויות הקודמות, הן את השימוש בפריט לשוני זה, המכיל רכיב חיובי של פתרון בעיה, והן את תוכנו, שכן בעיניה הארגונים המכונים ארגונים למען הילד אינם באמת מטפלים בקהל יעד זה.

בפסקה האחרונה, יש לציין את תפקידן הייחודי של המרכאות בשלוש היקרויות:

המרכאות סביב 'השופט בדימוס' מצביעות על כך שהכותבת אינה סבורה שיש צורך בהתערבות גורם משפטי בעמדה כה בכירה כדי לטפל בבעיה, וכי ניתן לפתור אותה ברמה יותר פשוטה ואנושית.

המרכאות מרמזות על השתמעות של הגזמה הנגזרת מהשימוש בפריט לשוני זה. בדוגמה שהיא מביאה בהמשך המשפט, הרצוג מציגה את החוויה שעברה, באמצעות סימון המילה 'זכיתי' במרכאות, כאשר זו נחשפה לתלונה שהוגשה נגד הרחקת ילד מהבית בשל טענת שווא על התעללות של אמו. היקרות זו משלבת בתוכה הפרה מכוונת של כלל האמת, שכן ההשתמעות המוסכמת של הפועל 'לזכות' הנה חיובית, ומהידע המטה-לשוני של הקורא אודות מונח זה ברור לו כי הכותבת לא זכתה בחוויה חיובית, אלא להיפך. היפוך המשמעות מאותת לקורא כי משמעות הדובר אינה זהה למשמעות המבע ומכאן מתקבל אות למשמעות אירונית.

בהתייחסות לתלונה שהוגשה נגד הרחקת הילד מביתו בשל טענת שווא על התעללות מצד אמו, הכותבת מוסיפה שהתלונה 'טויחה'. המרכאות סביב המילה 'טויחה' אינן מסמנות היפוך משמעות, אלא מעידות על סטייה משלבת, והן נועדו להביע הסתייגות הן מהצורה הלשונית והן מאופן הטיפול בתלונה.

המשותף לשלוש ההיקרויות דלעיל הוא דימויים מעולם המשפט ('זכיתי', 'טויחה', 'שופט בדימוס'). בפסקה זו הכותבת מוסרת לכאורה תיאור עובדתי של המצב. אולם, בהסתמך על ידע חוץ לשוני אודות מציאות מוסדות הרווחה, וכן על ידע מטה-לשוני אודות תפקודן של המרכאות והחזרתיות בשימוש בהן, יפסול הקורא את האפשרות שהכותבת אכן מאמינה בתיאור זה ויפרש אותו כהפרה מכוונת הן של כלל האמת והן של כלל האופן. אותות אלה ישמשו לקורא כרמז ולפיכך הוא יפענח את המבע כבעל משמעות אירונית. אולם, השאלה הרטורית שמציגה הרצוג באותו המבע מנהירה במידה מסוימת את עמדתה בפרשה, ובכך היא מפחיתה מעוצמת האפקט האירוני.

אמצעי מעניין נוסף המספק אות להתייחסות אירונית מצד הכותבת הוא השימוש במבנה 'ידע לספר', ביחס לדעה שהשמיע מנכ"ל המועצה לשלום הילד בעניין. למרות היעדרו של הרכיב המודאלי בפועל 'לספר', המובהק פחות מהפועל 'טען', המבנה התחבירי מרמז על הסתייגותה של הכותבת והיא מרחיקה את עצמה מהאמירות המיוחסות לו. ההסתייגות במשפט זה טמונה בצירוף של מספר אמצעים לשוניים: המבנה של סמן אמירה בצירוף מרכאות במבנה של דיבור עקיף ושלושת המופעים של מרכאות הדהוד המובאים בסמיכות זה לזה ('קצה הקרחון', 'אמתי', 'תופעה'). ריבוי האזכורים המהדהדים הנטועים במרכאות מאותת לקורא, הנתמך על ידי הידע המטה-לשוני שלו אודות תפקודן של המרכאות, כי הכותבת מביעה הסתייגות מאמירות אלה. במבע האחרון, באמצעות המרכאות סביב המילה 'בוגרים', הכותבת מתנערת מהשימוש במילה זו משום שבמונח זה יש רכיב חיובי אשר אינו הולם את הגדרת הילדים היוצאים ממוסדות אלה. באופן דומה, השימוש במילה 'כמובן', המנוצל כאן כדי להציג לכאורה מידע כנתון, מצביע על היפוך יחסי חידוש-נתון כפי שראינו בתופעות דומות בסעיף 3 לעיל, והוא מספק אות נוסף לחיזוק הביקורת של הרצוג.

קרבן: רשויות ומוסדות הרווחה, ארגונים למען הילד, המשטרה, ד"ר יצחק קדמן (מנכ"ל המועצה לשלום הילד).

מושא הביקורת: ההזנחה בטיפול בילדים ובבני נוער בסיכון במוסדות הממשלתיים.
סיכום: בדוגמה זו העודפות של סימנים לשוניים בצירופיה הרבים והמגוונים מדגישה את קיומה של הביקורת האירונית. העודפות יוצרת סביבה רוויה, התלויה בדפוסים הבאים: ריבוי מופעים של מרכאות יחידות ללא צירוף של פועל, הן במישור המבע והן במישור המאמר כולו; מרכאות יחידות בצירוף סמני אמירה במבנה של דיבור עקיף; הנהרה במסגרת תמרון יחסי חידוש-נתון.

[20]

[...] La alusión a la finitud de su ciclo en el poder y la insinuación de que quizás precise colaboración de otros para **“terminar lo mejor posible”**, gatillaron aquella pataleta presidencial. El gobernador de Buenos Aires jamás va a estar en la lista de buenos deseos de Cristina.[...] Por cierto, ayer se salió de ese libreto forzado cuando **habló de “balas de tinta”** en su contra, como hace casi sesenta años hubo balas de plomo contra Perón. Toda la comparación es imposible.

Punto. No es necesario echar sal en la herida. [...] Créase o no: hoy el mejor negocio del Gobierno es perder por poco. Quizás, como **dijo** Scioli, para **“terminar lo mejor posible”**. [...]

(Julio Blanck, El Gobierno hace negocio si pierde por poco, Clarín, 30.8.13)

מידע הקשרי: המאמר נכתב שבועיים לאחר הפריימריז שנערכו במחוזות בארגנטינה באוגוסט 2013, על רקע מאבק ההישרדות שמנהלת נשיאת ארגנטינה בעקבות ההפסד של מפלגתה בבחירות אלה. תוצאות הבחירות אינן מבטיחות לה רוב בבחירות לבית התחתון של הקונגרס ולסנאט, הצפויות להתקיים חודשיים לאחר מכן. מצבה העגום של הנשיאה הביא אותה להתפרצות זעם נגד כלי התקשורת, שיורים נגדה ללא הפסקה, לטענתה. הכותב מציין את נצחונו של יריבה, מסה, וכותב כי הניצחון הסוחף של האופוזיציה במחוז בואנוס איירס מקרין למחוזות השונים ברחבי המדינה. תוצאות הבחירות עשויות לסמן את סופו של עידן קירשנר.

תרגום: [...] **הרמיזה** לסופיות המחזור שלה בשלטון והרמוז שייתכן שתצטרך את שיתוף הפעולה של אחרים על מנת לסיים **“כמה שיותר טוב”** הציתו את התפרצות הזעם הנשיאותית ההיא. מושל בואנוס איירס לעולם לא יהיה ברשימת המשאלות הטובות של כריסטינה.

ובכן, אתמול היא יצאה מהתמליל המאולץ כאשר דיברה על **“כדורי דיו”** נגדה, כמו שכמעט לפני שישים שנה היו כדורי עופרת נגד פרוץ [=הנשיא המיתולוגי של ארגנטינה].

כל השוואה היא בלתי אפשרית. נקודה. אין צורך לזרוע מלח על הפצעים. [...]

ייאמן או לא: היום העסק הכי טוב של הממשלה הוא להפסיד במעט. אולי, כפי **שאמר** סילוי [=מושל מחוז בואנוס איירס המשתיך למפלגתה הפרוניסטית FPV של הנשיאה קירשנר], כדי

“לסיים הכי טוב שאפשר”.

(חוליו בלנק, “הממשלה עושה עסק [טוב] אם היא מפסידה בקצת”, קלרין, 30.08.13)

ניתוח:

א. חזרתיות בשילוב מבנה של סימן אמירה ללא פועל בצירוף מרכאות יחידות:

הביטוי **“לסיים כמה שיותר טוב”** מבטא הדהוד של הדהוד והוא חוזר על עצמו פעמיים במאמר. החזרתיות יוצרת התפתחות ומבנים שונים בשתי ההיקרויות של מבע זה. בהיקרות הראשונה הכותב מציג את האמירה המיוחסת למוען, סילוי, בצורה מרומזת ומסתייג מהתוכן הפרופוזיציוני שלה, על ידי המרכאות סביבה. המרכאות מביעות הסתייגות הן מהאמירה המאוזכרת והן מהתוכן הפרופוזיציוני שלה. אולם, השימוש במילת האמירה ‘רמיזה’ ללא צירוף של פועל מרכז את עוצמת

הביקורת בכך שהכותב אינו מייחס את האזכור המהדהד באופן מפורש לבעליו באמצעות מבנה של דיבור עקיף.

במבע האחרון האמירה נמסרת באמצעות פועל אמירה ללא מילית שיעבוד, אך הצירוף של מרכאות יחידות מקנה למבע אופי של דיבור עקיף והשילוב בין שני מבנים אלה מגביר את הביקורת.

ב. פועל אמירה ללא מילית שיעבוד של דיבור עקיף בצירוף מרכאות:

בשונה מדפוס א' לעיל, השימוש בפועל אמירה 'דיברה' בצירוף הפסוקית 'על', המחליפה את תפקידה של מילית השעבוד במבנה של דיבור עקיף, ואחריה מרכאות – יוצר מבנה לשוני חריג לפיו הכותב מביע הסתייגות מהשימוש בפריט הלשוני, אך הביקורת הופכת גלויה על ידי ההנהרה שהוא מספק לקוראים. לפיכך אין מבע זה מבטא ביקורת אירונית אלא הסתייגות בלבד.

המבעים הנטועים במרכאות בדוגמה זו מהדהדים אמירות ודעות רווחות בקרב בכירי הממשל שהכותב מסתייג מהן. מחד גיסא, ריבוי הדפוסים והחזרתיות מגבירים את דרגת ההסתייגות של הכותב, ומאידך גיסא המפורשות הנוצרות על ידי הנהרת המטאפורה "כדורי דיו" מפחיתה מעוצמתה ובה בעת מבטלת את האירוניה – והשילוב של שתי תופעות אלה מנגיש לקורא ההסבר הנדרש כדי לפענח את הביקורת.

קרבן: מושל מחוז בואנוס איירס, בעל האמירה המהדהדת "שהממשלה חייבת לסיים הכי טוב שאפשר", וכן הנשיאה קירשנר, בעלת המטאפורה "כדורי דיו" ביחס להתקפות התקשורתיות של העיתונאים בעיתונות הכתובה, המשמשת הד לביטוי "כדורי עופרת" שרווח בתקופה של פרוץ כאשר נטען שנשק זה הפיל את ממשלתו במהפכה של 1955.

מושא הביקורת: הפגיעה בחופש הביטוי; המתקפה חסרת הרסן של הנשיאה קירשנר נגד העיתונות החופשית בטענה שהיא מנסה להפיל את ממשלתה באמצעות כלי התקשורת בכלל והעיתונות הכתובה בפרט.

סיכום: בדוגמה זו נמצאו היקרויות מדפוסים שונים: א. חזרתיות של פריט לשוני במרכאות, בשילוב מילת אמירה ללא פועל בצירוף מרכאות יחידות; ב. פועל אמירה ללא מילית שיעבוד של דיבור עקיף בצירוף מרכאות.

6.4.4 חזרתיות – השימוש בסוגריים

[21]

נסענו לדרום אמריקה אחרי הצבא, חופשת סמסטר בתאילנד, חתונה גרנדיוזית עם יונים מעופפות. פלא שלא נשאר לכם כסף לדירה? נראה כי בחודשים האחרונים טרנד חדש צובר תאוצה, והוא חישוב מספר המשכורות שאנו צריכים לחסוך כדי לרכוש דירה. 135 משכורות לפי ה-OECD. (המקום הראשון והלא-מכובד). [...] ההורים שלי ערכו חתונה צנועה, בהשקעה מינימלית. הם עשו אירוע יפה ומכובד, למרות שלא היו בו עשן כבד, בועות סבון ויונים מעופפות. הם גם הסתפקו בארוחה אחת, ולא הוציאו לאורחים שלהם סיבוב של מיני המבורגרים באחת בלילה. עלות ממוצעת של חתונה כיום, עם שלל אטרקציות (כי אי-אפשר בלי), סובבת סביב ה-120,000 שקל, לא כולל הופעה של משה פרץ. [...]

(דפנה וולף, "תאילנד, חתונה - ורק לדירה לא נשאר", YNET, 13.01.14)

מידע הקשרי: במאמר הדעה שלעיל הכותבת מציגה תופעה רווחת בקרב זוגות צעירים, והיא שהרגלי הצריכה והפנאי שלהם חורגים בהרבה מיכולתם הכלכלית. לדבריה, התנהגותם הצרכנית מוכתבת על ידי מגמות ודפוסים אופנתיים של בילוי ופנאי אשר אינם מותירים מקום לחיסכון ולתכנון כלכלי נכון לעתיד, ובכך נעוצה אחת הסיבות העיקריות לחוסר היכולת שלהם לרכוש דירה. ניתוח: מן ההסבר לחוסר יכולתם של הצעירים לחסוך לרכישת דירה, דהיינו חישוב מספר המשכורות הנדרשות לכך, עולה כי המידע הנתון בסוגריים ("המקום הראשון והלא-מכובד") נועד לחזק את טענתה ובה בעת את דעתה המסתייגת הן מהתופעה והן מהשיטה הנהוגה כדי לפרש אותה. הסתייגותה של הכותבת אמנם מפורשת, בתוספת רכיב ההנהרה 'הלא-מכובד', אך ניכרת בה נימה אירונית מרוככת, על ידי הסתייגות מהמשמעות המהדהדת של צירוף כבול בדרגת כבילות חלקית, "המקום הראשון והמכובד", באמצעות שינוי הנגזר מאותו הדהוד. השילוב של הצגת המבע בתוך סוגריים בכסות של מידע נתון, והפער בין הניתנות לבין המידע החדש הנמסר בו, יחד עם הסטייה מהצירוף הכבול, הופכים את הביטוי לאירוני ("המקום הראשון והלא מכובד"), וכן ניכרת הפרת כלל האופן, משום שאופן השימוש בביטוי פוגע בבהירות המבע ובמשמעות הדובר. במבע השני המופיע בסוגריים בהמשך המאמר ("כי אי-אפשר בלי") יש הערה אירונית. משמעות המשפט הנתון בסוגריים היא כי לא ניתן לערוך חתונות ללא שלל אטרקציות. מתוך הכרת ההקשר והמציאות, הקורא מזהה כי משמעות המבע אינה תואמת את עמדתה של הכותבת כפי שהיא

מובאת במאמר, ואי התאמה זו משמשת אות לאיתור המשמעות החלופית שאליה התכוונה וולף במאמר הדעה שלה. סביר כי ברור לקורא מתוך הידע ההקשרי שלו אודות טקס הנישואין וחגיגת השמחה, ומתוך הכרת הטקסט, כי לדידה של הכותבת אין זה סביר ונכון שלא ניתן לערוך חתונות בלי כל האטרקציות המיותרות המוזכרות. דהיינו, יש כאן הפרה בוטה של כלל האמת. יתרה מזו, קיימת מניפולציה ברצף של יחסי חידוש ונתון. האמירה שבתוך הסוגריים מוצגת כאגבית וכמידע נתון, אך למעשה זו האמירה החשובה שהכותבת מעוניינת למסור ומידע זה הוא החידוש. הידע המטה-לשוני של הקורא אודות ניצול סימן זה משמש אף הוא כאות לאירוניה.

לסיכום, הערתה של הכותבת משמשת להבעת ביקורת אירונית על הבזבזנות של הצעירים בהפקת אירוע החתונה, כביטוי להתנהגות נהנתנית ומפונקת. קרבנות האירוניה הם אפוא הצעירים של ימינו הנופלים קרבן לצו השעה בכל מה שנוגע לדפוסי צרכנות ובילויים, וכן אותם מפיקי חתונות ראוותניים המנצלים את נקודות התורפה אצל הזוגות הצעירים, הנשארים כמעט חסרי כל לאחר החתונה, שעליה מותחת הכותבת ביקורת חריפה.

קרבן: הזוגות הצעירים של היום.

מושא הביקורת: דפוסי צרכנות ראוותניים בקרב הצעירים.

סיכום: ביקורת אירונית הנמסרת על ידי הצגת ביטויים בתוך סוגריים.

[22]

[...] Mírelo, por ejemplo, a Capitanich. Un día anuncia medidas contra las compras por Internet para cuidar las divisas y al día siguiente anuncia la apertura del cepo y la venta libre de dólares (**libre dentro de lo que el kirchnerismo entiende por libre**). En lugar de hablar de “inflación” habla de un “reacomodamiento de precios relativos”. Y en lugar de decir la palabra “devaluación”, dice que hubo “modificación técnica en la variable cambiaria para ajustar mecanismos de intercambio”. Dice que la caída de reservas es “estacional” (**o sea que llevamos 24 meses de verano**) y que si hay algún problemita financiero es por culpa de las corporaciones que quieren robarnos el agua y llevársela a Massachusetts. [...] Con Kicillof pasa lo mismo. Explicó que la devaluación no provoca aumentos de precios, matoneó

a todo el país por televisión y después declaró que iban a vender dólares “priorizando a los sectores que menos tienen” (**¿de dónde sacó este muchacho que a los sectores que menos tienen les sobra la guita para comprar dólares?**). [...] No tiene tiempo ni para ir a la modista a que le achiquen las mangas del saco (**le quedan grandes las mangas, el cuello de la camisa, el cargo, todo**). [...]

(Alejandro Borenstein, ¿Y si cierran por vacaciones?, Clarín, 02.02.14)

מידע הקשרי: כותב המאמר מותח ביקורת נוקבת על ההנהגה השולטת במדינה בכלל, ועל ההנהגה הכלכלית בפרט. הוא מתבל את כתיבתו בהערות עוקצניות בוטות וישירות מלוות בהרבה סלנג, והניגוד המשלבי בולט לעין. הכותב מציע למנהיגים לקחת חופש מעיסוקיהם הרבים לכאורה, ולא להעמיד פנים שהם עובדים כל השנה ללא הפסקה ולהראות מצג שווה של תשיות ועייפות. הכותב ממליץ לכל אותם המנהיגים המתיימרים להיות נמרצים ומסורים לעבודתם, לצאת לחופשה כפויה, במטרה לאגור כוחות ובכך לתת סיכוי, ולו הקלוש ביותר, להצלת המנהיגות של המדינה והכלכלה המקרטעת שלה.

תרגום: [...] הסתכלו, לדוגמה, על קפיטניץ' [=ראש הקבינט של ממשל קירשנר]. יום אחד הוא מכריז על צעדים נגד רכישות באינטרנט כדי לשמור על יתרות מטבע חוץ, ולמחרת הוא מודיע על פתיחת המסחר במט"ח ועל מכירה חופשית של דולרים (חופשית, במסגרת מה שהקירשנרזים מכנה חופשי). במקום לדבר על "אינפלציה" הוא מדבר על "התאמה מחדש של מחירים יחסיים". ובמקום להגיד את המילה "פיחות" הוא אומר כי חל "שינוי טכני במשתנה ההמרה כדי להתאים את מנגנוני [סחר] החליפין". הוא אומר שנפילת היתרות היא "עונתית" (כלומר אנחנו ב-24 חודשים של קיץ) ואם קיימת בעיונת פיננסית כלשהי זה באשמת התאגידים שרוצים לגנוב לנו את המים ולקחת אותם למסצ'וסטס. [...] עם קיצילוף [=שר הכלכלה בממשל קירשנר] קורה אותו הדבר. [הוא] הסביר שהפיחות לא גורם לעליית מחירים, השתלח בכל המדינה [על מסך] הטלוויזיה, ואחרי זה הכריז שימכרו דולרים "תוך מתן עדיפות למגזרים שיש להם פחות" (מאיפה הוציא הבחור הזה שלמגזרים שיש להם פחות, יש להם בוכטות של כסף כדי לקנות דולרים?). [...] אין לו זמן אפילו ללכת לתופרת כדי להצר את שרוולי הז'קט שלו (השרוולים גדולים עליו, גם צווארון החולצה גדול עליו, התפקיד, הכול).

(אלחנדרו בורנשטיין, "ומה עם סוגרים לרגל חופשה"? קלרין, 02.02.14).

ניתוח: במאמר זה נמצאו היקרויות של דפוסים מעורבים – השימוש במרכאות בצירוף פועל אמירה בסמיכות לשימוש בסוגריים. בניתוח שלהלן אתייחס לחזרתיות בשימוש בסוגריים. בארבע ההיקרויות לעיל, וכמו בדוגמה הקודמת, הכותב משתמש בסוגריים למטרה כפולה: הן כדי לחזק את טענתו בנוגע לתוכן המבע הנמסר לפני המידע המובא בסוגריים והן כדי להסתייג מהתוכן שלו. בהיקרות הראשונה ("חופשית, במסגרת מה שהקירשנרזים מכנה חופשי"), הסתייגות הכותב אמנם מפורשת, אולם ניכרת בה מידה רבה של אירוניה הבאה לידי ביטוי בחזרה על תוכן הדברים בשם אומרם בכסות של ביאור, אם כי למעשה החידוש הנמסר במבנה התמורה נעוץ בהדגשת הביטוי 'מה שהקירשנרזים מכנה חופשי', הנועד לחזק את ההתנערות המפורשת מהתוכן הפרופוזיציוני של המבע ובה בעת לשלול את ההשתמעות המוסכמת שלו. המשמעות המילולית של המבע שונה אפוא ממשמעות הדובר ומכאן מתקבל אות נוסף לקיומה של אירוניה. ההיקרות השנייה ("כלומר אנחנו ב-24 חודשים של קיץ") מופיעה בסמיכות למילה "עונתית" הנתונה במרכאות. בהתאם לידע המטה-לשוני של הקורא אודות המבנה התחבירי של התמורה, ניתן לצפות ליחס של ביאור בין שני חלקי המשפט, המודגש על ידי מילת הקישור 'כלומר'. אולם, במקרה הנדון האפקט האירוני נוצר בשל חוסר הסימטריה בין שני איברי המשפט ואי ההתאמה בין משמעות המבע לבין משמעות הדובר, וכן הוא מובלט על ידי הצמדת הסוגריים למופע של מילה המופיעה במרכאות. יתרה מזו, האירוניה מתעצמת על ידי אות נוסף – הפרה בוטה של כלל האמת, משום שהרי אין זה נכון שעונת הקיץ נמשכת עשרים וארבעה חודשים. בהיקרות השלישית ("מאיפה הוציא הבחור הזה שלמגזרים שיש להם פחות, יש להם בוכטות של כסף כדי לקנות דולרים?"), בדומה להיקרות הקודמת, המבנה של הסוגריים מופיע בסמיכות למבע הנטוע במרכאות יחידות. בתוך הסוגריים, הכותב בוחר להשתמש בשאלה רטורית כדי לחזור על תוכן הדברים שהובאו במרכאות. שימוש באמצעי זה נועד להטיל ספק באמתות הדברים ולהתנער מהם, ומציג מידע שלכאורה הוא אגבי ונתון אך אלה דווקא הדברים שהם בבחינת חידוש בעבור הקורא. כאמור, התמרון ברצף של יחסי חידוש ונתון מעניק אות לקיום של מבע אירוני, המוצג כאן בצורה של שאלה רטורית המנוסחת בלשון שיש בה סטייה משלבת, הן ברמה התחבירית והן ברמת אוצר המילים על ידי השימוש במילה המקבילה ליבוכטות. סטייה זו מחזקת אף היא את האפקט האירוני של המבע. בהיקרות האחרונה ("השרוולים גדולים עליו, גם צווארון החולצה גדול עליו, התפקיד, הכול") ניתן להבחין בהפרה של כלל הכמות, משום שההסבר המפורט המובא בתוך הסוגריים הנו מיותר והוא אף מודגש על ידי החזרה הלקסיקאלית והתחבירית, המספקת אות נוסף לקיומה של אירוניה (הירש, תשס"ח).

קרבן: מניתוח ארבע ההיקרויות עולה כי קרבנות האירוניה הם ראש הקבינט של ממשל קירשנר ושר הכלכלה, האחראים על מדיניות כלכלית מוטעית והרסנית למשק.

מושא הביקורת: המדיניות הכלכלית של הממשל והתפישה המעוותת שלו ביחס לצרכי המשק וכן חוסר הבנתו את המציאות הכלכלית.

סיכום: ביקורת אירונית המועברת על ידי חזרתיות של מבנה התמורה המיוצג בשימוש בסוגריים.

6.4.5 פועל אמירה לא מודאלי בצירוף ריבוי מרכאות יחידות נטועות בדיבור עקיף

[23]

[...] בתגובה להאשמות אמרה מרלן רופרכט, הממונה על הנושא מטעם המועצה, כי "ההחלטה לא נועדה להדביק אות קלון לקהילה דתית כלשהי או למנהגיה", אלא ליצור "קונסנזוס רחב בדבר זכויותיהם של ילדים." [...]

(רבקה שטיינפלד, "כשברית מילה היא מעשה אנטישמי", הארץ,

12.12.2013)

מידע הקשרי: המאמר לעיל נכתב בעקבות אישור החלטה של מועצת אירופה המגדירה מילת תינוקות זכרים מסיבות דתיות כפגיעה בשלמות הגופנית של הילדים. בתגובה, הצביע עליה שר החוץ של ישראל כהחלטה המסמנת מגמה של שנאה וגזענות באירופה. זאת, שנתיים לאחר שמרלן רופרכט הביעה את השגותיה על מנהג ברית המילה, התבטאות שזיכתה אותה בכינוי של "יהודייה אנטי-יהודית" על ידי היסטוריון בריטי.

ניתוח: השימוש בפועל אמירה, בניגוד לפועל עמדה מודאלי, אינו מצריך אישוש או בדיקה של האמירה הכלואה במרכאות. אולם, חלקיות המבע המסומן כאן במרכאות משמשת אות להתנערות של הכותבת מהתוכן הפרופוזיציוני שלה. משמעות המשפט ומשמעות המבע זהות, אך הידע המטה-לשוני של הנמען אודות תפקודן של המרכאות מרמז לו על קיומה של משמעות אחרת, עקיפה, השונה ממשמעות המבע. בהסתמך על הידע החוץ לשוני שלו, יכול הקורא לזהות את הפער בין המשמעויות, המופעל כרמז לאיתור המשמעות החלופית – הסתייגותה של שטיינפלד מדבריה של השרה, שכן היא אינה מאמינה לדברי השרה לפיהם היא אינה מכוונת את הצהרתה כלפי מנהגיה של קהילה דתית מסוימת וכי היא דואגת לזכויותיהם של הילדים, אלא שהחלטה מונעת משיקולים פוליטיים המשרתים היטב את הלוח הרוח במועצה.

הייחודיות של דוגמה זו נובעת מכך שמתוך האמירה השלמה שנאמרה על ידי מרלן רופרכט, בחרה הכותבת להוציא ממנה שתי מילים, ובכך החלקיות של המבע מפורקת לשני חלקים הנטועים במרכאות. אמנם החלק הנטוע במרכאות ארוך, אך דגם זה למעשה מגביר את ההסתייגות של הכותבת על ידי תיחום החלקיות.

קרבן: השרה הממונה מטעם מועצת אירופה וכן אלה המצדדים בהחלטתה בכסות של דאגה לפגיעה הגופנית בילדים.

מושא הביקורת: הצביעות בקרב מנהיגי אירופה בנוגע להגנה על זכויות הילד.

סיכום: על הרצף בין הסתייגות לאירוניה, מבע זה מבטא הסתייגות בדרגה מתונה.

[24]

[...] Cuesta decirlo de modo tan directo, pero hay que decirlo: Abal Medina miente. Juan Manuel Abal Medina, jefe de Gabinete por la gracia de la Presidenta, **declaró ayer que Cristina Kirchner "desde el lunes, por suerte, va a poder estar plenamente reincorporada a su tarea"**. [...]

(Julio Blanck, El regreso de Cristina, con el liderazgo vacante, Clarín, 15.11.13)

מידע הקשרי: בלנק כותב על חזרתה הקרובה של הנשיאה קירשנר לעבודה במשרה מלאה, לאחר שנבצר ממנה למלא את תפקידה עקב חופשת מחלה בת חודש וחצי.

תרגום: [...] קשה לומר זאת בצורה כה ישירה, אך חייבים להגיד זאת: אָבָל מדינה משקר. חואן מנואל אָבָל מדינה, ראש הקבינט בחסד הנשיאה, **הצהיר** אתמול **כי** כריסטינה קירשנר "**החל מיום שני, למרבה המזל, תוכל להשתלב בחזרה באופן מלא בעבודתה**". [...]

(חוליו בלנק, "חזרתה של כריסטינה, עם מנהיגות פנויה", קלרין, 15.11.13).

ניתוח: בדוגמה לעיל, הכותב מפקפק באמיתות ההצהרה שנמסרה על ידי ראש הקבינט של הנשיאה קירשנר, לפיה היא תחזור לפעילות מלאה בתור נשיאת המדינה. אמנם הכותב בחר לבטא את עמדתו באמצעות צירוף של שני דפוסי שיח (פועל אמירה לא מודאלי בצירוף מרכאות נטועות במבנה של דיבור עקיף) אשר בכוחם להביע ביקורת אירונית מרומזת מהדברים שנאמרו, קרי פועל אמירה בצירוף מרכאות, אך הסמיכות למבע שלפניו ("אָבָל מדינה משקר"), הופכת את הביקורת לגלויה

ומפורשת. כמו בדוגמות הקודמות, חלקיות המבע המסומן כאן במרכאות הנטועות במבנה של דיבור עקיף מאותתת לקורא, המסתייע בידע המטה-לשוני שלו אודות המבנה הלשוני האמור, על קיומה של משמעות דובר שונה ממשמעות המבע, אך האמירה המפורשת והגלויה הנמסרת במבע הקודם בדבר התנערותו של הכותב מתוכן הדברים מבטלת את האירוניה במבע הנדון, והאפקט הנוצר הוא של הסתייגות ישירה ועל כן, צירוף אמצעים אלה נועד לחזק את האמירה שנמסרה קודם לכן.

קרבן: אָבָל מדינה, ראש הקבינט של הנשיאה קירשנר.

מושא הביקורת: הידיעה על חזרתה של הנשיאה קירשנר לעבודה לאחר חופשת מחלה.

סיכום: הסתייגות בדרגה גבוהה הנתמכת על ידי הסתייגות מפורשת.

6.4.6 ריבוי פועלי עמדה מודאליים בצירוף מרכאות נטועות בדיבור עקיף + מרכאות ללא צירוף

של פועל

[25]

בדוגמה מס' 7 (סעיף 6.2.2) הצגתי חלק מהמאמר המובא להלן במסגרת הדיון על מרכאות נטועות במבנה של דיבור עקיף (חלקיות המבע). בדוגמה זו אתייחס לצירוף של מספר דפוסים לשוניים:

הנחות יסוד מוטעות בענייני דת ודתיים השתחלו גם למאמר של אוה אילוז, שבו **טענה** שישראל נהפכה למדינה יהודית מתבדלת "**המפנה גב לנאורות**", וקוננה על "**הדרתה של היהדות הליברלית מישראל**" (מוסף "הארץ", 22.11). דבריה ניזונים מהמיתוס המוגזם על הקצנה בעולם הדתי, ובתורם גם מזינים אותו. [...] בשנים האחרונות רבנים חרד"לים ושמרנים נוחלים תבוסה היסטורית ומאבדים חלקים מהציבור שפעם נחשב "**שלהם**"; אבל אם פובליציסטים וחוקרים מחמיצים את התהליך, איך אפשר לבוא בתלונות לפקידים וקובעי מדיניות, במשרד החינוך למשל, המתקשים לראות נכוחה את מקומם של הרבנים השמרנים, ונכנעים להם פעם אחר פעם? [...] הסיפור הוא שנשים נושאות דברי תורה בבתי כנסת גם בזרם המרכזי, "**מחללות את הקודש**" באין מפריע. [...] זוהי תופעה הפורצת מן השוליים למרכז. רבנים כמו הרב אריאל עומדים מולה חסרי אונים, ולא נותר להם אלא **להפטיר "חילול הקודש"**.

[הרבנים החרד"לים] איבדו גם את הצעירים והצעירות האורבניים, שבחרים להיות "דתיים לייט" [...] והם נחרדים מארגון "בית הלל", שיש בו גם רבנים אורתודוקסים לצד נשות ציבור, ומטרתו לעודד "יהדות קשובה". [...] אילו **טוענת** טענות מכלילות יותר על "הזרת היהדות הליברלית" מישראל. היא גורסת ש"הפלייתה של יהדות לא אורתודוקסית מונעת בבסיסה על ידי הסדרה והזרה של לא יהודים מהקולקטיב היהודי, בצורת דאגה לטוהר הקבוצה". [...]

(יאיר אטינגר, "על פטרונות ודעות קדומות", הארץ, 13.12.13)

מידע הקשרי: בטור זה מתייחס אטינגר להחלטתו של הרב יעקב אריאל, רבה של רמת גן, לאסור על נשים לשאת דרשות בבתי כנסת, על רקע קביעתו לפיה המתפללים אינם חייבים להשלים עם מה שנתפש בעיניו כגילוי של שוויון הנוגד את ההלכה, וכן לתגובות שהופיעו בעקבות החלטה זו.

ניתוח: במאמר זה המבעים הנטועים במרכאות מהדהדים את המחשבות ואת אופן הדיבור של המתנגדים להחלטתו של הרב, הטוענים כי חלה הקצנה בעולם הדתי וכי הרבנים השמרנים מפנים גב ליהדות הליברלית. מהדהוד משתמע שהכותב אינו מאמין שכך פני הדברים. הפעלים המודאליים 'טען' ו'גרס' המטילים ספק באמתות האמירות וריבוי מרכאות ההדהוד, המבטאות הסתייגות, יוצרים יחד סביבה רוויה. מרכאות ההדהוד משמשות להבעת שיפוט ערכי מצד הכותב כלפי התוכן הפרופוזיציוני של הפריט במרכאות וכלפי השימוש הלשוני בפריט זה (ויצמן, 1997).

בדוגמה הנידונה קיימת גם הפרה של כלל הכמות, שכן השימוש במספר דפוסים לשוניים שונים וכן החזרה על אחד מהם יוצרים עודפות ועומס אינפורמטיבי. הפרה זו משמשת כאות לאיתור המשמעות העקיפה של הדובר.

קרבן: הסוציולוגית אווה אילו והמצדדים בדעותיה בדבר ההקצנה במגזר הדתי בישראל.

מושא הביקורת: היהדות הליברלית.

סיכום: סביבה רוויה המורכבת משני דפוסים: ריבוי פעלים בצירוף מרכאות במבנה של דיבור עקיף בשילוב מרכאות יחידות ללא צירוף של פועל.

6.4.7 ריבוי פועלי אמירה בצירוף מרכאות נטועות בדיבור עקיף + מרכאות יחידות ללא צירוף של

פועל

Horas después de que LA NACIÓN revelara las prácticas racistas y abusivas de un alto funcionario con amplias facultades dentro de la Cancillería, el Ministerio de Relaciones Exteriores **anunció** ayer su **"renuncia"** y la apertura de una investigación y un sumario administrativo para verificar las denuncias acumuladas en su contra. El anuncio de la Cancillería llegó a través de un comunicado oficial de prensa, en el que se **informó que** el hasta ayer director Hugo Merlo ocupaba un **supuesto "cargo temporario"**, y **que** el canciller Héctor Timerman se reunirá **"una vez más"** con los sindicatos para implementar nuevas **"medidas"**. [...] Según reveló este diario, Merlo fomentó las delaciones entre los empleados, impartió órdenes como jefe de ciertas áreas que se encontraban fuera de su órbita y, más grave aún, **categorizó por escrito al personal con calificativos, tales como "el viejo", "el cuestionador" o "la judía"**. [...] Ayer, sin embargo, [...] la Cancillería decidió reaccionar. Mediante un comunicado, **informó que** el canciller Timerman se reunirá junto a los sindicatos con representación en su ministerio para **"continuar la implementación de las medidas que sean necesarias a fin de impedir que sucedan hechos que lesionen la dignidad de los trabajadores"**.

(Hugo Alconada Món, Cancillería: renunció el funcionario que fue acusado por racismo, La Nación, 9.9.13)

מידע הקשרי: במשרד החוץ הארגנטינאי נחשפה פרשה שבה היה מעורב מנהל בכיר של המשרד. המנהל הואשם בניצול יחסי מרות ובשימוש לרעה בסמכותו. במשך שנה נהג הפקיד להתערב בפעילות הנעשית במחלקות שאינן בסמכותו, וחרג מסמכויותיו כאשר נטל בניגוד לחוק מסמכים מסווגים במספר הזדמנויות. הוא נהג להתייחס לעובדים הכפופים לו בצורה בוטה ומשפילה,

השמיץ אותם ואף כינה אותם בכינויי גנאי גזעניים. אלה החליטו לפנות לוועד העובדים כדי להגיש תלונה נגד המנהל, שבסופו של דבר אולץ להתפטר בלחץ שר החוץ טימרמן. כאשר נחשפה הפרשה, כלי התקשורת הטילו ספק באמינות הדברים שהשמיע שר החוץ, שלפיהם הוא אינו מכיר את הפקיד ושהוא לא היה מודע למה שמתרחש במשרדו.

תרגום: שעות אחרי ש[העיתון] 'לה נסיון' חשף את המנהגים הגזעניים והאסורים של פקיד רם דרג בעל סמכויות נרחבות בתוך משרד החוץ [הארגנטינאי], המשרד הודיע אתמול על "התפטרותו" ועל פתיחת חקירה ורישום אדמיניסטרטיבי כדי לאמת את האשמות שהצטברו נגדו. הידיעה הגיעה באמצעות הודעה רשמית לעיתונות, שבה **נמסר כי** הוגו מרלו שעד אתמול היה מנהל, מילא "תפקיד זמני" **כביכול**, וכי שר החוץ [=של ארגנטינה] הקטור טימרמן ייפגש "עוד פעם" עם האיגודים על מנת ליישם "אמצעים".

[...] לפי מה שחשף העיתון, מרלו עודד הלשנות בין העובדים, נתן הוראות כמו ראש של מחלקות מסוימות שהיו מחוץ למסלול שלו, ועוד יותר גרוע, הוא **כינה** בכתב את הצוות בכינויים כגון "הזקן", "המפקפק", או "היהודייה".

אולם, אתמול, [...] משרד החוץ החליט להגיב. באמצעות הודעה רשמית, הודיע המשרד כי השר טימרמן ייפגש עם האיגודים [המקצועיים] שבהם יש נציגים במשרדו כדי "להמשיך ביישום האמצעים שיהיו נדרשים על מנת למנוע שיקרו מעשים שיפגעו בכבוד העובדים".

(הוגו אלקונדה מון, "משרד החוץ: התפטר הפקיד שהואשם בגזענות", לה נסיון, 9.9.13)
ניתוח: בפסקה הראשונה, השימוש בפועל אמירה ('הודיע על') בצירוף חלקיות המבע במרכאות משמשות אות לכך שקיימות השתמעויות מוסכמות המצביעה על הסתייגותו של הכותב מהדברים המאוזכרים. המילים במרכאות בדוגמה זו מהדהדות אמירות ודעות שנאמרו על ידי פקדי ממשל בכירים ושהכותב דוחה אותן בתוקף – הכותב אינו מאמין לדיווח של משרד החוץ לפיו הפקיד התפטר, אלא סבור שהוא פוטר, ודוחה את הטענה שהוא מילא תפקיד זמני במערכת. הכותב מנהיר את הסתייגותו על ידי צירוף הרכיב הלשוני 'כביכול' בסמוך למבע הנוטע במרכאות ('תפקיד זמני' כביכול). בפסקה זו יש מופעים רבים של מרכאות במבנה של דיבור עקיף (נמסר כי.... מילא 'תפקיד זמני, וכי... 'עוד פעם'..... 'אמצעים'). ריבוי האותות יוצר סביבה רוויה, התורמת להגברת העקיפות מצד הכותב.

כמו כן, הכותב מתנער מהביטוי "עוד פעם" משתי סיבות אפשריות: א. הוא מטיל ספק בכך ששר החוץ נפגש בעבר עם ועדי העובדים ולכן הוא דוחה את האמירה שלפיה הוא ייפגש עמם שוב; ב. אם הוא אכן נפגש עמם בעבר וייפגש איתם שוב, הוא אינו סבור כי שיחות אלה יניבו תוצאות חיוביות. כמו כן, המרכאות סביב המילה "אמצעים" מרמזות על הביקורת של הכותב כלפי האמצעים החדשים שיינקטו, אם בכלל, כדי לטפל בסוגיה, שכן לדידו אין הגורמים הבכירים במשרד החוץ מעוניינים בכך.

הכינויים במרכאות בפסקה לפני האחרונה באים בצירוף של פועל אמירה 'לכנות'.

בעלי האירוניה: 1. עיתונאי אחר המדווח על הפרשה שאירעה במשרד החוץ ומותח ביקורת על ההתבטאויות

שנאמרו על ידי הפקיד הבכיר במשרד; 2. כותב המאמר (אלקונדה מון).

קרבן: פקיד בכיר במשרד החוץ הארגנטינאי, בעל האמירות המאוזכרות, ומשרד החוץ הארגנטינאי, כולל שר

החוץ טימרמן, בשל עמדתו הרפה מדי כלפי העובד הסורר והטיפול הכושל של המשרד בפרשה.

מושא הביקורת: הטמעת נורמות פסולות במשרד החוץ, דעות גזעניות כלפי עובדים, ניצול יחסי מרות.

[השמות המיוחסים לעובדים הנם ציטוט ישיר ואין מה להרחיב עליהם את הדין במסגרת זו].

סיכום: אירוניה המועברת על ידי צירוף הדפוסים הבאים: א. מרכאות עם חלקיות הדהוד במבנה של

דיבור עקיף – ריבוי היקרויות במישור המבע ולאורך המאמר; ב. עודפות – פועל אמירה במבנה של דיבור עקיף

בצירוף מופעים רבים של מרכאות.

6.4.8 סמן אמירה + מרכאות

[27]

[...] מרחבים סטריליים מנשים — האם זהו הכיוון שמדינת ישראל שואפת

אליו? ומה ההשלכות של תופעה זו על אופייה הדמוקרטי? יהיו מי שיתהו על

הפסול שבכך ויקשו: מדוע לא לאפשר לכל קבוצה לחיות באמונתה, וליצור

בעבורה סביבה שתקל עליה גם להשתלב וגם להגשים את אורחות חייה

הייחודיים, הדוגלים בהפרדה? **התשובה** לתהייה זו היא, שהתופעה של הדרת

הנשים מהמרחב הציבורי היא שונה מאפליה "רגילה" והרסנית ממנה. [...]

(דפנה זילבר, "כי אנחנו שוות", הארץ, 14.06.14)

מידע הקשרי: המאמר לעיל עוסק בהדרת נשים מהמרחב הציבורי בישראל. הכותבת מביעה דאגה

מהמצב ההולך ומקצין לנוכח הכרסום במעמדן של הנשים וקוראת למאבק חסר פשרות נגד תופעה

זו.

ניתוח: כאמור, מרכאות הנן הסימן הלשוני המובהק ביותר להבעת אירוניה. בדוגמה זו, המבע

החלקי המובא במרכאות שסביב המילה "רגילה" מהדהד דעה שהושמעה על ידי גורמים שונים

בציבור ביחס להגדרת תופעת ההפליה. מהדהוד הדברים משתמע שהכותבת מסתייגת מהשימוש

הלשוני שנעשה במונח זה כדי להגדיר תופעה של אפליה, מאחר שתופעה זו הנה פסולה בבסיסה

ולפיכך לא ניתן לכנותה במונחים אלה, לא כל שכן לערוך השוואה בין אפליה רגילה ללא רגילה.

ההדהוד המובא במרכאות משמש אות לכך שמשמעות המבע שונה ממשמעות הדובר. הידע המטה-
לשוני אודות השימוש במרכאות ייצור השתמעות שיחתית לצורך הפקת המשמעות העקיפה של
המוען.

קרבן: חלקים בציבור הישראלי האחראים להדרת נשים מהמרחב הציבורי.

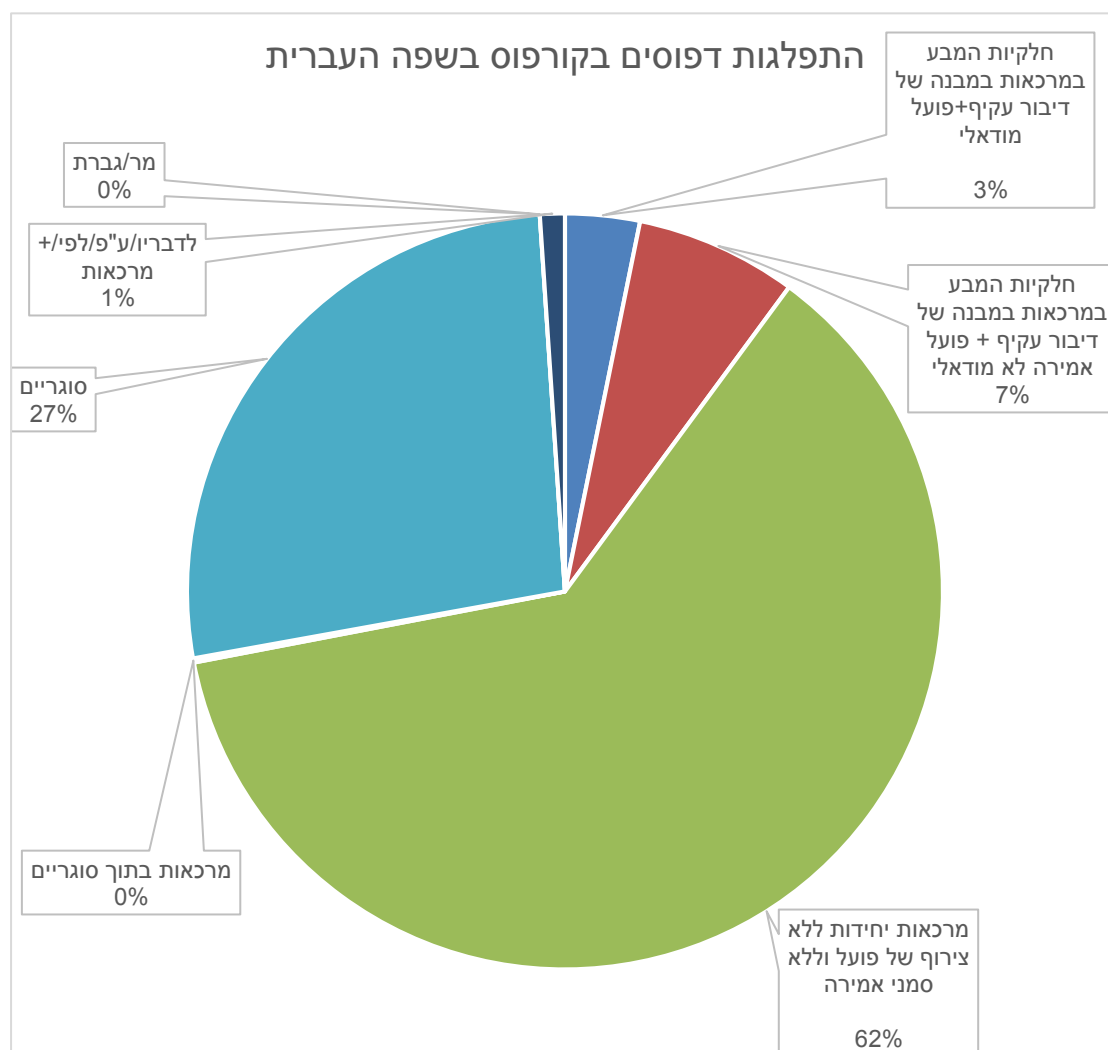
מושא הביקורת: תיוג תופעות של אפליה.

סיכום: בדוגמה זו הביקורת העקיפה מועברת על ידי צירוף של שני דפוסים במבנה לשוני ייחודי:
אמירה חלקית ללא פועל אמירה שאינה נטועה במבנה של דיבור עקיף מובהק (מילת אמירה
'התשובה' הבאה בתגובה לאמירה קודמת 'יתהו') בשילוב מרכאות סביב האזכור המהדהד.

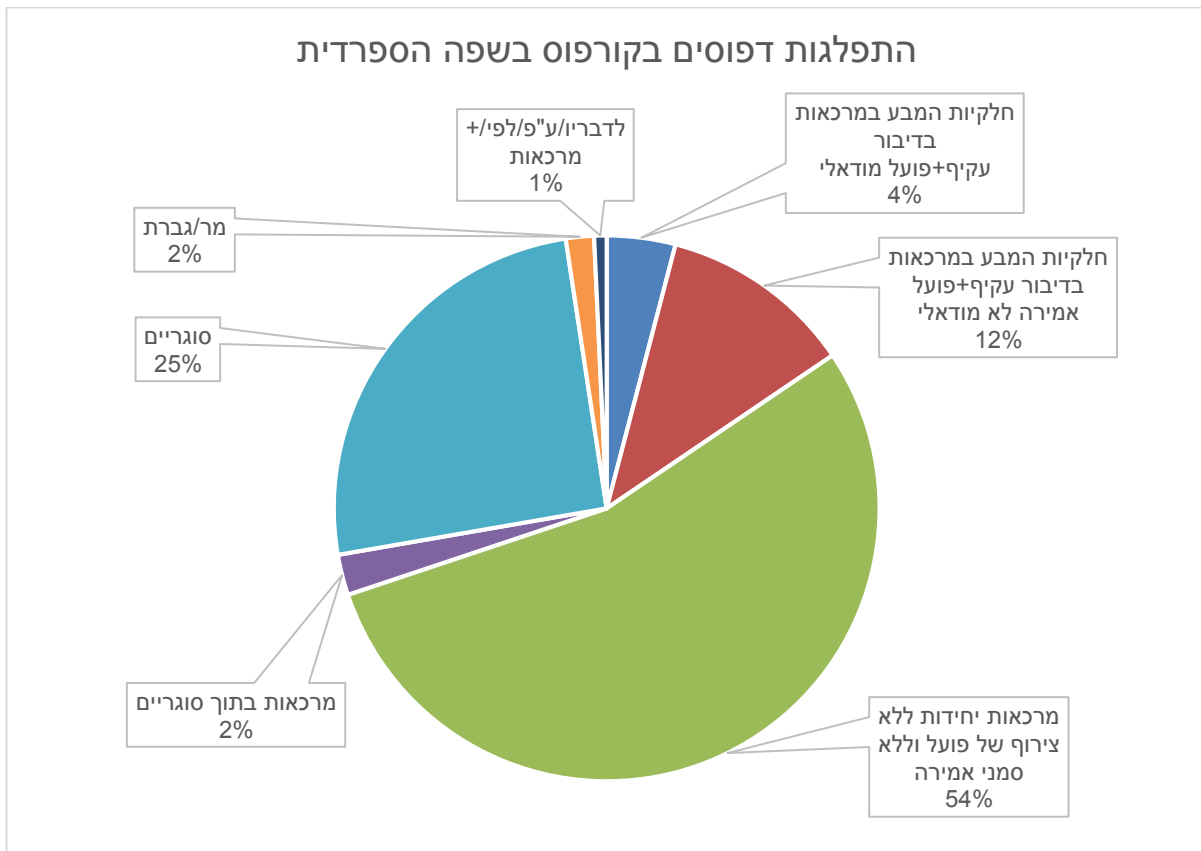
7. ממצאים

בתרשימים שלהלן מוצג סיכום הנתונים שנמדדו בבדיקה הסטטיסטית ביחס לשאלות המחקר ומטרתו. יצוין, כי לא כל הדפוסים המופיעים בתרשימים נדונו בפועל. הדפוסים הנוספים נכללו בתרשימים משום שהם אותרו במחקר החלוץ.

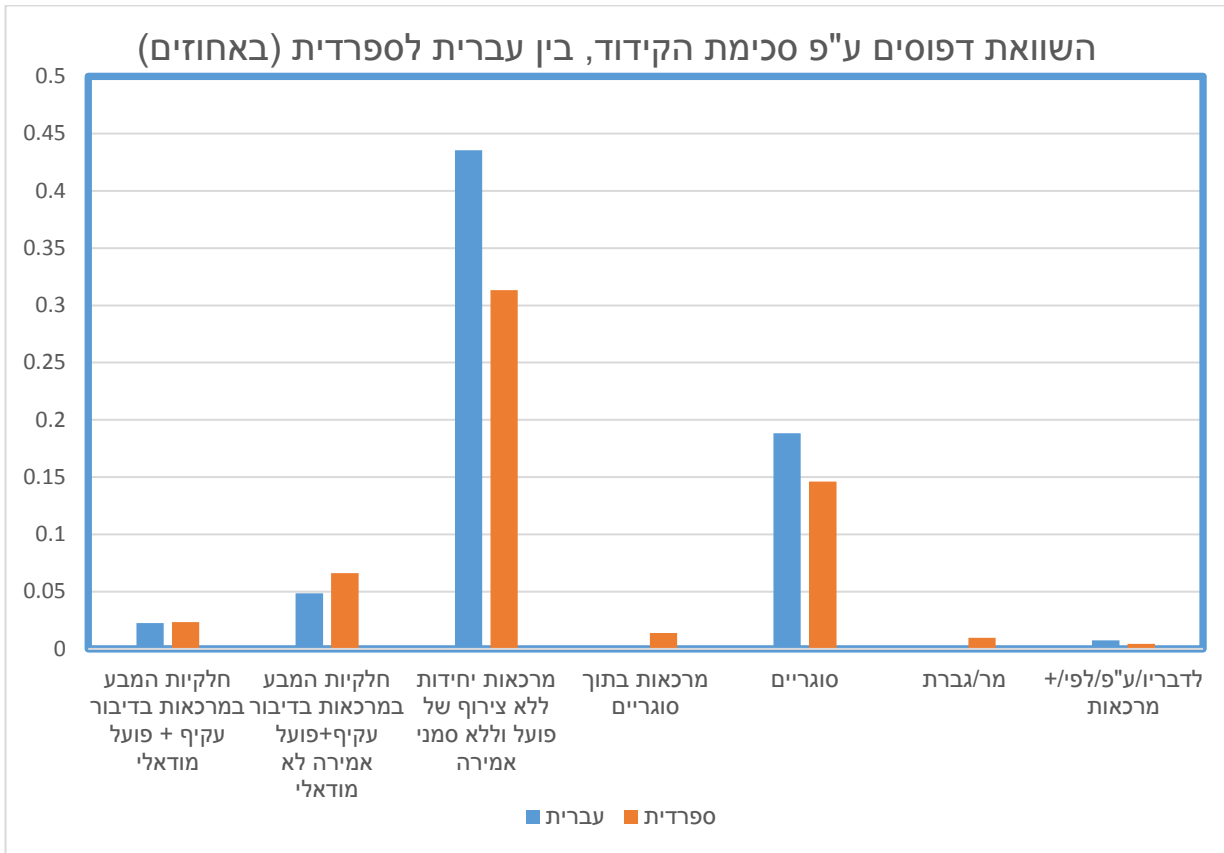
תרשים מס' 1: התפלגות הדפוסים הלשוניים בתוך הקורפוס בשפה העברית

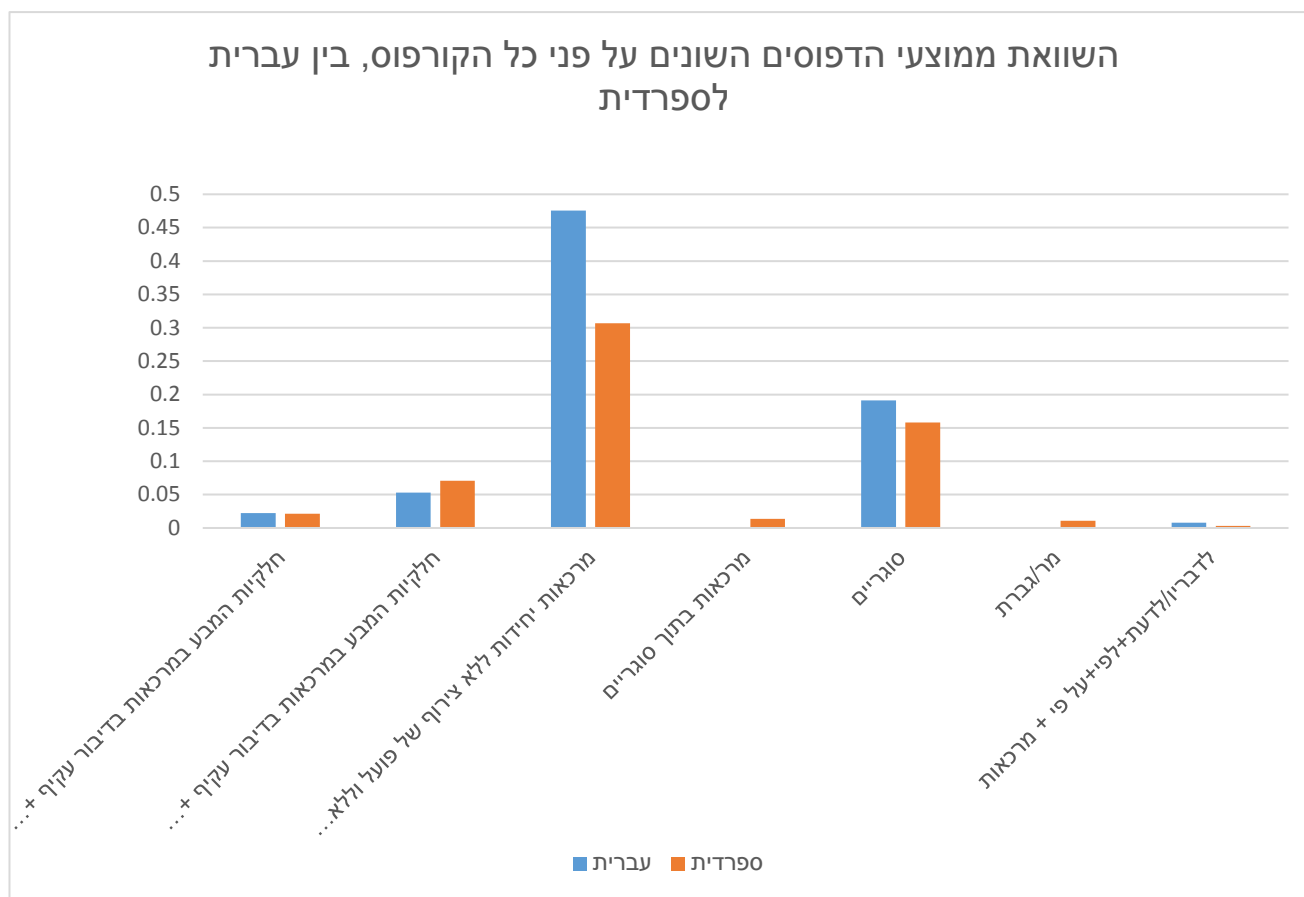
תרשים מס' 2: התפלגות הדפוסים הלשוניים בתוך הקורפוס בשפה הספרדית

תרשים מס' 3 : השוואת הדפוסים בין עברית לספרדית

תרשים מס' 4: הדפוסים השונים על פני כל הקורפוס (באחוזים), השוואה בין עברית לספרדית

מניתוח סך ההיקרויות של הדפוסים הלשוניים שנמצאו בכל קורפוס, בספרדית ובעברית, המוצגים בתרשימים המופיעים לעיל, עולים הממצאים הבאים:

1. בחינת הדפוסים הלשוניים השונים בכל קורפוס ובכל שפה מצביעה על דמיון באמצעים הלשוניים המשמשים את הכותבים בסוגה הנידונה להבעת מסרים עקיפים של הסתייגות וביקורת אירונית.
2. בשתי השפות, עברית וספרדית, השימוש בפועלי אמירה לא מודאליים במבנה של דיבור עקיף בצירוף מרכאות יחידות הוא שכיח יותר מאשר השימוש בפועלי עמדה מודאליים.
3. השימוש בפועלי אמירה לא מודאליים שכיח יותר בספרדית (12%) בהשוואה לשפה העברית (7%). יצוין כי בשפה הספרדית קיים מגוון רחב יותר של פועלי אמירה לא מודאליים לצורך הבעת הסתייגות וביקורת אירונית.
4. ההבדלים בין שתי השפות ביחס לשימוש בפועלי עמדה מודאליים במבנה של דיבור עקיף בצירוף מרכאות יחידות הנם נמוכים (4% בספרדית; 3% בעברית).

5. בקורפוס בשפה העברית נמצא כי בתוך הקבוצה של הפעלים המודאליים, שיעור השימוש בפועל 'טען' גבוה יותר בהשוואה לפעלים אחרים, המפורטים בסעיף 6.2.2 לעיל.
6. בשתי השפות, הדפוס בעל השכיחות הגבוהה ביותר הוא מרכאות נפרדות ללא צירוף של פועל, על פי ההתפלגות הבאה: 62% בעברית; 54% בספרדית.
7. שיעור הסביבה הרוויה – השימוש ביותר מדפוס לשוני אחד, קרי צירוף אמצעים לשוניים שונים, או חזרה על אותו דפוס להבעת הסתייגות ואירוניה, הופיע באחוז גבוה מתוך סך המאמרים שנבדקו בשתי השפות: 77 מאמרים בעברית לעומת 65 בספרדית.
8. מניתוח מספר הדפוסים הלשוניים השונים בכל מאמר עולה, כי הכמות הממוצעת של דפוסים לשוניים שונים בכל מאמר, המונה 870 מילה בממוצע, היא 2, בשתי השפות.
9. כמות החזרות הממוצעת של אותו דפוס לשוני לאורך המאמר היא 4, בשתי השפות.
10. בקורפוס בספרדית נמצאו 9 מאמרים שבהם נעשה שימוש בדפוס לשוני יחיד להבעת הסתייגות ואירוניה, לעומת 5 מאמרים בקורפוס בעברית. יצוין כי מתוך 100 מאמרים המרכיבים כל קורפוס – מספר המאמרים שבהם לא נמצאו כלל דפוסים מתוך סכמת הקידוד הוא כדלקמן: 12 בספרדית; 8 בעברית.

8. סיכום ומסקנות

הניתוח המשווה שנערך בעבודה זו נועד לבחון את הדפוסים הלשוניים המאפיינים את השפה העברית והשפה הספרדית בלשון של מדור הדעות בעיתונות הכתובה לצורך הבעת הסתייגות וביקורת אירונית, ולעמוד על ההבדלים בין שתי השפות ביחס לדפוסי עקיפות המשרתים מטרה זו. כפי שעולה מניתוח הממצאים, הממצא המובהק ביותר העולה מניתוח נתוני הקורפוס הוא שהדפוס הלשוני בעל השכיחות הגבוהה ביותר בשתי השפות הנו השימוש במרכאות יחידות ללא צירוף של פועל ושאינן חלק מאמירה מפורשת. ממצא זה מספק נתונים אמפיריים התומכים בדיונים קודמים ביחס לעברית, לאנגלית ולצרפתית (ויצמן, 1997; Weizman, 2011, 2007, 1984) לפיהם המרכאות הן הסימן הלשוני המובהק ביותר להעברת משמעויות עקיפות בעלות אופי של הסתייגות ואירוניה. השימוש בפועלי אמירה לא מודאליים במבנה של דיבור עקיף בצירוף מרכאות יחידות שכיח יותר בשתי השפות מאשר השימוש בפועלי עמדה מודאליים. זאת, על אף היתרון שמעניקים הרכיבים הסמנטיים של פועלי אמירה מודאליים בהבעת עמדה של הסתייגות ואירוניה. אולם, ובהסתמך על הספרות הקיימת ועל ממצאי המחקר, בשפה הספרדית קיים מגוון רחב יותר של פעלים המשרתים

אותה פונקציה בהשוואה לשפה העברית, אף על פי שבמחקר הנוכחי נמצא כי תופעה זו אינה גורמת לשינוי באפקט הפרגמאטי של המבע. ממצא זה מאשש את השערת המחקר שלפיה השימוש בקבוצת פעלים זו הנו שכיח יותר בסוגה של מאמרי הדעה בעיתונות הכתובה למטרת הבעת עמדות של הסתייגות וביקורת אירונית, וכי הפער בכמות המידע המודאלי בין שפה לשפה אינו משתקף באופן המימוש שנעשה במידע זה בהעברת מבעים עקיפים.

בחינת הממצאים מצביעה על נטייה ברורה לעודפות ויצירת סביבות רוויות בשתי השפות, עברית וספרדית, הבאה לידי ביטוי הן בניצול יותר מדפוס לשוני אחד בסביבת טקסט נתונה, והן בחזרה על אותו דפוס לשוני לאורך המאמר. תופעה זו תומכת בהשערה שלפיה ניכרת העדפה לעודפות כדי לבטא עמדות של הסתייגות ואירוניה בסוגה של מאמרי הדעה.

תוצאות המחקר ביחס לאמצעים טיפוגראפיים ולסימני הפיסוק אינן תומכות בהשערה שלפיה ניכרת העדפה לשימוש באמצעים אלה בשפה הספרדית בשכיחות גבוהה יותר לעומת השפה העברית. הממצאים מצביעים על יחס הפוך, אם כי שיעור הפער בין שתי השפות הוא נמוך. עוד הראו הממצאים, כי הצירוף של מספר תופעות יחד במישור המבע, כגון השימוש בסוגריים בשילוב התמרון ביחסי חידוש ונתון, יוצר מבנה ייחודי הקיים בסוגה הנידונה, בשתי השפות.

עוד הראו הממצאים, בהתאם להשערה שהועלתה, כי כותבים בעלי עמדות שונות משתמשים באותן אסטרטגיות לשוניות, קרי, אותה פונקציה פרגמאטית, כדי להביע את עמדתם – ביקורת, הסתייגות, אירוניה.

על פי התפיסה התיאורטית, בעקבות מה שמוגדר כהפרה מכוונת של כלל הכמות, מימוש כלל הכמות של גרייס ותהליך הפקת ההשתמעות השיחתית, שונה בכל שפה מאחר ששפות נבדלות בתפיסת הכמות הסבירה. עם זאת, בשאלת המחקר ביחס למיקום השפות על ציר כמות המידע והמפורשות, לא נמצאו הבדלים כמותיים בדפוסי השיח בשיעור שעשוי להעיד על נורמות שונות בהשוואה בין שפה אחת לשנייה, ביחס לכמות ולסוג הדפוסים שנמצאו במבע נתון, והממצאים מראים כי ספרדית ארגנטינאית ועברית ישראלית ממוקמות קרוב זו לזו בקצה היותר אינפורמטיבי על ציר כמות המידע.

שיעור הממצאים הכמותיים אינו גדול דיו כדי להצביע על הבדלים מהותיים בין שתי השפות ביחס לנורמות שלהן בתהליך הפקת רמזים לצורך פענוח משמעויות עקיפות, אולם הניתוח האיכותני מראה כי שפות אלו נבדלות, באופן קל מאוד, במידת המפורשות שלהן על פני הרצף שבין הסתייגות ואירוניה. סוגי צירופי האמצעים הלשוניים שנמצאו בכל שפה מצביעים על כך שבשפה הספרדית

קיימת נטייה חזקה יותר להסתייגות עקיפה מאשר לביקורת אירונית, אולם נדרש קורפוס בהיקף רחב יותר על מנת לבסס סברה זו.

לסיכום, מניתוח הממצאים ניתן לקבוע כי קיים דמיון רב בין שתי השפות במונחים של אסטרטגיות לשוניות המשמשות כלי בידי כותבי מאמרי הדעה לצורך העברת מסרים עקיפים בעלי אופי של הסתייגות ואירוניה, ולפיכך אין מדובר ככל הנראה בנורמה תלוית תרבות, אלא בתופעה המאפיינת את הסוגה הנידונה. על כן, לא ניתן לשרטט פרופיל ייחודי של כל שפה על פי ההעדפות הלשוניות הבאות לידי ביטוי בהבעת עקיפות. בהתאם לכך, הנטייה לעודפות ויצירת סביבות רוויות בשתי השפות נועדה להבטיח את העברת המסר העקיף לקורא ובכך להעמיד לרשותו את הכלים הדרושים על מנת לפענחו באופן הרצוי בעזרת מנגנון האותות והרמזים הנדרשים בתהליך הפקת המשמעות העקיפה הנמסרת על ידי הכותב.

9. תרומת המחקר

במישור המחקר הפרגמאטי של האירוניה, המחקר שופך אור על חשיבות ההבחנה בין קרבן למושא הביקורת האירונית. במישור ההשוואה בין תרבויות, המחקר חושף את הדמיון וההבדלים בין דפוסי שיח של הסתייגות ואירוניה בשתי השפות, עברית וספרדית. לא מוכרים לנו מחקרים קודמים בנושא זה. בתוך כך, הוא מעשיר את הדיון בשימוש במרכאות ובסימני פיסוק, ובעיקר בסמני אגביות וניתנות באמצעות הסוגריים, לצורך פענוח משמעותם של מבעים עקיפים ואירוניים. במישור המתודולוגי, המחקר תורם לגיבוש שיטה הנשענת על שימוש בקורפוס מבוקר לצורך מתן מענה לשאלות המחקר, שיטה המשלבת ניתוח כמותי ואיכותני בהתבסס על ממצאים אמפיריים. השיטה שפיתחתי במחקר תורמת לבחינת דפוסי עקיפות ואירוניה באמצעות דפוסי שיח המקודדים בלשון, באופן שלא נעשה קודם לכן. מחקר נוסף בשיטות דומות יוכל לשפוך אור על נורמות ועל דפוסי שיח בשפות נוספות בטקסטים עיתונאיים, ואף לשמש בסיס להשוואה בין משלבים באותה שפה. בהקשר רחב יותר, ניתן לראות במחקר זה תרומה לחקר הבעת עמדות עקיפות בעיתונות היומית הכתובה בכלל, ועל הבעת עמדות בעלות אופי ביקורתי או אירוני בפרט.

10. ביבליוגרפיה

הירש, ג' וא' ויצמן, א'. (תשס"ה). פיענוח אירוניה ותרגומה: 'מילכוד 22' לגיוזף הלר כמקרה מבחן, בקורת ופרשנות – כתב-עת בין-תחומי לחקר ספרות ותרבות, 38, 197–218.

הירש, ג' (תשס"ח). בין אירוניה להומור: הצעת מודל פרגמאטי מבחין בהתבסס על ניתוח טקסטואלי של יצירות ספרות במקור ובתרגום. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

ויצמן, א' (תשמ"א). אפיונים משלביים בלשון העיתונות הכתובה בעברית ובצרפתית והשלכות לתרגום: מבעים במרכאות. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה". ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.

ויצמן, א' (תש"ס-תשס"א). על עיקר וטפל: עיון פרגמאטי ביחסי חידוש ונתון ב'החי על המת' לאהרון מגד, חלקת לשון 29-30-31-32, ספר מאיה פרוכטמן, 19-39.

ויצמן, א' (1997). השיח העיתונאי בעברית החדשה: סביבות רוויות. בתוך בן-טולילה, י' (עורך) שי להדסה: מחקרים בלשון העברית ובלשונות היהודים (עמ' 221–227). באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

ויצמן, א' (תש"ס). האירוניה בשיח החדשותי. בתוך שורצולד (רודריג), א', ש' בלוס-קולקה וע' אולשטיין (עורכות), ספר רפאל ניר: מחקרים בתקשורת, בבלשנות ובהוראת לשון (עמ' 237–248). ירושלים: כרמל.

ויצמן, א' (2011-2012). מיצוב בהקשרי שיח שונים: בין ישירות לעקיפות. חלקת לשון, 43-44, 345-330.

ויצמן, א' (תשמ"ב). פיענוח אינפורמציה בעיתונות והשלכות לתרגום, בתוך בלוס-קולקה, ש', י' טובין ור' ניר (עורכים) עיונים בחקר השיח. ירושלים: אקדמון, 146–117.

ויצמן, א' (תשס"ב). תמיכה פרשנית הדדית: על תפקיד הסביבה הטקסטואלית בפענוח עקיפות, בלשונות עברית, 51-50, 37-50.

ויצמן, א' (תשס"ג). על מה חלם הירש? בחינה פרגמאטית של קטע מתוך 'סיפור פשוט' לעגנון במקור ובתרגום, בתוך: הלוי י' וד' סיוון (עורכים), קול ליעקב – אסופת מאמרים לכבוד יעקב בן טולילה (עמ' 177 – 190). באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

ויצמן, א. (תשע"ג). בחינה פרגמטית של יחסי חידוש ונתון מבוססי טקסט. מחקרים בעברית ובלשונות היהודים, מוגשים לאורה (רודריג) שורצולד, בעריכת מ' מוצ'ניק וצ' סדן (עורכים), עמ' 245-258. כרמל: ירושלים.

יזרעאל, ש' (תשס"ה). [מאגר הלשון ודקדוק המילון, או: האם הגישות החדשות במילונאות מביאות תועלת או גורמות נזק?](#), בתוך: בר-אשר, מ' ומ' פלורנטין (עורכים), מחקרים בשומרונים, בעברית ובארמית, 335-359. ירושלים: מוסד ביאליק.

לבנת, ז' ומ' סלע (תשנ"ו). האפוזיציה - היחס השלישי, לשוננו נ"ט (1), 57-70.

לבנת, ז' (תש"ס). הפיסוק כאמצעי רטורי. בלשנות עברית, 46, 69-79.

לבנת, ז' (תשס"ג). עיונים בשיח המשפטי הפרשני: 'משמעות המשפט', 'משמעות המבע' ו'משמעות הדובר. בתוך: ר' בן שחר וג' טורי (עורכים), העברית שפה חיה כרך ג' (עמ' 191-206) תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

לבנת, ז' (תשס"ד). האירוניה והמבנה הלשוני של המבע. בתוך י' שלזינגר ומ' מוצ'ניק (עורכים), למ"ד לאיל"ש: קובץ מחקרים במלאות שלושים שנה לאגודה הישראלית לבלשנות שימושית (עמ' 140-151). ירושלים: צבעונים הוצאה לאור.

לבנת, ז' (1998). בין עובדות לשקרים: מודאליות בשיח העיתונאי הארגומנטטיבי, חלקת לשון, 26, 48-55.

לנדאו, ד. (תשל"ט). ממטאפורה ועד סמל. רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן.

מיקוליציקי, מ' (תשי"ע). תרומתם של מבנים לשוניים לפענוח מבעים אירוניים בשיח הביקורת הציבורית: מ' שלו, ב' מיכאל, א' אורבך (1997-2006), עבודה לשם קבלת דוקטור לפילוסופיה. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

ניר, ר' וי' רועה (תשמ"ז). פועלי-הבעה בחדשות הרדיו, בלשנות עברית חפ"שית, 25, 29-19.

ניר, ר' (תש"ן). על התפקוד של סימני הפיסוק בשירה העברית בת זמננו, בלשנות עברית 28-30, 149-137.

ניר, ר' וי' רועה (תשנ"ג). דרכי הציטוט בדיווח החדשותי בעיתונות הישראלית. בתוך: ע' אורטן, ר' בן שחר וג' טורי (עורכים), העברית שפה חיה כרך א' (עמ' 189-210). חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.

ניר, ר' (1986). סימני הפיסוק כמערכת תקשורת פארא-מילולית – היבטים סמיוטיים והשתמועיות דידקטיות, *עיונים בחינוך*, 44-43, 207-217.

שלזינגר, י' (תש"ס). לשונות העיתון: מאפיינים סגנוניים בלשון העיתונות היומית הכתובה. באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

Aarts, J. (2007). Does Corpus Linguistics Exist?. In: Teubert, W. and Krishnamurthy, R. (eds.), *Corpus Linguistics*, Vol. I. London and New York: Routledge, pp. 58-73. Source: Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam: John Benjamins.

Armony, V. (1992). *El análisis textual asistido por computadora: aspectos de su aplicación en la investigación social*. [on-line version], <http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/metho-2002-05-armony.pdf>

Barbe, K. (1995). Irony in Context. *Pragmatics & Beyond*, 34. Amsterdam: John Benjamins.

Bednarek, M. (2006). *Evaluation in media discourse: Analysis of a newspaper corpus*. London: Continuum.

Blum-Kulka, S., House, J. and Kasper, G. (1989). Investigating Cross-cultural Pragmatics: An introductory overview (pp.1-34). In S. Blum-Kulka, J. House and G. Kasper (eds.) *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, N.J.: Ablex, 1-34.

Blum-Kulka, S. (1997). Discourse Pragmatics. In Van Dijk, T. A. (ed). *Discourse as Social Interaction*. London: Sage, pp. 39-63.

Burgo, C. (2007). Reporting verbs in Spanish and French press: Informant's or speaker's perspective? GULLP, Georgetown University Luso-Hispanic Linguistics Papers. 1-10.

Cabré, M.Teresa. (1978). La lexicografía como método de localización de rasgos ideológicos. On-line version: <http://www.sel.edu.es/pdf/jul-dic-78/Cabre.pdf>.

Caldas-Coulthard, C. R. (1994). On reporting reporting: The representation of speech in factual and factional narratives. In M. Coulthard (Ed.), *Advances in written text analysis*. Londres: Routledge, pp. 295-308.

Camargo, L. (2008b): en L. Ruiz Gurillo y X. Padilla (eds.). *Dime cómo ironizas y te diré quién eres*. Una aproximación pragmática a la Ironía. Frankfurt: Peter Lang

Casado Velarde, M. (2008). Algunas estrategias discursivas en el lenguaje periodístico de hoy. En: *Boletín Hispánico Helvético*, Vol. XII. Universidad de Navarra, pp. 71-97.

Casado Velarde, M. (2010). Algunas estrategias para la desautorización del discurso ajeno en la prensa. En C. Martínez Pasamar (Ed.), *Estrategias argumentativas en el discurso periodístico*. Frankfurt: Peter Lang., pp. 69-85.

Casado Velarde, M. (2013). La evaluación del discurso referido en la prensa española a través de los verbos introductores. *Revista Signos*, Vol. 46, No. 83. Valparaíso. On-line version: <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-09342013000300003>

Colston, H.L. (2000). On necessary conditions for verbal irony comprehension. *Pragmatics and Cognition* 8(2), pp. 277-324.

Cruz, M. (2012). *Lingüística de Corpus y enseñanza de español 2/L*. Madrid: ArcoLibros.

Dascal, M. (1983). Pragmatics and the philosophy of mind. *Pragmatics & Beyond* IV: 1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Dascal, M., & Weizman, E. (1987). Contextual exploitation of interpretation clues in text understanding: An integrated model (pp. 31-46). In J. Verschueren, & M. Bertucelli-Papi (eds.), *The pragmatic perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

El Refaie, E. (2005). Our purebred ethnic compatriots': irony in newspaper journalism. *Journal of Pragmatics* 37: 781-797.

Garrido, J. (2011). La argumentación en el periodismo: Estrategias argumentativas en el discurso periodístico, coordinado por Concepción Martínez Pasamar. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*, 47, pp. 65-81. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

Grice, H. P. (1968). Utterer's meaning, sentence-meaning, and word-meaning. *Foundations of Language*, 4(3), 1-18, 225-242.

Grice, H. P. (1975). Logic and conversation (pp. 41-58).. In p. Cole, & J. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics 3: Speech acts*. New York: Academic.

- Grice, H. P. (1978). Further notes on logic and conversation (pp. 113-127). In P. Cole (Ed.), *Pragmatics 9*. New York: Academic.
- Haverkate, H. (1990). A speech act analysis of irony 1. *Journal of Pragmatics*, 14(1), 77-109.
- Hasko, V. (2011). Qualitative Corpus Analysis, *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, pp. 1-10.
- Hoey, M., Mahlberg, M., Stubbs, M., Teubert, W. (2007). *Text, Discourse and Corpora: Theory and Analysis*. London: Continuum, 127-161.
- Hunston, S. (2002). *Corpora in Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. Chapter 1.
- Kaplan, N. (2007). *La construcción discursiva del evento conflictivo en las noticias por televisión*. Tesis doctoral. Caracas: Universidad Central de Venezuela.
- Kilgarriff, A., Rychly, P., Smrz, P., and Tugwell, D. (2004). *The Sketch Engine*. In: Williams and Vessier (eds.). *Proceedings of the Eleventh Euralex Congress*, UBS Lorient, 105-116.
- Livnat, Z. (2004). On verbal irony, meta-linguistic knowledge and echoic interpretation. *Pragmatics & Cognition*, 12(1): 57-70.
- López Pan, F. (2002). Las citas directas en el periodismo escrito. Literalidad y objetividad a la luz de los estudios lingüísticos. *Comunicación y Sociedad*, 15(2), 79-93.
- Louw, B. (2007). Irony in the text or insincerity in the writer? In: Teubert, W. and Krishnamurthy, R. (eds.), *Corpus Linguistics*, Vol. III. London and New York: Routledge, pp. 30-50.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University.
- Maldonado, C. (1999). Discurso directo y discurso indirecto. En: I. Bosque & V. Demonte (Dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, pp. 3549-3595.
- Mancera Rueda, A. (2009). El discurso referido en teletipos y noticias de la prensa española. *Círculo de lingüística aplicada a la comunicación (CLAC)* [on-line]. Available at : <http://www.ucm.es/info/circulo/no40/mancera.pdf>

- McEnery, Tony & Wilson, Andrew (2001) *Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press. Chapter 1.
- McEnery, A. (2014). *Corpus Linguistics: Method, Analysis, Interpretation*. Lancaster University. Available at: <http://www.futurelearn.com/courses/corpus-linguistics-2014q3/todo/1108>.
- Méndez, E. (1999). Análisis de la reproducción del discurso ajeno en los textos periodísticos. *Pragmalingüística*, 7, pp. 99-128. Available at: <http://revistas.uca.es/index.php/pragma/article/viewFile/502/436>
- Méndez, E. (2000a). La literalidad de la cita en los textos periodísticos. *Rsel*, 3(1), 147-167.
- Méndez, E. (2000b). Análisis de las formas de introducir el discurso ajeno en los textos periodísticos: El contexto reproductor. En J. J. Bustos Tovar (Ed.), *Lengua, discurso, texto*. Madrid: Visor, pp. 2082-2098.
- Moirand, S. (2007). *Les discours de la presse quotidienne. Observer, analyser, comprendre*. París: PUF.
- Myers Roy, A. (1981). The function of irony in discourse. *Text*, 1(4): 407-423.
- Prince, E.F. (1981). Toward a taxonomy of given-new information. In: Cole, P. (ed.), *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press, 223-255.
- Reyes, G. (1993). *Los procedimientos de cita: Estilo directo y estilo indirecto*. Madrid: Arco Libros.
- Reyes, G. (1996). *Los procedimientos de cita: Citas encubiertas y ecos*. Madrid: Arco Libros.
- Rodríguez, R. (2003). *Cómo analizar cuantitativamente datos cualitativos*. [en línea]. Disponible en: <http://www.rubenjoserodriguez.com.ar/index.php/2011/07/02/como-analizarcuantitativamente-datos-cualitativos/>
- Sánchez García, F.J. (2009). *Estudio Pragmático del Discurso Periodístico Español. A propósito de los debates sobre el Estado de la Nación*. Tesis doctoral. Granada: Universidad de Granada.
- Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University.

- Searle, J. (1975). Indirect Speech Acts. In: Cole, P. Morgan, J.L. (eds.), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*, New York: Academic Press, 59-82.
- Sinclair, J. (2004). *Trust the text: Language, corpus and discourse*. London and New York: Routledge.
- Sinclair, J. (2007). The search for units of meaning. In: Teubert, W. and Krishnamurthy, R. (eds.), *Corpus Linguistics*, Vol. I. London and New York: Routledge, pp. 3-29.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1981). Irony and the use-mention distinction. In: Cole, P. (Ed.), *Radical Pragmatics*, New York: Academic Press, pp. 295-318.
- Sperber, D. (1984). Verbal irony: Pretense or echoic mention?. *Journal of Psychology / General*, 113(1), 112-120.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Strauch, G. (1972). Contribution à l'étude sémantique des verbes introducteurs du discours indirect. *Recherches Anglaises et Américaines*, 5, 226-242.
- Stubbs, M. (1996). *Text and Corpus Analysis*. Oxford: Blackwell.
- Van Dijk, T. A. (2010). Discurso, conocimiento, poder y política. Hacia un análisis crítico epistémico del discurso. *Revista de Investigación Lingüística*, 13, 167-215. Murcia: Universidad de Murcia.
- Vicente Mateu, J. A. (2007). Discurso reproducido e interpretación de la fuerza ilocutiva en la prensa escrita. *Revista de Investigación Lingüística*, 10, 225-42.
- Weizman, E. (1984). Identifying implied referents: An Interlingual Study of Linguistic, Pragmatic, Textual, and Contextual Factors in Information Processing. *Applied Linguistics*, 3, 264-274.
- Weizman, E. (1984). Some Register Characteristics of Journalistic Language: Are they Universals? *Applied Linguistics*, V/1: 39-50.
- Weizman, E. (1986). An interlingual study of discourse structures: Implications for the theory of translation. In: House, J. and Blum-Kulka, S. (eds). *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, pp. 115-126.

Weizman, E., & Dascal, M. (1991). On clues and cues: Strategies of text-understanding. *Journal of Literary Semantics*, 20(1), 18-30.

Weizman, E. (2001). Addresser, addressee and target (pp. 125-137). In E. Weigand, & M. Dascal (eds.) *Negotiation and power in dialogic interaction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Weizman, E. (2007). Quantity Scales: towards culture-specific profiles of discourse norms. In: Grein, M., Weigand, E. (eds). *Dialogue and Culture*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. 141-152.

Weizman, E. (2008). *Positioning in media dialogue: Negotiating roles in the news interview*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.

Weizman, E. (2011). Conveying indirect reservations through discursive redundancy. *Language Sciences*, 33(2), 295-304.

Wilson, D., & Sperber, D. (1992). On verbal irony. *Lingua*, 87(1), 53-76.

Abstract

This study examines the discourse patterns used to convey reservations and ironic criticism in the *Opposite Editorial* section (henceforth "Op-Ed") of the daily press in Israeli Hebrew (henceforth "Hebrew") and Argentinian Spanish (henceforth "Spanish"), and compares the use of these patterns in the data-sets in both languages.

The theoretical framework of this study is anchored in the following pragmatic models: the interpretation of indirect speaker's meanings in non-literary texts (Dascal & Weizman, 1987; Weizman & Dascal, 1991), which distinguishes between *cues* and *clues*, and the postulate of Quantity Scales that argues for a characterization of culture-specific discourse norms (Weizman, 2007), based on the degree of accepted informativeness and the principle of discursive redundancy (Weizman, 1997, 2007). Irony is accounted for in terms of Grice's Cooperative Principle (Grice, 1975, 1978) and the Echoic Mention theory (Sperber & Wilson, 1981 ; Wilson & Sperber, 1992).

The study is based on a coding scheme, which serves as a unifying principle for the analysis of the two data-sets. The coding scheme consists of a paradigm of discursive patterns which are used either in isolation or in a variety of combinations, to convey the writer's attitude towards the propositional content of an utterance under consideration, towards its linguistic form, or towards both. The discourse patterns examined are the following: quotation marks that do not include any type of reported speech; parentheses; quotation marks within parentheses; and the insertion of a partial proposition in quotation marks within an indirect speech structure preceded by a declarative verb. A combination of two or more patterns is considered as discursive redundancy.

Two single-language data-sets were utilized to identify discourse patterns as posited in the research goals. Each data-set includes 100 articles from the Op-Ed section of the online sites of the following newspapers: *Havaretz* and *YNET* in Hebrew, *La Nación* and *Clarín* in Spanish.

The selection of the data-sets derives from a pilot study conducted over the course of two different periods, during which a sample of Op-Ed articles in Spanish was collected, in order to identify discourse patterns used to convey reservations and irony, and carry out an examination parallel to the one which has been accounted for previously in Hebrew (Weizman, 2011, 1997, 1984, 1981). The findings from the pilot study served as the basis for the design of the coding scheme as described therein.

The discourse patterns were retrieved by the corpus management system Sketch Engine, which sorted and classified them in response to queries formulated according to specific linguistic and lexical criteria, subject to the categories that make up the coding scheme, in accordance with the research purpose and questions. This querying tool served to evaluate the distribution and frequency of the discourse patterns and perform a two-dimensional comparative analysis – within the same language and across the two languages under study.

The research methodology draws on two approaches: the corpus-based approach and the corpus-driven approach (Tognini-Bonelli, 2001). The categories of the coding scheme were defined based on data extracted from the pilot study sample, while at the same time relating the corpus data to existing theories. The use of corpora was therefore designed to add the quantitative dimension to existing theoretical parameters.

Furthermore, the corpora provided the rigorous methodological framework for the analysis of the discourse patterns and the empirical evaluation of the research hypotheses.

Based on the findings of the pilot study and the aforementioned pragmatic theories, my main hypotheses were as follows:

1. In both languages, Hebrew and Spanish, the most frequent pattern for the purpose of conveying reservations and ironic criticism is the use of quotation marks – either to demarcate a single word or utterance, or within an indirect speech structure framed by a declarative verb followed by a partial proposition embedded in quotes.

2. Both languages display a high level of discursive redundancy.
3. The use of punctuation and typographic markers – parenthesis, quotation marks within parentheses, cursive and bold letters – is exploited only in Spanish to enhance the degree of indirectness.
4. Languages differ in terms of the quantity of discourse patterns utilized for the purpose of conveying attitudes of reservations and irony.

The data indicates that the use of quotation marks to demarcate a single word or phrase, i.e., without the combination of other markers such as the indirect speech structure preceded by a declarative verb, is the most frequent pattern in the given discourse type (62% in Hebrew, 54% in Spanish), thereby confirming the first research hypothesis. An evaluation of the findings also showed a clear tendency towards redundancy in both languages (found in 77 articles in Hebrew and 64 in Spanish – out of a total of 100 articles), as formulated in the second hypothesis. However, as far as the discourse patterns employed by Op-Ed columnists to convey indirect messages of reservations and irony is concerned, the findings revealed a great deal of similarity between the two languages and no significant differences were found in terms of their type and quantity, contrary to prior expectations as postulated in the third and fourth hypotheses. This result suggests that there may seem to be no variation between the two data-sets examined in terms of the discursive norms applied in the interpretation of indirect utterances. Furthermore, a high degree of informativeness was manifest in both Spanish and Hebrew, and the two languages are located close to each other near the informative end of the Quantity Scale.

This work was carried out under the supervision of Prof. Elda Weizman from the
Department of Translation and Interpreting Studies, Bar-Ilan University

Bar-Ilan University

**Irony and reservations in the Op-Ed section of the daily
press: a comparative study between Israeli Hebrew and
Argentinian Spanish**

Verónica Zilberstein-Michaeli

Submitted as equivalent to M.A. thesis in the Department of
Translation and Interpreting Studies, Bar-Ilan University

Ramat-Gan, Israel

2017